

TRIBUNA

Director fondator:

Ioan Slavici (1884)

PUBLICAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA

CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

Consiliul consultativ al revistei

de cultură Tribuna:

Alexandru Boboc

Nicolae Breban

Andrei Marga

D. R. Popescu

Grigore Zanc

Redacția:

Mircea Arman

(manager / redactor-șef)

Ovidiu Petca

(secretar de redacție)

Ioan-Pavel Azap

Ani Bradea

Claudiu Groza

Ștefan Manasia

Oana Pughineanu

Aurica Tothăzan

Maria Georgeta Marc

Tehnoredactare:

Virgil Mleşniță

Redacția și administrația:

400091 Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59. 14. 98

Fax (0264) 59. 14. 97

E-mail: redactia@revistatribuna.ro

Pagina web: www.revistatribuna.ro

ISSN 1223-8546

Responsabilitatea asupra conținutului textelor

revine în întregime autorilor

Pe copertă:
Nagy Endre
Compoziție (2010)
ulei pe pânză, 60 x 50 cm
(detaliu)

www.clujtourism.ro

bloc-notes

Colțul maghiar la Biblioteca Județeană „Octavian Goga”

Ani Bradea

Sub egida *Anului cărții*, Biblioteca Județeană „Octavian Goga”, instituție aflată sub autoritatea Consiliului Județean Cluj, a inaugurat *Colțul maghiar*, în cadrul *Sălii multiculturale*, care mai găzduiește un fond de carte în limbile franceză și poloneză. Începând cu 21 martie, anul curent, aici se pot găsi și volume în limba maghiară, scopul acestei inițiative fiind mijlocirea cunoașterii altor culturi, dar, mai ales, dezvoltarea echitabilă a serviciilor pentru întreaga comunitate, accesul la cultură pentru toți membrii acesteia, fără discriminare, după cum a declarat doamna Sorina Stanca, managerul bibliotecii.

Programul activităților din 21 martie, dedicat în întregime inaugurării *Colțului maghiar*, a cuprins un spectacol de teatru de păpuși în limba maghiară, *Hänsel și Gretel*, oferit de actorii Teatrului Puck, vizitarea miniexpoziției *Etnografica*, realizată în colaborare cu Muzeul Etnografic al Transilvaniei, precum și o recepție care a avut loc în foaierul bibliotecii, în cadrul căreia artiștii ai *Filarmonicii Transilvania* au oferit publicului prezent un moment muzical. La eveniment au participat personalități politice, reprezentanți ai instituțiilor de cultură clujene, precum și alte persoane interesate. Domnului Vákár István, vicepreședinte al Consiliului Județean Cluj, i s-au adus mulțumiri de către conducerea bibliotecii, pentru implicarea în acest proiect, în mod deosebit pentru mobilizarea comunității în colecționarea fondului de carte, dar și pentru susținerea continuă a instituțiilor de cultură clujene.

Sensul *Universalului* la Aristotel – câteva considerații preliminare

Mircea Arman

Așa cum în dese rânduri am arătat, la fel ca pentru maestrul său Platon, obiectul științei este pentru Aristotel universalul: *to katholou*. Spre deosebire de Platon însă, noțiunea de universal capătă un alt conținut în gândirea Stagiritului.

În timp ce Platon vedea în *imaneța* (și nu transcendența) ideii de universal o existență reală, Aristotel arată că singurul care are o existență reală, în sensul raportării la lume, este omul, individul. Nu există nici o contradicție în ceea ce afirmăm, deoarece dacă Platon credea în *Idee*, Aristotel crede în *individ*, iar concepția după care diferența de raportare o constituie *transcendența* ideii platonice și *imaneța* celei aristotelice ni se pare falsă, întrucât filosofia greacă pînă la neoplatonici nu va opera cu transcendența.

Prin ideea după care universalul aparține realității, iar această categorie poate fi extrasă din datele sensibile așa cum se prezintă ele simțurilor noastre, Aristotel pune bazele raportării științifice la existență specifică omului european, creionînd un anumit mod de abordare a lumii valabil pînă în zilele noastre.

Prin urmare, individul este prin sine însuși materie, *hyle* sau *hypokeimenon* (în sensul de subiect material) și formă, *eidos* sau *morfe*. În acest caz, *forma* este esența care semnifică universalul conținut de concept. Forma este realitatea însăși, în timp ce materia este doar potență. Știința, aici se va înțelege filosofia sau metafizica cum se va numi mai târziu, va fi posibilă ca pornind de la faptul real pur și simplu care va fi analizat de gândire și care, la rîndul ei, va extrage din el caracterul universal, adică esența lui. În acest fel, domeniul filosofiei devine forma, ideea, esența lucrului.

Aristotel va găsi mai multe denumiri pentru această esență proprie filosofiei, științei. Acestea sunt: *eidos* – idee; *morphe* – formă; *to katholou* – universalul; *Katkauto* – ce se spune despre acesta; *to ti esti* – ceea ce este; *to ti he einai* – ceea ce ființează.

Pentru Stagirit aceste universale, dincolo de denumirea pe care o capătă la un moment dat, au caracteristicile eternului (*aition*), indestructibilului (*aftharton*) și a existenței de sine și prin sine însuși (*kathauto*).

Definiția universalului o găsim în *Analiticele secunde* unde se arată că este un universal: „... un atribut care aparține oricărui subiect în sine și întrucît el este ceea ce este; de unde urmează că toate universalele sunt legate cu necesitate de subiectele lor”. Două lucruri atinge Aristotel cu această definiție: anume că universalul are caracteristica predicției („...sunt legate cu necesitate de subiectele lor”), iar pe de altă parte se afirmă că individul aparține generalului.

Tot prin intermediul acestor principii – *formă* și *materie* – Aristotel va devoala mecanismul devenirii.

Materia este posibilitate pură, în timp ce forma este ceea ce face posibilă realizarea, actualizarea, acestei posibilități. Materia este potență (*dynamis*), forma este act (*energeia*). Sigur, aceste concepte nu sunt materia ca atare și actul ca atare, acestea sunt doar posibilități sunt „forme” ale minții noastre. Prin conjugarea celor două – materie și formă – se naște întreaga devenire. Însă aceste concepte nu trebuie privite la modul dogmatic, așa cum a făcut-o, bunăoară, marxismul, ci forma, la un moment dat, poate deveni materie și viceversa, în funcție de scopul sau, cum o numește Stagiritul, *entelecheia* (energia eficace) ei.

Prin urmare, devenirea se realizează prin actualizarea materiei care este potență pură. Realitatea nu este decît „dialectica” acestui joc potență – act, sau trecerea de la virtualitate la actualitate. De la posibilitate la realitate. Altfel spus „devenirea realității este încorporarea universalului în individual”

„Doctrina aristotelică a materiei și formei are legături cu distincția dintre potențialitate și actualitate. Materia nudă este gîndită ca o potențialitate de formă; orice schimbare este ceea ce noi am numi «evoluție», în sensul că în urma schimbării lucrul cu pricina are mai multă formă ca înainte. Ceea ce are mai multă formă este considerat a fi mai «actual». Dumnezeu este formă pură și actualitate pură și, ca atare, în El nu poate exista schimbare de nici un fel. Aceasta e, după cum se vede, o doctrină optimistă și teologică: universul și toate cîte sunt în el evoluează spre ceva mereu mai bun decît a fost înainte.”

Nagy Endre Biserica Sf. Mihail Cluj (2011), ulei pe pânză, 110 x 90 cm

Mircea Arman

Hegel, în *Prelegeri de istorie a filosofiei*, relativ la relația materie – formă – entelehie arată că există: „două forme principale pe care le determină Aristotel: α) aceea a posibilității (δύναμις, *potentia*) și β) aceea a realității (ἐνέργεια, *actus*), mai precis: aceea a enteleheiei (ἐντελέχεια, *actus*), care este în sine scop și realizarea scopului. Acestea sunt determinații pe care le întîlnim pretutindeni la Aristotel și pe care trebuie să le cunoști pentru a-l înțelege.[...]. Tot ce există conține materie, orice schimbare pretinde un substrat (ὑποκείμενον) în care ea se petrece. Materia însăși este numai potență, o posibilitate, ea este numai δύναμις, - nu e realitatea, aceasta este *formă*; ca să existe cu adevărat materia, este nevoie de formă, de activitate. [...]. Materia este numai o posibilitate, forma îi dă realitate, dar tot așa forma nu există fără materie sau posibilitate; materia este în mod obișnuit în viața curentă, substanțialul.”

Dincolo de criticile aduse de Bertrand Russel acestei doctrine aristotelice a potențialității și actului care se traduce prin dialectica materie-formă, ceea ce este cert este elementul de noutate absolută în care Aristotel, prin dialectica acestor concepte, gîndește devenirea și universalitatea.

Lordul Russel păcătuiește grav prin faptul că nu posedă luciditatea de a judeca gîndirea aristotelică în context, raportînd-o mereu la cunoștințele și viziunea modernă asupra științei și lumii.

Note

- 1 Concepția după care ar exista o natură transcendentă a ideilor platonice a mai fost combătută, inclusiv de către Constantin Noica. Mentalul grec nu opera cu noțiunea de transcendent, aceasta devenind viabilă, cu adevărat, pentru mentalitatea greacă abia după contaminarea școlilor neoplatonice cu doctrina creștină.
- 2 *Op. cit.*, I, 4, 73 B.
- 3 Anton Dumitriu, *Op. cit.*, p. 190.
- 4 Bertrand Russel, *Istoria filosofiei occidentale*, Vol. I, p. 186.
- 5 *Op. cit.*, p.p. 580 – 581.

Un roman cu tentă monografică

Adrian Țion

Icu Crăciun
Când vor înflori mălinii
 Cluj, Ed. Școala Ardeleană, 2018

De-a dreptul surprinzător și derutant ca formulă este romanul non-fictiv al lui Icu Crăciun *Când vor înflori mălinii*, apărut în anul Centenarului Marii Uniri la editura clujeană Școala Ardeleană. Prozatorul din Maieru deschide o breșă de tip experimental-textualist în ingeniozitatea abordării narațiunii structurate, totuși, pe canonul clasic. Este vorba despre o optică temerară a asamblării biografismului în miezul ficțiunii precaute la persoana întâi. Pentru a evita tipologia unei monografii rigide, științifice, prozatorul prelucreează artisticește datele, dă prospețime și culoare vieții unei personalități a locului, cu care empatizează până la contopire într-un singur personaj narativ-confesiv. Acesta este Emil Boșca-Mălin, jurnalist și politician ardelean născut la Maieru în 1913, care și-a petrecut 12 ani în închisorile comuniste, după ce a trăit 6 ani în clandestinitate și a constituit un model de conduită și demnitate umană.

Narațiunea la persoana întâi a lui Icu Crăciun este un bildungsroman de o largă deschidere spre informația de tip enciclopedic despre lumea care a fost, lumea Maierului, a Sângiorzului, a Năsăudului, a Rodnei, lumea aceea trecută prin filtrul sensibilității celui evocat. Lume atât de bine cunoscută autorului însuși. De aceea scrierea este pătrunsă adânc și sensibil de spiritul locului, ridicat la percepția de *axis mundi*, spațiu auroral al tuturor începuturilor.

Bun cunoscător al tehnicilor narative din spațiul cultural anglo-american (a tradus din literatura engleză), Icu Crăciun se lansează cu dezinvoltură într-un discurs prozastic de anvergură tradiționalistă ce vizează autentificarea istorică. Începutul romanului derutează puternic. Autorul măierean s-ar părea că îmbină stilul juridic administrativ cu declicul și naturalitatea ficțiunii. „Mă numesc Emil Boșca-Mălin (începe autorul ex abrupto) și sunt originar din satul Maieru, județul Bistrița-Năsăud, din nordul provinciei Transilvania a fostului Imperiu Austro-Ungar...” Identificarea directă îmi sună ca fraza-prag „Numiți-mă Ishmael” din romanul lui Herman Melville *Moby Dick* sau ca titlul romanului lui Max Frisch *Numele meu fie Gantenbein* după care urmează șirul confesiunilor, întotdeauna niște memorări în urma unor dezastre sau căutări ale alterității persoanei (la Max Frisch). Incipitul acesta șochează tot așa de mult ca vocea persoanelor ucise din reconstituirile unor crime de pe canalul TV *Investigation Discovery*. Glasul lui Emil Boșca-Mălin îl auzim după ce el a fost „ucis” psihic și moral de regimul comunist, o voce venită de dincolo de mormânt, o confesiune ce induce teroare și depune mărturie despre viața prin care a trecut.

Despre martirii neamului s-a ocupat Icu Crăciun în difuzarea unor texte solid documentate pe mijloacele de socializare, în diferite evocări și continuă la modul superior prin acest roman al vieții lui Emin Boșca Mălin. Cât despre documentarea pentru scrierea acestei cărți autorul nu dezvăluie nimic, și bine face, nefiind vorba despre o scriere monografică. Dar mulțimea datelor folosite, eșalonate prin filele cărții, denotă o documentație vastă și precisă. Proiectate când în fundal, când în prim plan ca motor al istoriei, evenimentele din politica și zi-aristica vremii, din viața satelor și orașelor transilvane, din Cluj și București, redau atmosfera anilor tulburi, din 1920 până în 1995, când, cu ocazia *Zilelor măierele*, lui Emil Boșca Mălin i s-a acordat, post mortem, titlul de *Cetățean de onoare al Maierului*. Tentația istorismului este la fel de copleșitoare ca la Marin Preda, autorul realizând o radiografiere cuprinzătoare, la sânge, a epocii. Pe lângă povestea vieții distruse a celui portretizat, Icu Crăciun adaugă liste întregi cu alte destine tragice, vieți frânte brusc de regimul criminal comunist față de care autorul exprimă o aversiune puternică. Se întreabă cum de scriitori celebri ca Sartre, Camus și Aragon au susținut mișcarea comunistă, privind de la balcon atrocitățile făcute în Estul european. Numai cei „aruncați în bolgiile infernului concentraționar” au putut vedea adevărata față a acestuia. Capitolul 29 cuprinde amănunțite liste ale ororii cu întemnițați celebri, lideri ai partidelor istorice, elite culturale și țărani care s-au opus colectivizării forțate după model sovietic. În cele 44 de penitenciare principale din țară găsim și moartea peste 300000 de deținuți politici. Este prezentată „generația săpunului Cheia” care simte pe pielea ei cum se strânge

Nagy Endre *ICON (1999)*, tuș, colaj, 70 x 50 cm

„șurubul ideologic” și Securitatea pornește prigoana comunistă.

Una din victime, printre sute și mii, este Emil Boșca, pornit cu avântul tinereții să studieze la Năsăud („intram în școală ca într-un templu”) și Cluj, să profesese avocatura la Turda și Cluj, să se lanseze în gazetărie ajungând să lucreze în 1934 la publicațiile *Dacia Nouă* și *Caleidoscop*: „Atunci am hotărât să adaug numelui meu și «Mălin» în amintirea tuturor florilor de lilac din satul meu”. Se căsătorește cu Lorica și are 2 băieți. În 1942 demisionează din magistratură și lucrează alături de marele magnat al presei Pamfil Șeicaru la *Curentul* din București. Deși n-a fost activist politic, dar l-a admirat și a fost o vreme în preajma lui Iuliu Maniu, propagând ideile Partidului Național-Țărănesc prin articolele sale, este condamnat la închisoare pe viață; se ascunde în Arinte, pe Valea Anieșului, lângă sat, este hăituit prin capitala marcată de schimbările politice și apoi trădat de doi cunoscuți. Iese din detenție în 1964 cu amnistia lui Gheorghiu-Dej, familia îl respinge, la 51 de ani își găsește altă parteneră de viață și moare în 1976.

Structura contrapunctică a romanului este evidentă. Luminii din anii copilăriei îi urmează întunericul din anii maturității. În prima parte fraza e îmbibată în miremele vieții patriarhale, simți mirosul ierbii cosite proaspăt și a fânului adunat în căpițe. În partea a doua, coboară în cuvânt tragedia închisorilor comuniste cu toate grăzăviile îndurate. Nu e de mirare că la un moment dat, îngreșat de cele trăite, naratorul se declară „sătul de rasa umană” (p. 217) și preia dictonul lui Descartes modificat de un deținut „Cuget, deci rezist”. Și a rezistat ca Ion Diaconescu sau Corneliu Coposu până a ieșit viu din detenție, dar cu sănătatea șubrezită.

Observațiile de prozator minuțios se îmbină cu descrieri de o sugestivă plasticitate. Nu creează scene statice, fixe, detaliate, bogate în dialog, ca la Teo Moldovan de pildă, ci le inserează firesc în fluxul narativ amprentând pe importanța și dramatismul secvențelor ce trădează momente tragice din viața personală și din viața patriei ajunse la cheremul unor conducători nedemni, submediocri. Știe să tensioneze acțiunea spre momentul final ca într-o scriere cu miză narativă expresă, trecând cu nonșalanță de la filonul familial la schița de tip frescă. Acestea ar fi virtuțile scriiturii în care Icu Crăciun își asumă calitatea de cronicar al vremurilor trăite, interpret al faptelor văzute prin prisma eroului său legat funciarmente de Maieru, acest „cuib al visurilor” pentru Liviu Rebreanu, „loc ancestral” (p. 257) neasemuit pe întregul pământ: „În satul meu până și soarele strălucește altfel decât în alte localități.” Nu se cunosc procentele de biografism (din surse) și de autobiografism (din experiența scriitorului) promovate ca tot unitar, dar conținutul se pliază productiv în ideea de omagiu adus patriotului Emil Boșca Mălin. Romanul cu titlu poetic, foarte bine scris în epicitatea lui confesivă de Icu Crăciun, este o carte document de mare valoare, o carte de suflet pentru autor și pentru măiereii lui.

Elogiu limbii inutile

Adrian Lesenciuc

Nagy Endre

Cuib (2013), pastel, 70 x 100 cm

Nicola Gardini
[2016] (2018). *Viva il latino. Storie e bellezza
din una lingua inutile*. Ediția a doua.
Milano: Garzanti. 237 p.

Două realități ale României contemporane ne abat de la o pătrundere cu convingere în lectura unui bestseller din Italia. Prima dintre ele, care a condus la sufocante dezbateri, privește menținerea limbii latine în programa obligatorie a clasei a VIII-a. Cei care se opun unei asemenea idei consideră că o limbă moartă – inutilă, prin urmare! – nu poate ajuta la creșterea mândriei identitare, nu poate deschide calea spre umanoare și, cel mai grav, nu poate invoca sub nicio formă o tradiție a învățământului românesc. Și dacă ar face asta, mândria identitară amintită ar fi păguboasă și ar menține societatea românească într-o periferie a Occidentului, calea spre umanoare nu s-ar putea deschide printr-o limbă moartă, iar tradiția învățământului românesc ar fi o justificare inutilă pentru închistarea lui într-un proiect demult încheiat în Europa. A doua realitate a României actuale se referă la piața de carte și la cele mai vândute produse pe această piață. Cantitativ, abia aici aducem în discuție un decalaj major față de Occident, unde vârfurile pieței acoperă valori de vânzare depășind de aproape o sută de ori valorile pieței românești. Calitativ, vârfurile pieței noastre intră în categoria ficțiune facilă și imposibil de digerat de critica literară. E greu să găsești, printre cele mai vândute cărți românești ale ultimilor ani pe cele ale autorilor canonici ai literaturii române (cu atât mai puțin pe cei ai literaturii contemporane), cum e greu să găsești, de pildă, lucrări științifice valoroase sau măcar lucrări de popularizare a științei. De aici pleacă, de fapt, surpriza interacțiunii cu un recent bestseller de pe piața italiană, *Viva il latino. Storie e bellezza di una lingua inutile* [Trăiască latina. Istoria și frumusețea unei limbi inutile, t.n.], lucrare a reputatului filolog italian Nicola Gardini. Prima ediție

a cărții a fost retipărită de unsprezece ori pentru a face față cererii de pe piața italiană de carte, iar cea de-a doua ediție se bucură, de asemenea, de un succes remarcabil.

Ce poate conține o asemenea carte care în România, probabil, n-ar reuși să atragă un public suficient cât să acopere prin vânzare costurile de traducere și editare? Nimic deosebit și necunoscut nouă, în afara exprimării deschise a unei pasiuni de o viață, care i-a permis autorului ei extinderea anvergurii științifice pe multiple continente. Dar un argument personal, al *spațiului fericit* locuit de autor și de cei care îi împărtășesc pasiunea pentru limba cunoscută ca fiind a administrației, instituțiilor juridice, arhitecturii, ingineriei din Roma antică: „[...] il latino diventò nella mia immaginazione uno spazio in cui abitare felicemente, *il spazio felice*” (p.13), nu poate să țină locul unei împărtășiri în masă a pasiunii pentru latină, care, în România proaspăt sărbătorind Centenarul statului, ar găsi un mediu opac, incapabil să permită propagarea unei asemenea deschideri. Nici măcar dacă am duce înțelesul limbii latine de la cel al administrației romane la cel al civilizației originale emanate din Cetatea Eternă până la marginile Imperiului, probabil nu am găsi mai multă deschidere. Revenind la Nicola Gardini, limba latină deschide în mintea celui pasionat de filologie poarta spre discursul echilibrat și rațional, spre practica selecției semnificațiilor pertinente, spre armonizarea discursivă cu contextul, spre exprimarea verbală a interiorității. Deschide căile spre pragmatica lingvistică. Limba latină este, pentru cunoscători, limba discursului prin excelență, limba civilizației deopotrivă.

În mod brutal și neavenit considerată și mediatizată ca limbă moartă, latina rămâne pentru Gardini o limbă vie prin ceea ce a schimbat:

È pratica annosa associare al latino (e al greco antico) la brutta e imprecisa metafora di lingua morta; al contrario, il latino è vivo perché

ci parla, perché esistono testi di straordinaria forza espressiva scritti in quella lingua, già influentissimi nel corso di molti secoli, che continuano a dirci cose importanti sul senso della vita e della società. Il latino è vivo perché senza tanto latino non sarei chi sono. Il latino ha formato la società e i sentimenti in cui tutti viviamo. Senza latino il nostro mondo non sarebbe quello che è (pp. 25-26).

Așadar, pentru italieni să conteze – strict referindu-mă la vânzarea în masă a cărții lui Nicola Gardini, nu numai la elita intelectuală italiană – dimensiunea identitară a limbii? Să conteze că se pot identifica cu o asemenea tradiție culturală și lingvistică? Revin la dezbaterile din România anului 2016 – întâmplător anul primei ediții a lucrării pe care o analizăm – pe tema menținerii sau scoaterii limbii latine din programa școlară obligatorie. Tocmai aceste aspecte identitare se transformaseră, în mediul autohton, în argumente ale despărțirii de latină. Ca și cum a fi europeni ai anului 2016 (sau 2019, dacă doriți) – ceea ce se clama în spațiul public – ar însemna să abandonăm obligatoriu conexiunea cu rădăcinile, cu *limba perenă* (*lingua perenne*) a Orașului Etern.

Nicola Gardini analizează, pe rând, latina modelată de Cicero, Ennius, Iulius Cezar, Lucrețiu, Catul, Virgiliu, Tacit, Ovidiu, Titus Livius, Seneca, Petronius, Lucius Apuleius, Horațiu, Propertiu și Sfântul Augustin, surprinzând-o în dinamica reșezărilor, de la simplitatea pragmaticii discursive a administrației până la conștiința de sine în exercițiul augustinian. Revoluția ciceroniană, cum o numește Gardini, este rezultatul unui program lingvistic fericit, care presupune dubla trecere, dinspre pragmatica administrativă a unei limbi care avea la bază ariditatea raporturilor de semnificare, respectiv dinspre artificii lingvistice lipsite de conținut ale oratorilor de dinainte de Cicero, la excelența lingvistică înțeleasă ca expresie a excelenței spirituale. Latina ciceroniană, limbă a adevărului și justiției, s-a dezvoltat pe îmbogățirea vocabularului, pe împrumuturile din experiența lingvistică și democratică grecească (în deopotrivă înțelesul de semantică și pragmatică lingvistică), devenind reperul, latina clasică standard studiată în școlile italiene. E drept că frumusețea acestei limbi, în secțiune ciceroniană, e dată, de fapt, de frumusețea salvării și conservării ei. În lunga listă a transformărilor exemplificate de Nicola Gardini, merită amintită latina împăratului Iulius Cezar din *De bello gallico*, a cărei frumusețe e dată de organizarea discursivă și de sintaxa impecabilă și funcțională, „misurando i conquistando tutti i territori dei dicibile” (p. 65). Nu poate fi omisă din această demonstrație lingvistică realizată prin expunerea de fotografii statice ale unor secțiuni purtând numele celor care au modelat latina, numele reperelor în înțelegerea limbii ca fiind în continuare vie și productivă, nașterea metaforei la Lucrețiu. În *De rerum natura*, limba, înregistrând observația, își dezvoltă capacitatea de a cuprinde și surprinde. Înțelegând puterea cuvintelor latine, Lucrețiu extinde semnificațiile acestora prin „saturare semantică” și „metaforizare” (p. 76), propunând înțelegerea vieții și naturii, ca organizare funcțională, în acord cu organizarea limbii. Imaginea lumii în text și expunerea, prin limbă, la scară redusă, a întregului, sunt transformările pe care le propune poetul și filosoful latin de formație epicureică. Din tabloul dezvoltărilor semnificative ale limbii nu lipsește vocabularul

sexual al lui Catulo: *mentula, cunnus, culus, futuo, pedico* etc., utilizat pentru demonstrația de forță, pentru superioritatea poziției. Așadar, valențele socio-politice ale limbajului sexual: „Loscenită în Catullo serve principalmente da strumento di protesta sociale” (p. 82), caracterul carnavalesc al dicțiunii, sugerarea care ține de o anumită fațetă a proiecției satirice asupra justiției, demnității personale și bunelor practici, sunt reperate reformei catuliene. La aceste îmbogățiri și diversificări ale valențelor limbii latine, se adaugă enjambamentul virgilian, exprimarea structurii profunde a minții autorului prin puterea de redare limbii, bogăția semantică și expresivă a latinei din *Eneida*, ca expresie a unei ordini lucrețiene extinse și la nivelul înțelegerii istoriei: „Virgilio è davvero un maestro dell'ordo verborum” (p. 90). Apelul la memoria socială în remodelarea latinei, datorat celui care a profitat de gloria postumă conferită de vehiculul dantesc, *Divina comedia*, este completat de apelul la memoria personală a unui Ovidiu și de capacitatea descriptivă angajând, diferit de cea lucrețiană, fără urgență, fără tensiunea ritmului, bogăția de detalii ca într-o succesiune de fotografii în *Metamorfoze*. Nici în ipostaza de poet decăzut și exilat în Tomisul pontic (să nu uităm că exilul modern se identifică și se revendică din cel ovidian), Ovidiu nu se mulțumește cu ceea ce îi oferă limba. El introduce, în *Tristia* și *Epistulae ex Ponto*, repetiția pentru a da greutate conținutului, pentru a sublinia trecerea și violența transformărilor, pentru a scoate în evidență nedreptatea și pentru a se raporta la o ordine universală deasupra oricărei ordini omenești, ex. „luqubere nobis/ luqebisque alias”, sau „amat et not sentit amorem”, sau „deceptaque decipit omnes” ș.a. Și după periplusul la periferiile (spațiale) ale extinderii limbii, în nevoia exprimării în valuri a implacabilului tristeții pontice, revenim în parcursul lui Gardini la luciditatea și înclinarea spre sinteză a lui Seneca, dar mai ales la limba conștientă de sine în discursul augustinian. Sfântul Augustin, în anii declinului Imperiului, martor al căderii Romei, mută accentul de pe sintaxă pe lexic și pe capacitatea acestuia de a extinde semnificarea, de a înmagazina imagini metaforice, de a simboliza, de a transforma figurativul în scene difuze, de a hiperboliza, de a exploata paradoxul, de a face apel la analogii, parabole. La Sf. Augustin, subliniază Gardini perspectiva învățatului din Hipona, nu cuvântul-pahar (semnificantul), golul conceptual al limbii poartă vina neînțelegerii, ci înțelesul, semnificarea născută din interacțiunea minții interpretului cu realitatea, vinul umplând paharul semnificantului: „la colpa non è delle parole, che sono i bicchieri; la colpa è e del vino che ci si versa dentro” (p. 164). Latina se vede, dintr-o dată, față în față cu sine însăși, dezbrăcată de semnificanți, apelând la ceea ce Roman Jakobson avea să numească mult mai târziu funcția poetică a comunicării.

Acest parcurs al lui Nicola Gardini prin latina lui Cicero și a marilor autori romani până la Sf. Augustin nu este un exercițiu de stilistică. Nu despre stilurile autorilor e vorba, ci despre capacitatea limbii de a se exprima pe sine, ajutată de literatura Romei Antice să își găsească drumul în propria exprimare. Practic, odată cu Sfântul Augustin și, paradoxal, odată cu căderea Romei, limba câștigă în sine, se dezvoltă interior, își ascute capacitățile de reflectare, valorizează suplimentar relația de semnificare (în mult mai târziu înțeles saussurian). Devenind capabilă să-și devoaleze interioritatea, latina câștigă prin abstractizare și se

îndepărtează de ceea ce însemnase cândva limba administrației, de ceea ce bântuie încă mințile noastre prin legătura cu instrumentul lingvistic administrativ roman. Asta înseamnă, deopotrivă, și o depășire a sintaxei clasice, tradiționale, și asumarea unei dezvoltări individuale fără precedent, spre a fi redată – cui, după căderea Romei? – într-o formă rafinată, spiritualizată, ca rezultat direct al reformei augustiniene.

Pentru a reveni în prezentul tulbure, care pe noi ne îndepărtează de expresia identității în raport cu latina – sau cel puțin așa am înțeles eu din dezbaterile publice din 2016 – iar pe italieni i-au adus, prin apropierea de această carte, *Vivo il latino. Storie e bellezza di una lingua inutile*, să ne aplecăm mai pronunțat asupra ultimului capitol, „Elogio a mo' di congedo della lingua inutile”, care stă sub semnul observației lui Salvatore Settis, folosit drept motto în acest caz: „La radicale marginalizzazione degli studi 'classici' nella cultura generale e nei sistemi scolastici è un processo di profondo mutamento culturale che non possiamo in nessun modo ignorare...”. În acest capitol, argumentele lui Nicola Gardini pentru păstrarea respectului cuvenit limbii latine, pentru înțelegerea rostului ei în școală, se revarsă într-o cascadă de argumente fundamentate ciceronian și augustinian deopotrivă. Gardini subliniază rolul latinei în formarea mentalității și rațiunii: „[...] il latino serve a formare la mente” (p. 208), în asumarea libertății: „[...] il latino è bello. [...] La bellezza è il volto stesso della libertà” (p. 209). Subliniind efectele societății incapabile să-și contemple trecutul, grăbite să transpună imediat, să reducă limba/ limbile la simplul exercițiu administrativ, de dinainte de Cicero, Gardini observă:

Il latino per molti è inutile. [...] Mi limito qui, accingendomi a congedare i lettori, a considerare che quei „molti” – gente comune, politici, professionisti di ambiti vari – hanno un'idea tristemente (e pericolosamente) limitata dell'instruzione e della formazione: credono, infatti, che la conoscenza si riduca alla traduzione immediata del sapere in qualche servizio pratico (p. 207).

Efectele pragmatismului imediat și ale hedonismului prost înțeles, care suplinesc memoria (în special memoria colectivă), imaginația, creativitatea, profunzimea, complexitatea, se fac resimțite în societatea contemporană. La noi parcă mai abitur ca la ei. Cât privește prejudecata privitoare la defuncta limbă, caracterul ei viu e dat prin tocmai moștenirea uriașă din latină, dar mai ales prin ceea ce alimentează această limbă în limbile încă vorbite: italiana, româna, spaniola, catalana, portugheza, franceza și prin dialectele lor, prin organizarea textuală/ discursivă care s-a extins dincolo de arealul limbilor romanice, prin cunoașterea pe care a moșit-o. Caracterul viu al limbii e dat de literatura latină și de literaturile pe care le-a născut în limbile care se trag din ea. Fără latina lui Virgiliu n-ar fi existat Dante, fără cea a lui Titus Livius n-ar fi existat Machiavelli, subliniază Nicola Gardini. Fără latina autorilor antici n-ar fi existat Școala Ardeleană și fireasca așezare a scriiturii românești în caracterele latine, ba, mai mult, probabil nici limba română nu și-ar fi permis (dacă ar fi supraviețuit) să se revendice de la Roma. Latina încă trăiește prin biserică, prin lectură, și prin atât de hulita în vremurile post-adevărului istorie. Limba latină se oferă spre câștigul ființei umane prin știință și prin cunoașterea religioasă, și, din fericire, încă nu e abandonată.

Nagy Endre *Arta este eternă* (2017)
tehnică combinată, 50 x 40 cm

Discursul apărătorului cauzei limbii latine, Nicola Gardini, deopotrivă elogiul unei limbi abandonate în ignoranța noastră, aduce drept probă ultimă, demonstrație în forță al unui martor al prezentului și al trecerii mult prea încercate de agresiunea imediatului, salvarea prin limbă la care face referire marea scriitoare română Herta Müller (câți de la noi o consideră astfel, mare scriitoare și româncă?):

Al bene della società, alla felicità delle menti, alla bellezza delle frasi (la grande scrittrice rumena Herta Müller ha dichiarato di esservi salvata dalle persecuzioni del totalitarismo proprio grazie alla „bellezza delle frasi”), all'educazione degli spiriti, insomma, quasi nessuno sembra voler pensare più, rispondendo nel solo benessere materiale la fonte di qualsivoglia felicità. E così il gusto decade, le aspettative pure, e le parole si svisiscono, significano sempre meno, tendono a farsi rumore indistinto, come il traffico o certa politica. Le parole! Il dono più grande, l'occasione più splendide che abbiamo.

Ricominciamo dal latino (p. 217).

Ce poate fi mai frumos, în resetarea noastră – educațional vorbind – decât să începem de aici, de la limba latină și de la propria noastră literatură?

Nagy Endre *În memoria pictorului Nagy Imre* (1996)
desen tuș, 30 x 30 cm

„N-am mai îmbrățișat pe cineva de un secol”

Constantin Cubleșan

Conducătoarea și animatoarea la Cluj a unui cenaclu literar (Cercul literar de la Cluj), în care sunt antrenați și autori din străinătate, în general tineri scriitori, reuniți periodic în antologii substanțiale, Emilia Poenaru Moldovan este însăși o poetă sensibilă, cultivând cu delicatețe cuvântul scris („Am un imperiu întins de cuvinte”), fiind înclinată spre o lirică melancolică, încărcată de tristeți autumnale („toamna, amețitor labirint/ Îmi vrea claustrat într-o celulă destinul” – *Sonet 13*); o poezie a nostalgicilor aduceri aminte, ale iubirii pierdute, într-un discurs discret elegiac, declinându-și metaforic singurătatea: „Am umbra ta îngropată/ la temelia casei mele și de aceea/ nu se mai surpă nici un gând/ Parcă ar fi pierit blestemul./ Se pornesc uneori zidurile/ să suspine în arpegii nocturne/ semn că pe umerii tăi/ stă de plumb singurătatea mea” (***) *Am umbra...*). Volumul *Cheia închisorilor mele* (Editura Colorama, Cluj-Napoca, 2018) se definește astfel ca fiind unul de dragoste, deloc romanțios în ciuda faptului că totul pare edulcorat în visări trădate („În țara

mea numită vis/ Rămâi un Tu cum aș fi vrut să fii” – *Rondel*). O consolează contemplarea naturii într-o ipostază oarecum confraternă, amăgindu-și propria întomnare: „Azi am întâlnire cu toamna în vie,/ Pândesc pârguirea iubirii din struguri,/ Bătrâna cochetă de-o fi să-ntârzie,/ Voi face din zile jertfelnice ruguri.// Farmece, bocet, descântec nu-nvie/ Pe cel ce-a plecat – duhul din muguri./ Azi am întâlnire cu toamna în vie,/ Pândesc pârguirea iubirii din struguri.// Mă va conduce-n prag de beție,/ Viclean voi fura la plecare din vin,/ Cu Lethe, zeița uitării-n vecie/ Voi bea, voi petrece o clipă – festin.// Azi am întâlnire cu toamna în vie” (*Azi am întâlnire*). E o poezie calmă, confesivă până la a fi chiar de o sinceritate surprinzătoare, evocând clipe de altădată, ale iubirii de tinerețe/adolescentine, în cadre, firește, romamțioase, ale unui parc în care băncile își au tainele lor: pe „banca din parc/ n-am mai îmbrățișat pe cineva de un secol/ pe lemnul ei înțelegător și discet [...] stă luminând pe bancă/ cu vagi izirări sângerii primul extaz” (***) *Am datorii*). De aici și acel spleen al singu-

rătății ce pare a-i marca existența. E o singurătate, totuși, poetică („sunt pată lunară,/ atol de singurătate” – *Strâmba noastră alcătuire*), visul devine realitatea în care-l recheamă pe cel iubit („zâmbetul tău spulberat în cădere/ dar mai real acum decât în acele amurguri” – *Acele amurguri*), dar prea devreme, totuși, gândindu-se la finalul dramatic al vieții, căutând a-și imagina acel moment: „Mă-ntreb cum vei apărea: ca o prezență/ infinită înspăimântătoare o liniște/ o mare tăcere o mângâiere suavă/ odihnitoare o voce tulbure vâscoasă/ o tristețe o absență cu chip/ al singurătății? Mă-ntreb cum./ Ce mesaj și prin cine-l vei trimite./ Malurile realității lunecoase mă resping./ Solzii umezi de reptilă nemi îngăduie salvarea./ Mă-ntreb cum vei apărea: ca un pescăruș/ un ochi ca o barcă o armonie ca o planetă/ calcinată o flacăra o tristețe un înger/ sau ca o moarte izbăvitoare?” (*Cum vei apărea*). Cu aceeași febrilitate se întrebă cum va fi resimțită lipsa ei: „Zile, vârste, nori, în lipsa mea cum veți primi/ febrila primăvară ce-n visul meu palpită de pe acum?// Pe ochi, pe amintiri, pe umeri, pe cuvinte/ noiembrie așterne a frunzelor povară” (*Noiembrie*). Claustrea pe care o denunță în titlul volumului (închisorile mele) e de fapt un prizonierat dorit, agreabil în felul său, în scurgerea implacabilă a timpului, a anotimpurilor, a firii cu care fraternizează („cătușele acelea de iarbă”) alături de Creatorul însuși, care și el compășionează cu poeta: „Chiar Dumnezeu pășind/ printre frunzișuri/ oftează necurmat în tâlcuirea fântânilor” (*Septembrie*). Evadarea din aceste recluziuni se face în imaginar, în vis („În țara mea numită vis,/ Rămâi un Tu cum aș fi vrut să fii /.../ În turnul revederii ne-am închis/ Dând cântecul aduceri aminte” – *Rondel*), într-un ținut mai degrabă de basm feeric: „grădina mea de semiramidă” (*Grindina*). În totul e o poezie a neliniștilor lăuntrice („În mine/ locuiește incognito un țipăt,/ Prea e multă liniște aici/ prea mult calm” – *Cunosc dulcele abandon*).

În virtutea acestui calm își structurează prozodia cultivată. Preferințele se îndreaptă spre formele fixe ale versului – rondelul, sonetul, pantumul – în armonia căruia își decantează, într-un prea-plin metaforic, trăirea sentimentelor intime. Iată, bunăoară, acest distih, cu rezonanțe baladești, ce proiectează în atmosfera unui exotism rafinat, dublul său, în maniera misterioasă a cerchiștilor sibieni de odinioară: „În nopțile în care nu am somn/ Eu stau în casa unui pașnic domn// German sau ce-o fi fost la viața lui/ Desehid un cufăr mare cu un cui// Căci văduvit e lacătul de cheie/ Și dau mereu peste-o femeie// Închisă dureros într-un album/ Ce-mi face semn cu mâinile de fum// S-o las doar o secundă-afară/ Că vrea să mai aprindă o țigară// Și să asculte-un vals la patefon/ Să cânte chiar și ea mai jos c-un ton// La un pian austriac adus/ Anume pentru ea de-un conte rus// Alături de un baldachin brodat/ Ce-acoperă misteriosul pat// În care, nu-i așa, ar vrea mereu/ Să stea să doarmă ea în locul meu// În nopțile în care eu n-am somn/ Ea stă în casa unui pașnic domn” (În nopțile...).

Lirica Emiliei Poenaru Moldovan aduce în rezonanțele sale oarecum livrești, frumoasa trăire sentimentală a singurătății, a iubirii adolescentine pierdute, proiectând pe canavaua realităților nemijlocite, aureola visului devenit inițiativ („În mine însumi călător” – *Căutătorii de izvoare*) ca trăire autentică.

Nagy Endre

Unde răsare soarele de două ori, (2016) ulei pe pânză, 80 x 90 cm

Seinoske Yuassa și România

Irina-Roxana Georgescu

Nicolae Scurtu
Seinoske Yuassa, un filosof japonez în România
București, Editura Ars Docendi, 2018, 110 pagini.

Volumul *Seinoske Yuassa, un filosof japonez în România* aduce în actualitate câteva aspecte din biografia filosofului japonez Seinoske Yuassa (1905-1970), care, în timpul studiilor de la Universitatea din Freiburg, l-a cunoscut pe Constantin Floru, fin intelectual român, discipol al profesorului Nae Ionescu. Pe vremea aceea, tânărul Constantin Floru pregătea un doctorat în filosofie, condus de Edmund Husserl. Epistolarul, așa cum este prezentat de Nicolae Scurtu, evocă atmosfera culturală, dar, mai ales, filosofică, din Germania interbelică. De-a lungul unei șederi de cinci luni în România, în calitate de înalt funcționar la Legația Japoniei din București, Yuassa elaborează studiul „Filosofia în Japonia de azi”, care apare în *Revista de Filosofie*, condusă de Const. Rădulescu-Motru.

Totodată, cartea profesorului Nicolae Scurtu reproduce și o evocare a profesorului Constantin Floru ce aparține istoricului și criticului literar Edgar Papu, alături de epistolele lui Constantin Noica trimise din Sinaia lui Constantin Floru.

Reflecțiile tânărului filosof japonez surprind o vie preocupare față de filosofia husserliană și de implicațiile fenomenologice. Filosofia „ca știință riguroasă” devine pandantul unei cercetări vii, pline de acribie, coroborată cu dorința de a înțelege și de a explica valențele unui relativism „fără margini”, așa cum apare consemnat în scrisoarea expediată de la Freiburg, în 13 octombrie 1929: „Voiam să mă lămuresc asupra a ceea ce înțelege Husserl prin filosofia sa ca știință riguroasă. Voiam să găsec o cale pornind de la relativismul fără margini, în care, încă, mă mai aflu. [...] filosofia este, în mod cert, o știință, dar nu este filosofie atâta timp cât nu caută să-și găsească drumul cu ajutorul credinței” (p. 13). Perioada freiburgeză a lui Seinoske Yuassa explorează filosofia heideggeriană: „nu-mi este încă destul de clar dacă pentru Heidegger filosofia trebuie să fie o știință sau nu. El vorbește constant despre necesitatea stării emoționale etc.” (Freiburg, 3 noiembrie 1929, p. 18). Paginile epistolarului par să navigheze când pe ape limpezi, când pe furtuni conceptuale. La un moment dat, Yuassa mărturisește despre „adeptii” tot mai înverșunați ai lui Heidegger: „cursul lui Heidegger este tot atât de mult frecventat ca în vară. [...] De câteva săptămâni își dă osteneala să ne facă o analiză fenomenologică a plictiselii. Face trei deosebiri – și anume, după cum se știe că-i place să se bazeze pe expresii – acestea sunt: 1) a fi plictisit de ceva; 2) a te plictisi de ceva; 3) cineva se plictisește. Suntem acum la al treilea fel de plictiseală.” (p. 26-27) Scopul unei asemenea analize este de a „accede la adâncul existenței”: ceva de „jonglerie”, de ritm inaudibil, de căutare metafizică a

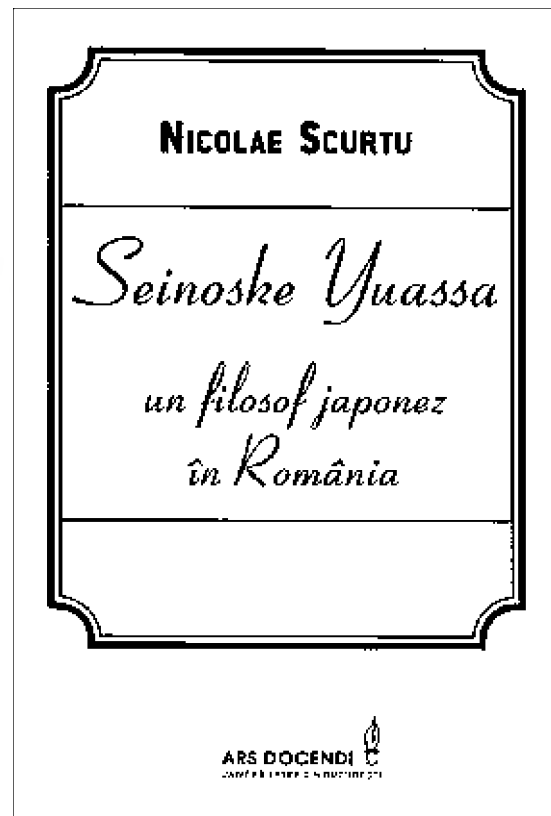
unei căi de înțelegere a lumii, surprinse cu ironie și simț critic viu.

Filosoful japonez este interesat deopotrivă și de studiile lui Becker, care „cunoaște opiniile lui Husserl ca pe propriul buzunar” (p. 25), lăsându-se antrenat de distincția între „logica consecvenței” și „logica adevărului”, de problema pasivității și a activității, teoria relativității, cercetarea fenomenologică a libertății voinței la Reiner, teoria spațiului și a timpului la Reichenbach, filosofia religiei, studiile kantiene. În timpul șederii în străinătate, predă limba japoneză la Universitatea din Freiburg, activitate pentru care primește „o sumă aproape derizorie” (p. 44), ceea ce îl angustează, pentru că nu-și permite să schimbe locul în care stă și nici să cumpere toate cărțile de care are nevoie.

După șase luni de stat în București, întors în Germania, la 30 septembrie 1934, tânărul filosof notează, într-o scrisoare adresată lui Floru, că viața în Berlin „i se pare o relaxare. Firește, aici am mai mult de lucru decât în București, dar am cel puțin sentimentul plăcut de a nu fi trândăvit toată ziua” (p. 50) și, ceea ce e curios pentru că plasează voiajul bucureștean într-o atemporalitate idilică, la începutul lui ianuarie 1935, după cinci luni de stat în Berlin – printre nemți – i se pare greu de crezut că a fost o jumătate de an în România (p. 56).

Studiul „Filosofia în Japonia de azi” sondează deschiderea cercetărilor de filosofie în spațiul japonez, dar și preocupările tinerilor niponi pentru filosofia modernă. Yuassa sintetizează: „Filosofia tradițională a Japoniei este o disciplină morală, un drum către înțelepciune: ea pune practica deasupra teoriei, concretul deasupra abstracției” (p. 63). Haiku-ul poetului Basho („Furukeya/Kawazu tobikomu/Mizuno no oto” – „Într-o baltă uitată/Cu un scurt plescăit/Sare o broscuță”), la care face trimitere Yuassa, este expresia simplității și a frumuseții. De altfel, un haiku surprinde „efectul nu atât lucrurilor pe care le exprimă, cât celor pe care numai le sugerează, celor pe care le lasă, cu alte cuvinte, fanteziei cititorilor” (p. 72).

În *Almanahul* Facultății Imperiale din Tokio, în 1933, temele de cercetare pentru doctoratul în filosofie erau dominate de filosofia germană (11 teze din 21), iar jumătate din ele erau legate de fenomenologie. Contactul publicului japonez cu fenomenologia este, totuși, de dată recentă, menționează Yuassa și „abia în decada a treia a secolului nostru devine catedra lui Husserl, la Freiburg, ținta spre care se îndreaptă pelerinajul tinerilor filosofi japonezi, porniți în Europa, la studii” (p. 65). Înainte de fenomenologie, în Japonia se afirmaseră două școli neokantene, cea din Marburg și cea din Baden. Interesați de „filosofia vieții”, de Nietzsche și de Eucken, Dilthey rămâne totuși „o descoperire relativ recentă”, iar japonezii au învățat să-l cunoască abia prin ocolul fenomenologiei, prin mijlocirea lui Heidegger și a analizei existențiale. Mai mult decât atât, Bergson a fost singurul

filosof francez care s-a afirmat în Japonia alături de fenomenologi. În tradiția niponă, dacă rațiunea e stăpânită de „tendența exteriorizării”, urmărind să descompună analitic totul, intuiția inimii (*Shin, kokoro*) e o „mișcare spre interior”, presupunând tocmai „înțelegerea fără cuvinte, pe care rațiunea o respinge” (p. 72).

Studiul *Seinoske Yuassa, un filosof japonez în România* coordonat de Nicolae Scurtu dezvăluie o viziune inedită asupra biografiei cercetătorului japonez, dar și profesionalismul, acribia, preocuparea vie pentru cultura europeană, simțul prieteniei și al demnității academice, curiozitatea și verva intelectuală.

Nagy Endre Tănărul Picasso (2018), desen, 40 x 20 cm

Jurnal de cărți și autori

Ioan-Pavel Azap

Pasiunea nedisimulată pentru lectură este ceea ce caracterizează în primul rând cărțile de eseuri critice ale Antoniei Bodea, reunite, deocamdată, în – sperăm că nu am omis vreun titlu – trei apariții editoriale: *Fulgurații* (2012), *Gravuri pe obrazul clipei* (2016) și *Printre file* (2016). Antonia Bodea a debutat cu poeziei, cu volumul *Bunavestire* (2007, reeditat în 2010), urmat, în 2016, ceea ce dovedește că nu a fost vorba despre un capriciu sau despre un demers secundar în scrisul autoarei, de un al doilea op liric, *Fulgerări în zenit*.

Ne vom opri în rândurile care urmează asupra volumului *Printre file*, în care sunt puse laolaltă aproape treizeci de comentarii critice însoțite de un *Cuvânt al autorului* în care Antonia Bodea își definește profesiunea de credință: „Scriitorul împlânzește timpul și spațiul după dimensiunile proprii, le populează cu neliniștile și întrebările proprii, propune soluții prin care să reinstaureze ordinea și armonia, singurele necesare ființei superioare” (p. 6). Dealtfel, experiența literaturii proprii – poezie sau proză – s-a dovedit a fi, în general, benefică actului critic. Absolventă de

filologie, autoarea (re)cunoaște – grație și volumelor de poezie pe care le-a scris – nu doar intuitiv acest fapt reușind o îmbinare echilibrată a discursului teoretic cu cel, să-l numim astfel, impresionist.

Prima ipostază este ilustrată cel mai bine în comentariu dedicat romanului *Cinci zile în septembrie* de Voichița Pălăcean-Vereș în deschiderea căruia, vorbind despre proza scrisă după 1989, Antonia Bodea face o analiză la obiect apelând la instrumentarul teoreticianului: „Într-un cadru social total schimbat, unde realitatea este alta, unde valorile sunt redimensionate, unde omul este în derivă, conceptul de realitate este reconsiderat; literatura propune o regândire a lumii prin observarea unor fragmente de realitate. Are loc un proces de demitizare, de demontare a unor convenții prin parodiare și se înregistrează o exacerbare a eului, din perspectiva analitică îmbinată cu experimentalismul postmodern. Noua viziune este lipsită de sentimentalism; iubirea, visul își pierde aerul diafan, nota idilică. Perspectiva este a unei lumi fragmentare, filtrată printr-o conștiință problematică, lucidă, interiorizată, măcinată de

incertitudini care ridică probleme fără a da soluții” ș.a.m.d. (p. 82-83). Pe de altă parte, autoarea nu evită nici scriitura „frumoasă” prin care demersul său critic dobândește inflexiuni prozastice. Vom ilustra afirmația cu un fragment dintr-un comentariu tot la un volum de proză scurtă, de astă dată, anume *Destine paralele* de Lola Maria Țămbrescu-Ciupeiu: „În țesătura narațiunii calme, calde și fascinante, portretele capătă un contur precis, deși sunt construite din observații discrete ale unor detalii care însă structurează și trădează profilul psiho-fizic al eroilor. Într-un ton natural, fluent, relaxat, într-o notă de cozierie, sunt fixate în tonalitate picturală portrete expresive; liniile sunt surprinse în mișcare, gesturile primesc gravitate prin fast, prin nota reverențioasă” ș.a.m.d. (p. 108).

De bunăseamă, nu există o abordare dihotomică a modalităților de exprimare, dar indiferent de cum este pus accentul, Antonia Bodea dovedește de fiecare dată că, așa cum subliniază un comentator al... comentatoarei (l-am numit pe poetul Mircea Petean), „demersul său critic e funciamente valorizator”. Este de reținut și diversitatea genurilor comentate, autoarea trecând cu dezinvoltură de la poezie la proză, de la memorialistică la publicistică și chiar epigramă. Sintetizând, putem spune că eseurile critice semnate de Antonia Bodea denotă profesionalism și o bună cunoaștere a fenomenului literar românesc contemporan. ■

istorie și comemorare

Intelectualitatea clujeană de la 1848

Victor Constantin Măruțoiu

Revoluția de la 1848 a implicat numeroase conotații culturale, care i-au trasat linia de evoluție și împlinire. Perspectiva istorică a Marii Adunări de la Blaj (3/5 mai 1848) a cunoscut o latură aparte de susținere a intelectualității românești. Reprezentanții acesteia au purtat numeroase demersuri pentru o reușită în calea autodeterminării, pe linia păcii și a înțelegerii inter-etnice.

Momentul crucial al începutului de an 1848, când întreaga Europă se afla în pragul mișcărilor revoluționare de conturare a idealurilor naționale, a făcut ca la Cluj, în vechea casă parohială a Bisericii din Mănăstur, pe deal, să se întrunească reprezentanții de seamă ai tinerei intelectualități clujene: Florian Micaș, Iosif Hodoș, Alexandru Papiu Ilarian, Oprea Moroianu, Ioan Suci și Ioan Buteanu. Aceștia, în noaptea de 27 spre 28 martie 1848, au formulat primul manifest al mișcării revoluționare, care a cunoscut adnotări din partea reprezentanților celorlalte centre culturale românești din Transilvania, fiind prezentat, în forma sa finală, la Marea Adunare Națională de la Blaj, din 3/5 mai 1848. Această lucrare nu a rămas doar ca o filă în istoria intelectualității clujene, ci reprezintă linia demarcației de trecere de la obscurantismul lipsurilor drepturilor culturale românești din Transilvania secolului al XIX-lea la autodeterminarea culturală, etnică, educativă,

care a culminat cu momentul istoric 1 Decembrie 1918 de la Alba-Iulia și cu anul 1919, cel al înființării Universității Daciei Superioare (azi, „Babeș-Bolyai”).

Păstrând linia demersului recuperării istoriei și al păstrării modelelor de identitate culturală, în 14 martie 2019, la Parohia „Adormirea Maicii Domnului” din Mănăstur, s-a săvârșit slujba de pomenire a celor ce au punctat, în mod frumos și temeinic, necesitățile națiunii în actul redactat în 27/28 martie 1848. Memoria a fost păstrată prin placa amplasată pe fațada biroului parohial, o placă din marmură albă cu data de 14 mai 1998, care a fost restaurată și resfințită. Slujba de parastas a fost săvârșită de Părintele Bogdan Ivanov, Consilier al Mitropoliei Clujului, Sălajului și Sătmarului, Părintele Protopop Dan Hognogi, preotul paroh al Parohiei „Adormirea Maicii Domnului”, Părintele Dorin Ielciu, Părintele Vasile Roman. Părintele Consilier Bogdan Ivanov a conturat ideea de necesitate a rememorării modelului cultural al intelectualității românești pașoptiste din Transilvania, precum și păstrarea imaginii vii a celor ce au fost bărbați iluștri ai mișcării intelectualității române clujene.

Evenimentul a fost organizat de către Primăria Cluj, având ca partener Mitropolia Clujului, Sălajului și Sătmarului, Parohia „Adormirea Maicii Domnului”. Doctorul în istorie Ionuț Țene

a moderat evenimentul, prezentând importanța istorică a momentului 27/28 martie 1848, drept moment unic și definitor al renașterii și împlinirii năzuințelor intelectualității românești.

Mediul universitar clujean a fost reprezentat de personalități importante, în frunte avându-l pe prorectorul Universității „Babeș-Bolyai”, profesorul universitar doctor Ioan Bolovan, directorul Institutului de Istorie „Gheorghe Barițiu”. Memoria evenimentelor a fost evocată de istoricul Vasile Lechințan, care consideră acest act de comemorare ca fiind un necesar firesc al zilelor noastre. Evenimentele trebuie să fie cunoscute și recunoscute pentru ca, într-o reactualizare a faptelor, un ansamblu ideatic de monumente al celor implicați în acest demers cultural național să ofere o conciliere peste timp. ■

Conferințele Tribuna, 22-25 martie 2019

Acad. Nicolae Breban - 85

Ani Bradea

Este titlul sub care s-au reunit primele Conferințe Tribuna din 2019. Seria manifestărilor culturale de înalt nivel intelectual, inițiată și organizată cu regularitate de către managerul Mircea Arman încă de la momentul preluării de către domnia sa a conducerii instituției, a continuat și de această dată tradiția temelor de anvergură, recenta ediție aducând în fața publicului (format din academicieni, filosofi, profesori universitari, istorici, scriitori și alți oameni de cultură din mai multe orașe ale țării) un număr de cinci conferințe dedicate aniversării unui mare prozator român, a cărui operă și-a pus amprenta pe două secole de literatură românească, Academicianul Nicolae Breban.

Evenimentul, care a avut loc la Cluj-Napoca în perioada 22-25 martie 2019, a debutat cu prelegerea intitulată „Friedrich Nietzsche în literatura lui Nicolae Breban”, susținută de către Prof. univ. dr. Andrei Marga, vineri 22 martie, după ce, în cadrul aceleași zile, a fost semnalat printr-o intervenție în direct la Televiziunea Română, prin studioul teritorial Cluj, de către filosoful Mircea Arman. Tot în cursul zilei de vineri, aceeași echipă a Televiziunii naționale a realizat un interviu cu Nicolae Breban și a înregistrat conferința susținută de Andrei Marga. Referindu-se cu precădere

la volumul „Fr.Nietzsche. Maxime comentate”, dar realizând în fapt o radiografie a întregii opere semnată Nicolae Breban, Andrei Marga a precizat că: „Ne dăm seama de importanța operei lui Nicolae Breban, amintindu-ne o reflecție a lui Leibniz: *Cine mă știe numai din publicații, nu ajunge să mă cunoască (Qui me non nisi editis novit, non me novit)*. Ea este adevărată și în cazul lui Nicolae Breban. Cine se rezumă la a-i parcurge creația literară, nu-l cunoaște până la capăt pe Nicolae Breban ca autor. Această carte¹, poate și altele, lămurăște ceea ce a dorit să facă romancierul într-o operă care s-a vrut de la început competitivă. Opera se află de ani buni sub ochii noștri, încât problema este de a o înțelege și, desigur, de a o evalua din puncte de vedere mai exigente decât cele curente.” „Nu sunt istoric sau critic literar, deci nici cunoscător cuprinzător al romanelor lui Nicolae Breban. Recitind, însă, bunăoară, romanul *Animale bolnave* (1968) identific în acțiunea și narațiunea însăși o diferență subliniată între viața la care au acces personajele și posibilitățile lor, un continuu inconfort al individului printre ceilalți, înclinația de a privi colectivul ca pe ceva ce se opune împlinirii personale, pătrunderea în trăirile ce preced acomodarile la viața din jur - toate acestea într-o lume descrisă ca una controlată

de o raționalitate seacă și anonimată până la a genera absurdul. Ecolul lecturilor din Nietzsche se simte aproape la fiecare pas important.” – a continuat Andrei Marga. În intervenția pe marginea celor prezentate, Academicianul Alexandru Boboc a evocat, de asemenea, prezența spiritului nietzschean în creația românească a lui Nicolae Breban, precum și maturitatea literară care îl situează pe acesta între marii romancieri ai secolului XX. Mulțumind pentru aplecarea asupra operei sale din perspectivă filosofică, mai puțin abordată până în prezent, Breban a apreciat discursul care disecă mai multe romane ale sale, cu empatie, în locul unde ele se interferează cu Nietzsche.

Prima conferință care a deschis programul zilei de sâmbătă, 23 martie, a fost cea susținută de Acad. Alexandru Boboc, intitulată „Timp și povestire în romanul modern”. Pornind de la ideea, vehiculată la un moment dat, conform căreia romanul, din punct de vedere al construcției, ar fi pe cale de dispariție, punctând obligativitatea ca marii creatori de opere literare să gândească în perspectivă, în viitor, și că orice creație românească să fie o raportare a autorului la om și la lume, înțelegându-se prin raportarea la lume și la om ajungerea la conștientizarea dimensiunii timpului („nu suntem în timp, suntem timp” – a spus Al. Boboc), pledoaria a fost încheiată optimist, Acad. Boboc declarând: „Cred că romanul modern, ca gen literar, are viitor, cu condiția ca autorii săi să aibă o cultură bogată, să realizeze ceva cu adevărat interesant și să dea dovadă de obiectivitate.” Pe marginea expunerii au avut intervenții Mircea Arman, care și-a exprimat îngrijorarea că romanul ar putea dispărea din cauza faptului că noua generație nu mai are răbdare să citească scrieri de o asemenea amploare, și Mircea Muthu, care a spus că, din punctul său de vedere, proza este asimptotă la realitate, iar raportarea literaturii la filosofie, astăzi, ar putea să nu mai fie funcțională.

Prof. univ. dr. Mircea Muthu a fost și următorul conferențiar, tema aleasă purtând titlul: „Blaa despre conceptul-imagină”. „Pledoaria, încă din teza de doctorat, pentru *analiza culturală a cunoașterii pozitive* sau, mai exact, pentru interpretarea stilistică a fenomenului științific îl plasează pe Blaa în orbita filosofiei științelor exacte. Lucrările sale, *Știință și creație* (1942) și sinteza, publicată postum, despre *Experimentul și spiritul matematic* (1969) atestă preocupări constante, afine într-un fel cu acelea semnate de Al. Koyré sau Th. Kuhn și rotunjesc în același timp imaginea gânditorului aplecat asupra articulațiilor de adâncime dintre *cultură* și știință. Astfel, în

pofida diferențelor de obiect și metodă, noțiunile de *conștiință artistică*, *conștiință filosofică* și *spirit matematic* își corespund, comunică între ele prin cheia de boltă a *misterului*, la care fiecare dintre ele, într-un fel sau altul, se raportează. Dacă, apoi, în toate cele trei ipostaze conștiința implică și subînțelege nivelul conceptual, era și normal ca filosoful să-și canalizeze atenția asupra diversității de structură a *conceptului*” – a spus, în debutul conferinței sale, Mircea Muthu.

Cea de-a treia zi a manifestărilor a fost una cu adevărat festivă, programul debutând cu un *Laudatio Nicolae Breban*, făcut de Prof. univ. dr. Vasile Muscă, urmat de conferința sa numită „Platonismul, fundament spiritual al culturii europene”. „Cred că marile culturi ale omenirii, între care și cea europeană, au un fundament esențial care le descrie forma exterioară, conținutul interior și destinul lor în timp, fundament care poate fi dat de o mare concepție filosofică și o mare credință religioasă” – a spus la începutul expunerii sale Vasile Muscă. „Teoria celor două lumi platoniciene explică drama fundamentală a omului european, care trebuie să se zbată între cele două lumi: sensibilă și insensibilă” – a mai spus acesta. „Din una dintre însemnările postume, aflăm că Nietzsche spune că filosofia sa este un platonism întors pe dos, cu cât mai departe de existența cea adevărată, cu atât mai bună, mai pură. (...) Prin Nietzsche sfârșitul metafizicii se întoarce împotriva începutului metafizicii lui Platon” – a conchis

Vasile Muscă. A intervenit pe marginea celor expuse Mircea Arman care, printre altele, a spus că: „Aristotelismul este cel care construiește filosofia europeană”, concluzionând cu următoarea afirmație: „Toată explozia științei și lumea modernă are la bază gândirea lui Kant”.

Ultima dintre conferințele acestei prime ediții ale anului 2019 a fost cea susținută de către Constantin Cubleșan, intitulată: „Nicolae Breban, romancierul secolelor XX – XXI”. Criticul literar a evocat longevitatea care i-a oferit marelui prozator posibilitatea de a acoperi cu scrierile sale două secole, arătând, în același timp, că gândirea filosofică a lui Breban este puternic impregnată în opera sa și considerându-l pe acesta ca fiind cel mai important scriitor pe care l-a dat cultura noastră după război. „Reprezentativă pentru opera lui Nicolae Breban – a spus Cubleșan – este tetralogia, din care face parte și romanul care va fi lansat astăzi, tetralogie în care prozatorul își prezintă viața”. Amintim că cele trei romane la care criticul a făcut referire sunt: *Singura cale* (2011), *Jocul și fuga* (2015) și *Frica* (2018). Ultimul din serie, apărut anul trecut la Editura Tracus Arte din București, a fost prezentat de către autor la finalul evenimentului pe care revista *Tribuna* i l-a dedicat. Acad. Nicolae Breban a vorbit atât despre această carte cât și despre întreaga operă, evocând contextele istorice și socio-politice în care romanele sale au fost scrise. Și nu în ultimul rând,

scriitorul s-a arătat vădit impresionat de atenția care i-a fost acordată în aceste zile festive, atenție îndreptată atât asupra personalității sale, cât și a vastei opere, prin analizele făcute în conferințe și comentariile lansate pe marginea lor.

Prima ediție a *Conferințelor Tribuna* din 2019 s-a încheiat cu o sesiune de autografe, Nicolae Breban însemnând câteva cuvinte și semnând pentru cei prezenți pe prima pagină a celui mai recent roman al său, *Frica*. O sărbătoare a spiritului care s-a adăugat realizărilor și succeselor de marcă ale Tribunei din ultimii ani.

Notă

1 Nicolae Breban, *Fr.Nietzsche. Maxime comentate*, Editura Ideea Europeană, București, 2004

„În literatură cel mai bine e să știi să tai, să ștergi, să arunci, să pasezi”

de vorbă cu Horia Gârbea

Horia Gârbea s-a născut la 10 august 1962 în București. Este un cunoscut poet, prozator, dramaturg, publicist, eseist, critic, doctor în inginerie civilă și cadru didactic universitar. Este membru al Uniunii Scriitorilor, al UNITER și al PEN Club România. A publicat peste 30 de volume de literatură originală și de traduceri (a tradus și a adaptat pentru scenă numeroase piese din literatura universală: 12 piese de W. Shakespeare, Pierre Corneille, A. P. Cehov etc.). La rândul lor, textele domniei sale au fost traduse în mai multe limbi europene și asiatice, iar 14 piese i-au fost reprezentate în România, în Anglia, Franța și Serbia. A obținut numeroase premii literare și a reprezentat România la festivaluri internaționale de literatură. A fost distins cu Ordinul Meritul Cultural în grad de cavaler (2004) și în grad de ofițer (2010). A fost vicepreședintele Institutului Cultural Român și directorul Teatrului Dramaturgilor Români. În prezent este președintele Filialei București-Poezie a USR și membru în Comitetul Director al Uniunii (din 2003). În 2018 a fost nominalizat la premiul „Scriitorul Anului”. Domnul Gârbea, a avut amabilitatea să vorbim despre literatură, despre lumea literară și despre anul care tocmai a trecut.

Laurențiu-Ciprian Tudor: Domnule Horia Gârbea, cum a fost anul 2018 pentru dumneavoastră? Dar pentru România? Cum a privit scriitorul (și mai ales dramaturgul, omul de teatru) tot spectacolul acesta (adesea dubitabil) de Centenar? Ce concluzii sunt de tras?

Horia Gârbea: Stimate coleg, pentru mine anul 2018 a fost unul bun și frumos. Am și sărbătorit Centenerul Marii Uniri, de aceea cred și sper că a fost un an bun pentru România centenară. Dar mi-e greu să trag concluzii la nivel național și global. România are milioane de cetățeni cu fericirile și nefericirile lor. Eu sunt în general un tip optimist și pozitiv, cred că optimismul ajută pe oricine. E bine că, la Centenar, am avut bilanțuri și chiar unele festivități, că amintirea istoriei a fost mai pronunțată. Mai ales prin prisma unui eveniment, orice s-ar spune, epocal, de care poporul român s-a învrednicit. Să nu ne bucurăm că suntem urmașii direcți ai unor luptători, adesea eroici? Au mai pierdut bătălii, au încheiat și păci triste, e adevărat. Dar finalul a fost glorios și îmi place să cred că a fost meritat. Suntem foarte aproape – de fapt – de acel timp. Bunicul meu a luptat ca locotenent și comandant de baterie în Marele

Război, a participat la adunarea de la Alba Iulia (avea aproape 25 de ani), mi-a povestit fapte trăite direct atunci, ca și din al doilea război, pe care l-a făcut ca diplomat, dar și ca general al armatei regale a României. Am cunoscut și alți veterani. Au traversat timpuri dificile, au avut experiențe teribile, dintre care nu a lipsit detenția politică după 1947. Dar au avut vocație de învingători. Eu cred că nici nouă, nepoții și strănepoții lor, nu ne lipsește această vocație. Eu am sărbătorit centenarul alcătuind două antologii: una de poezie, cu sprijinul Primăriei Capitalei, prin Muzeul Național al Literaturii Române, sub egida Filialei București Poezie a Uniunii Scriitorilor și una de proză (istorii contrafactice despre 1918). Ambele au apărut la Editura Neuma în 2018.

L.-C. T.: Ați încheiat anul fiind tot de partea teatrului. În perioada 5-11 noiembrie ați fost pe meterezele Festivalului Dramaturgiei Românești Contemporane. De ce iubiți acest gen? Este el forma de expresie literară pe care o preferați? Cât interes mai stârnește teatrul astăzi când internetul și rețelele de socializare pun omul într-o nouă comoditate și dependență și îl fac să participe, din ce în ce mai puțin, la lansări de carte sau la spectacole?

H. G.: Eu iubesc teatrul tot dintr-o vocație intrinsecă. Îmi place și ca spectacol și ca literatură. El transmite emoție nemijlocit. Teatrul nu a dispărut odată cu apariția filmului, așa cum pictura nu a dispărut odată cu fotografia. Și nici concertul odată cu mijoacele de reproducere ale sunetului. Sălile se umplu mereu. Și la Teatrul Dramaturgilor Români unde lucrez acum, desigur. Emoția unei reprezentații e unică și irepetabilă. Prin natura meseriei, văd fiecare spectacol de multe ori. De fiecare dată e altfel. Teatrul e ca marea. Unora li se pare monotonă. Aceștia sunt oamenii excesiv de raționali și, la limită, fără sensibilitate. Marea e în fiecare dimineață alta. Până și apa ei e alta, o parte din ea s-a evaporat și e deasupra, în nori.

L.-C. T.: Domnule Gârbea, ar fi teatrul mai util azi tocmai pentru că este atâta violență și confuzie socială? Se mai simte puterea lui catharhică?

H. G.: Toate vremurile sunt violente și confuze. Doar nu ne închipuim că pe vremea războaielor punico, a spargerii triumviratelor romane, a năvălirilor tătare, a inchiziției și chiar a revoluției franceze sau a războaielor napoleoniene se trăia confortabil, în siguranță, ferit de arbitrarul voinei politice a cine știe cărui tiran. În toate aceste timpuri, arta în general și teatrul în special au oferit alinare și destindere.

L.-C. T.: Cum ați reușit să luați premii la mai toate genurile literare (proză, dramaturgie, poezie, eseu, traducere, literatură pentru copii etc.)? Ce exigențe și ce calități cere fiecare formulă în parte?

H. G.: Nu aș putea să dau o rețetă a scrisului „premiabil” în niciun gen literar. Singura pe care o știu e că nu trebuie să te gândești la premii. Autorul e bine să iubească scrisul, să-și iubească personajele și cititorii. Nu juriile. De multe ori am și spus că aș putea oricând să iau un anumit premiu pentru că știu cam ce-i place unui anumit juriu să vadă, să citească. Aș putea „confectiona” piesa potrivită. Dar ar fi confecție, nu literatură. De aceea, dintre premii, pe acesta nu-l voi lua niciodată pentru că nu voi candida. Eu sunt un pasionat jucător de bridge. O zicală spune că antrenamentul cel mai bun la bridge e să stai minimum o oră pe zi în fața unei oglinzi și să repeți cuvântul „pas”. În literatură cel mai bine e să știi să tai, să ștergi, să arunci, să pasezi. Am scris piese în două zile și în cinci ani. Am început o piesă în anul 1996 și am pornit grozav. Încă n-am terminat-o. La romanul (premiat, că veni vorba, de Uniunea Scriitorilor) *Uimitoarele aventuri ale lui Făt-Frumos din Lună* (editura Neuma 2016) am început să scriu când s-a născut fiul meu, în 2006. L-am terminat după vreo șase ani. Apoi am așteptat încă patru ani să găsesc editura potrivită, ilustrația potrivită (editura Neuma din Cluj, condusă de poeta Andrea H. Hedeș, și graficiană Laura Poantă, cărora le mulțumesc și acum). După zece ani romanul a apărut.

L.-C. T.: Domnule Gârbea, cum vedeți lumea literară românească? Pare destul de fragmentată, cu multe orgolii și cu multă tensiune. De unde această zădărnici și lipsă de unitate?

H. G.: Ca în orice domeniu, în literatură se amestecă tot felul de oameni. Orgoliul face parte din natura autorului. Cine nu are orgoliul de-a crede că trebuie să se exprime, tace. Din păcate,

tot ca în alte domenii, autorii nu au răbdare să învețe și nu dedică timp scrisului. Au de fapt condiția de amatori. Destui mi-au zis: am ieșit la pensie, copiii sunt mari, acum am timp să scriu. Scriu să-și omoare timpul, să-și impresioneze anturajul. Se precipită. E normal ca, în condițiile acestea, să iasă lucrări mediocre. Publicul le refuză, critica le refuză iar autorul se irită, își urăște confrății mai talentați sau superiori ca abilitate. Eu citesc zeci de piese ca manager de teatru, dar și ca iubitor al genului. Mă întreb adesea: autorii aceștia nu pot face exercițiul de imaginație de a-și închipui că un om normal va ieși din casa lui seara ca să se ducă să-i audă replicile? Că un biet actor va veni de acasă, își va schimba hainele într-o cabină, se va machia ca să-i spună lui (uneori doar) zece replici neghioabe? Sunt piese pe care le-am aruncat pur și simplu după ce am citit o replică. O didascalie. Sau numele personajelor.

L.-C. T.: *Discreditarea UR-ului, literatura underground, grupurile reformiste, facebook-ul, topurile de vânzări și politicile editoriale, criza criticii ș.a.m.d. îi confuzează adesea pe cititori care nu mai găsesc nordul axiologic și nu mai știu să se orienteze în acest hățis al manipulărilor. Ce e de făcut? Care este scâparea?*

H. G.: Nu e nimic de făcut. Dacă ni se pare că e confuzie în jur, ne salvăm tot cu un exercițiu de imaginație: să ne închipuim că revine vremea cenzurii, a planurilor editoriale dictate „de sus”, a înclonării sub sloganuri. Și imediat haosul de azi ni se va părea un Paradis.

L.-C. T.: *Am avut bucuria acum doi ani să particip alături de dumneavoastră, la Cluj, la o întâlnire*

poetică cu liceenii. Am fost uimit să constat ce bun recitator sunteți. E clar că asta ține de pasiunea pentru teatru, ați cochetat, însă, vreodată, și cu actoria? În ce rol v-ați vedea?

H. G.: Vă mulțumesc, am și eu o amintire plăcută a întâlnirii aceleia și a tuturor „desanturilor” literare pe care le organizează, an de an, distinsa președintă a Filialei Cluj, doamna Irina Petraș, la FestLit. Un poet poate recita bine versurile, mai bine decât unii actori. Am jucat teatru puțin, ca amator. Dar poate o să vă fac o surpriză curând. Mă văd în unele roluri, încă din copilărie. În Prihor Prunc-Bun din *Vis de-o noapte-n miezul verii*, în Pătru Iculeț, din aceeași piesă, *Prologul la Pyram și Thisbe* îl știu pe de rost. De-aș fi mai tânăr, m-aș vedea în Richard al Treilea sau Macbeth. Așa, îmi rămân Sir John Falstaff și poate Ștefan cel Mare la *Apus de soare*. Om nu mare de stat. L-am admirat pe marele (și la propriu, 1,85 m) Costel Constantin în acest rol și m-am amuzat grozav.

L.-C. T.: *Ultimele cărți le-ați publicat, că tot vorbeam, la editura clujeană Neuma, în cadrul căreia v-ați implicat, alături de Andrea H. Hedeș, foarte mult. Cum de ați început acest nou proiect care are, în plus, și o revistă?*

H. G.: *Neuma* este cel mai frumos proiect la care am avut onoarea și plăcerea să colaborez. Andrea H. Hedeș este o scriitoare excepțională în poezie ca și în critica literară și eseu, dar ne va surprinde, cred, cu proza ei. Îmbină o seriozitate desăvârșită cu o sensibilitate și o delicatețe greu de găsit. Ca autor, nu-mi pot dori alt editor. Țin să precizez că *Neuma* este creația doamnei Andrea H. Hedeș, deciziile privind editura și revista îi

Nagy Endre Sighișoara (2003), linogravură 70 x 50 cm

aparțin exclusiv. Eu sunt doar un colaborator și un admirator devotat. Mă bucur când îmi face onoarea să mă consulte. Dar nu fac parte din redacție și din consiliul editorial. Am publicat 12 volume în trei ani la *Neuma* și voi continua cât voi mai fi acceptat.

L.-C. T.: *Domnule Gârbea, ce autori iubiți în afară de Shakespeare?*

H. G.: Iubesc foarte mulți autori din multe vremuri și regret că, din obligație, citesc multă literatură slabă în loc să-i recitesc pe Shakespeare (doar el și e de ajuns pentru o viață), Seneca, Ovidiu, Dante, Corneille, Molière, Voltaire, Borges ori, de la noi, Arghezi, Sadoveanu, Călinescu, Camil Petrescu, Mazilescu și încă vreo câteva zeci.

L.-C. T.: *Uniunea Scriitorilor din România, la finalul anului trecut, a atras atenția asupra degradării continue a limbii române și a nivelului de cultură din spațiul public. Ce măsuri ar trebui luate pentru stoparea și corectarea acestei îngrijorătoare situații?*

H. G.: Fenomenul e chiar îngrijorător. Dar măsurile sunt greu de luat. E ca în botanică. Nu uitați că, deși sunt inginer constructor, am absolvit la Universitatea de Științe Agronomice, unde am studiat și puțină agricultură. Dumnezeu a vrut ca buruienile să fie mai agresive, mai longevive, mai prolifiche decât plantele de cultură. De ce? Ca să stimuleze tenacitatea, inventivitatea, hărnicia urmașilor lui Adam. Cei care apreciază limba română și cultura noastră pot să acționeze scriind mai bine, mai frumos, aproape de desăvârșire și să-i eclipseze pe stricătorii de limbă. E drept că meșterugurile de tâmpenie de care ați pomenit pot multiplica prostiile în masă. Cum scrie un prost o poezie, o și pune pe FB și primește sute de like-uri de la unii mai neajutorați decât el. Eu intervin la comentarii și-l ironizez pe „autor”. În publicațiile de cultură însă, cred că e bine să facem invers: să scriem mult, des, obstinat despre cărțile bune. Nimic despre cele proaste. Antireclama e tot reclamă, degeaba ne facem iluzii.

Interviu realizat de
Laurențiu-Ciprian Tudor

Nagy Endre

În amintirea tatălui meu (2012), ulei pe pânză, 70 x 60 cm

Lucruri mici (II)

Ioana Scoruș

Concursul Național de Proză „Ioan Slavici”, 2018
Premiul II, secțiunea Proză scurtă

Până să deschidă gura, Eve păstrase tot potențialul miracolului pe care imaginația mea i-l atribuia. Mîntea mea care fecunda neîncetat imaginea ei reală și astfel plămădă, zi de zi, desăvârșirea. Odată deschisă cutia Pandorei, miracolul se metamorfoza sub ochii mei. Nu știam ce avea să mai rămână din el la capătul transformării. Poate doar acel lucru mic, care acum stătea pe masă, între noi: clama din sidef. Vreau să spun că umanitatea din mine, atîta cîtă era, învinsese. Am ales în cunoștință de cauză, nu în orb. Am ales să risc să distrug cea mai perfectă întruchipare a frumuseții în schimbul nevoii de a fi, măcar o dată în viață, pur și simplu uman. Și eu aveam nevoie de ceva de la Eve, nu doar ea avea nevoie de mine. Trei secunde, doar de trei secunde au fost suficiente ca să decid dacă să salvez cea mai mare operă de artă a umanității – imaginea pură a Evei – sau copilul din interiorul ei, ajuns în pragul cancerului vieții. Oricît aș fi de narcisist, oricît aș fi de nenorocit, nu am putut alege altceva decît copilul. Dacă ai avea de ales între a salva de la dispariție Colosseum-ul, Taj Mahal-ul sau Sagrada sun amărât de copil din lumea a treia, cu burta umflată de boală, tu ce ai face? Dacă și pentru tine frumusețea ar fi Dumnezeu, ai înțelege cît de cumplită a fost decizia. Nu e o figură de stil, mă refer la a-l ucide, efectiv, pe Dumnezeu pentru a salva un copil care oricum va muri. Înțelegi cu adevărat?

Eve vorbea, vorbea, vorbea... Știu că mie-mi vorbea, punându-mă la curent cu necazul ei, însă era ca și cum nu mie mi se adresa. În ultimele trei sferturi de oră devenise centrul universului, miezul incandescent, buricul pămîntului în jurul căruia se ordonau gândurile și viața mea. Iar viața mea în acele clipe se rezuma la a sta cu o ceașcă de ceai în față, a o privi și a o asculta pe Eve. Izolarea pe care mîntea ta o produce, anulând universul. Vraja indusă de o splendoare de față, care te ia în stăpînire în timp ce realizezi că asta face. Știi că puterea e la tine, dar nu te poți sustrage vrăjii care se exercită asupra ta. O poți curma, poți spune stop, e prea multă suferință în cuvintele tale, nu mai vreau să aud nimic, și totuși fantasma că ai putea deveni salvatorul frumuseții, salvatorul dumnezeului tău e irezistibilă. Știu, e un gând paranoid, dar gândul ăsta este cel care te ține acolo, neclintit, prizonier de bună voie al vrăjii unei puștoaice capabile să-ți schimbe destinul. Dar ai ales și nu mai poți da înapoi. Ai ales când ai invitat-o în casă, la un ceai, ca să-i ascuți povestea. Vulnerabilitatea ta a ales, pentru că la mai bine de 50 de ani ești atît de cretin încît o puștoaică de 19 ani face ce vrea din tine, chiar dacă ea este cea aflată sub vraja idealizării la care te supune. Are de partea ei frumusețea. Tu nu mai ai aproape nimic, din contră, începi să te împuținezi, să te stăfidești, să-ți atârne pieile, să te lase scula când ți-e lumea mai dragă și toate astea sunt insuportabile. Un titlu de baron pentru care nu ai niciun merit dar de care te folosești ca un infractor și un titlu de campion mondial sunt fix nimic. Era o vreme când bătrînețea era un atu pentru că întruchipa înțelepciunea. Azi, bătrînețea se reinventează cu

ajutorul botoxului și a acidului hialuronic, cu ajutorul chirurgiei estetice, dar asta nu înseamnă că devii altceva, tot un bătrîn nenorocit rămîi, pe care nimeni nu mai dă două parale. Trebuie să ai 50 și ceva de ani ca să înțelegi că a fi bătrîn este doar o degradare fizică, trebuie să ai vârsta mea ca să trăiești pe pielea ta obscenitatea îmbătrînirii în timp ce constăți că nu e nici o diferență între tine, cel de la 30 de ani și cel care ai devenit azi. Nedreptatea ontică este blestemul nostru, doar ea, nimic altceva. Nu ai scăpare, chimia hormonală a ales în locul tău iar ție îți rămîne doar să-ți asumi urmările, care nu pot fi decît catastrofale. Meciul nu doar că e jucat, ci și pierdut și loc de amăgire nu mai e. Nu poți întoarce rezultatul cînd totul este dinainte stabilit.

Oare cît de mare trebuie să fie vinovăția ca să te faci să alegi împotriva ta? Oare cît narcisism este necesar ca să anuleze riscurile cărora te supui alegînd astfel? O bună parte din timp nici n-am auzit ce tot spunea Eve acolo. Sunt expert în a-mi disimula neatenția. Să funcționezi pe mai multe paliere ale realității, păstrându-le într-o coerență interioară, necesită ceva antrenament. Mi s-a spus că am un fel anume de a-l privi pe celălalt atunci cînd îmi vorbește, încît dau nu doar sentimentul că receptez corect totul, ci chiar și ceea ce rămîne nerostit. E un mod de a-l lua în posesie pe celălalt. E un fel de a câștiga o bătălie care nici măcar n-a fost dusă. Celălalt se simte prins în înțelegerea mea și lucrul ăsta îl gratifică. Văd conexiunile mentale pe care le face fără ca ceva din ele să fie rostite. Văd operațiile psihice cu care lucrează, ca și cum ar fi scrise cu cretă verde pe o tablă albă. Văd țesătura, filigranul minuțios al întortocherilor minții lui. Nu fac niciun efort de înțelegere. A treia ureche. Aud cu o a treia ureche, analitică. A devenit un mod de-a fi. O a doua natură la care m-am acomodat perfect.

Dincolo de ușoara disonanță cognitivă, din ceea ce aud că povestește Eve nimic nu mi se pare a fi un capăt de lume. De aceea am și căpătat această relaxare, pentru că știu că am soluție la ceea ce ea consideră a fi sfârșitul. E firesc să fie așa. E firesc să intri-n panică atunci cînd îți pierzi mijloacele financiare cu care-ți plătești studiile. E firesc să te simți distrus cînd maică-ta te pedepsește pentru cele trei restanțe cu care-i vii la ușă încă din primul an de facultate – prostul obicei al universităților de a afișa public rezultatele studenților după fiecare sesiune. E firesc să te simți aruncat în lume cînd constăți că singurătatea este condiția ta fundamentală. E firesc să-ți amintești că taică-tu te-a părăsit cînd aveai șase ani și că ai fost trimisă la internat în primii opt ani de școală. Și mai ales e firesc să te simți abandonat atunci cînd noul soț al mamei se mută în casa ta cu tot cu cele două fiice din dotare. Pentru tine nu mai e loc. Ești exclus, așa cum ai fost întotdeauna. Condiția copilului este, încă de la naștere, cea a terțului exclus. Și ăsta-i un caz chiar fericit, se poate și mai rău. Se poate ca nici măcar să existe.

Ceea ce m-a făcut să am succes ca antrenor au fost rigurozitatea și intransigența. Metodica antrenamentului sportiv. Cunoașterea minții celuilalt și capacitatea de a-l motiva. Trebuie să ai material de calitate, aici se lucrează cu materialul clientului,

nu-l poți inventa, dar îl poți transforma. Eve venise, de fapt, să o transform în învingătoare. Să o antrenez pentru viață, astfel încît să iasă campioană mondială. Reușesc doar cei care au suficientă iubire sau suficientă ură, doar ele pot motiva munca sisifică necesară pentru a primi coroana de premiant. Nu te apuca de înot, nu se merită, e vorba de mult prea mult efort. Caută-ți nișa și performează acolo, e mai simplu. Sportul de performanță este pentru cretini. Nimic nu justifică mutilarea propriului corp. La 35 de ani ești zob, cu articulațiile pe butuci, cu 20 de kilograme în plus și cu nici un rost în viață. Trăiești din amintiri pentru că e prea târziu să te apuci de altceva. Medalia de aur este mormîntul care te va înghiți pe veci. Deja nu mai auzeam povestea Evei, mă gîndeam spre ce anume s-o îndrept. Metodica antrenamentului, la asta mă gîndeam. Tot ceea ce se poate aplica la sportivi, se poate aplica oricui hotărât să facă performanță. Eve nu se califica pentru nici un fel de bursă studentescă, în afara uneia de excelență. Până una, alta, asta era medalia ei de aur în posesia căreia trebuia antrenată să intre. Iar Eve părea a avea suficientă ură încît să devină o învingătoare. Asta numai dacă eu eram cel care reușea să-i transforme ura în iubire. Odată ce iubirea cu ura se-adunau laolaltă, așa cum se combină vopselele de ulei, puteam trece la desăvârșire.

OK, i-am spus, hai să facem ceva din tine.

A tresărit. Pentru prima oară în cele două ore cît a vorbit neîncetat, m-a privit. Neîncetătoare, dar m-a privit. Ah, puful de pe tîmple și de deasupra buzei superioare! Încrêțitura de la baza nasului, cînd strînge ușor ochii, concentrîndu-se pe pupilele mele cu care nu o înfrunt, ci îi pătrund direct în creieri și-n trup. Dinții mijii printre buzele întredeschise, ca și cînd ar vrea să spună ceva, buzele ei uscate pe care în clipa asta și le umezește cu vârful limbii. Dăra de salivă care dă luciul buzelor ei fragede și cu siguranță gustoase, cu miros de ceai negru și de fum de țigară. Ador pînă și tartrul pe care mi-l imaginez ascuns pe partea dorsală a dinților. Oftează. Semnul ușurării. Semn că începe să creadă că lumea nu se sfârșește. Semn că începe să creadă în mine. Este tot ce am nevoie. O iau patern pe după umeri – ce noroc că taică-su a dezamăgit-o și că are nevoie de un înlocuitor cu care să-și rejeace Oedip-ul ratat! -, însoțind-o în living. Revin, îi spun, după ce o depun pe canapeaua îmbrăcată într-o textilă somptuoasă de început de secol XX. Așez în grabă pe un platou câteva frunze de salată verde, un rest de *blue cheese*, câteva *anchois*, un pumn de mieji de nucă, felii translucide de salam uscat, picant, iau cutia cu cremă pufoasă de brînză de capră și untiera cu unt gras, franțuzesc, un ciorchine de roșii *cherry*, tai la repezeală câteva felii de pâine subțiri, cu secară și semințe și depun pe masa din față ei platoul cu bunătăți. Frumusețea trebuie hrănită. Revigorată. Întotdeauna perversiunea erotică a mîncării mi-a fost aliat de nădejde. Mîcul aranjament îi dă ocazia Evei să facă un *switch* rapid pe celălalt versant al personalității ei. E înfometată iar eu îi dau ocazia să se alinte. Cu o mișcare iute își trage peste cap puloverul din mohair, de culoarea petrolului. Pe dedesubt, scoate la iveală un tricou cu baloane colorate care strînge în croiala lui o pereche de sâni fabuloși. Sigur că făcusem cunoștință cu ei la antrenamente, însă Eve stînd pe canapeaua din livingul meu, cu sfîrcurile întărite sub bumbacul moale al tricoului este o cu totul altă ipostază a metafizicii.

E copleșită de merindele de pe platou. Iau o felie de pâine, o ung cu unt, așez deasupra *blue*

cheese și câțiva mieji de nucă sfărâmați, o foaie de salată verde și-mi hrănesc viitoarea iubită. Procedez întocmai cu *anchois*-ua, însă fără nucă și fără salată. Înfig lingurița în cutiuța cu puf de brânză și o așez în fața ei, sugerându-i astfel că o poate mânca goală. Cu o mică strângere de inimă, iau din bufet două pahare din cristal de Baccarat de la 1920, semn al trecerii bunicii prin viața asta, desfac magistral o sticlă de Guy Saget, un *Sancerre Blanc* 100% Sauvignon, perfect pentru cutiuța de *Crottins de Chavignol* cu lingurița-nfiptă-n ea. Sper să înțeleagă! La 19 ani, gusturile ei în materie de artă culinară sunt virgine. Îi voi oferi, pe-n-delete, educația de care are nevoie. Voi fi un tată dedicat devenirii într-un rafinament a fiicei lui, pregătindu-o pentru rolul de amantă, care s-o desăvârșească. Toate fetele caută așa ceva. Toate femeile, indiferent de vârstă, sunt în căutarea unui tată potent. Și ca să fiu un nenorocit perfect, la desert îi ofer *mousse*-ul de ciocolată belgiană, împopoțonat cu frișcă proaspăt bătută, peste care așez un ciorchine de coacăze roșii. Mi-e teamă ca excesul de atenție să nu mă trădeze, însă dezinvoltura cu care îi servesc micile bunătăți reușește s-o păcălească. Eve înfulecă, pur și simplu înfulecă, e la a treia felie de pâine cu unt și salam și se grăbește să ajungă mai repede la *mousse*. Orbitul timp de două ore a epuizat-o. Retrezită la viață, speranțele într-o rezolvare a imposibilității în care se află îi provoacă poftă de mâncare. Poftă de viață. O voi hrăni, Doamne, Îți promit că o voi hrăni cu tot ceea ce am deprins în cei 50 de ani ai mei.

Nagy Endre

Peisaj (2012), pastel, 60 x 90 cm

Marea invizibilă (XIII)

Nicolae Iliescu

După intrarea în NATO și după trecerea la o armie, vezi Doamne profesionistă, am auzit de la bunul meu amic, bietul Sorin Preda, dedat la treburile bisericesti, cum că multe cazărmi dezafectate s-au transformat în mănăstiri. E destul de trist și destul de aproape de cartea lui Dino Buzzati, „Deșertul tătarilor” sau de cartea lui Kadare, „Generalul armatei moarte”. Ce chestie, din aplicații și exerciții de front să dai în biserică, schimbând hainele singurătății! Ca generalii Bizanțului! Ce-i drept, știam de la bunică-meu, bărbosul ateu brăilean, ca orice grecotei serios – auzisem prin maică-mea că-și râdea de toate maslurile, deși se prevăzuse cu un sicriu încă de pe la vârsta de patruzeci de ani și-l aruncase în pod până i-a venit rândul, la optzeci și doi de ani, de nu cumva putrezise înainte de a-l ascunde în pământ, copârșeul, nu bunicul! – că armata este un fel de adunătură de mai mulți nebuni. (Declar că nu am efectuat stagiul respectiv și, posedând și tată fost ofițer nu cred că privirea ascuțită de-a lui Caragiale, Brăescu și Bacalbașa se poate întinde peste pot poligonul!). Ceva pare cât se poate de adevărat, chiar dacă onoarea și disciplina țineau loc de o anumită conduită și rigoare. Citeam prin presa anilor '20 că ofițerul Cutare, văzut și dat de gol cu amanta la restaurant, pune mâna pe pistol și-l ducea la tâmplă, apăsând pe trăgaci. Nu mai vorbim despre duelurile din camaraderie,

despre datoriile la cărți și altele de același fel. O lume cam zănatecă, dar vioaie. Acum, când orice ordonanță, maistru militar ori plutonier devine general de popotă, te umflă râsul. Am ajuns o nație de profesori universitari și de generali, mai avem puțin și vorba unui coleg, dăm drumul la mareșali! Nu va mai avea cine ne trage ciubotele, cine purta războaiele și cine ieși la tablă!

Ei bine, iată cadrul de azi: Ziua Națională. De când a fost fixată pe 1 dechemvrie pare un soi de parastas. Nu că nu ar fi bine așezată și că i s-ar potrivi un imn mai acătării, cum băiguie toți nechemații. Firește, data respectivă poate ofensa pe alți vecini, dar orice dată istorică ofensează o anumită parte de istorie a cui-va, orice independență e o desprindere de ceva, așa după cum orice imn se referă la un moment precis! Singura dată care ar putea concura cu acest început de decembrie ar fi 9 mai, declararea neatârării. Că imn, mai înflăcărat și mai incitant ca acesta nu există, cu toate versurile lui strict databile și aparținătoare unui poet ultramediocru. Altceva e enervant, nu sclipește aerul de sărbătoare, totul este împotmolit, magazinele sunt deschise, lumea nu se îmbracă frumos și nu iese la luminație sau la plimbare, iese să huiduie, că tot nu este nicio opreliște. Acum, să mă și să ne ierte Bunul Dumnezeu, dar la comportamentul golănesc nu prea ai altă variantă pe măsură,

că orice alternativă de-aia e alternativă, să aibă două fețe, așa cum îl gratula nea Paul Georgescu pe O. Paler, „Palerul cu două fețe”!

Am observat de mai multă vreme că ieșirea în parc, tihnit, pe alei înserate, statul pe bancă, cu o carte în mână, nu se mai poartă. Se poartă confetti-le și artificiile.

Mai e apoi și un prilej de înfoială în pene ușor desuetă, de parcă numai ochii alunecoși și violeți ai Reginei Maria și unicul mai bun din familia Brătianu făcuseră Marea Unire, nu aveau marile puteri nevoie de un stat tampon între trei împărății! La care se adaugă un fel de pomană înghesuită de somnambuli răbufniți din Brueghel, mânăta de politrucii ce se rostogolesc zâmbind rumen, pe uliță, ca zarzările! Sau ca boabele de linte pe care le oferă generos la gamelă!

Apoi, vin comentariile televizate ale unor onor. specialiști. Vorba asta, specialist, -ă, plural specialiști, specialiste s-a acoperit de atâta noroi ridicol mediatico-intelectual, încât cred că va deveni ceea ce a fost haznaua împărătească și ce a ajuns! De-o pildă, bunioară, câte un colonel pe puncte și câte un altul acoperit deshamă împreunați la microfon plotoanele și grajdurile armiei naționale, sfârtecându-le cu explicații. Așa au văzut ei la alții, că de pomenit nu au avut unde, fiind născuți la coada vacii. Astfel, vin de varsă un tomberon blindat de termeni acustici evoluți, „teatru de operațiuni”, „acoperiți de glorie” și alte bazaconii! Unde, frate, s-au acoperit răcanii ăștia de glorie, pe acolo pe unde mor ca proștii, da, ca proștii, împinși de alarmele fățarnice ale altora, în fel de fel de răzbeluri de cucurire? Și câtă șpagă se înghite la plecările astea,

mamă-mamă! Adenom Petrișor, unul care a stat la ospel prin Iordania și a transmis despre Irak și ne-a transmis de pe terasa de operațiuni, nu s-a vârat după teroriști prin văgăuni, hârtoape, culoare, galerii și alte crevase! Mare specialist și ăsta, îi dau micimani conșpecte și le citește cu glas tare. Ca și ăia care s-au răpit singuri, să avem și noi, cum vă spuneam, faliții noștri! Mai vin la sfârșit, ca bomboana de pe colivă (unde mai pui că e plin de popime, se oficiază slujbe în direct) aprecierile câtorva înapoiți din studiou, unul și unul. Care își dau și ei cu presupusul. O educatoare se plângea că elevii ei încurcă borcanele, pe 24 ianuarie cu 1 decembrie și-i trec totul în cărca lui Cuza. Pe foarte bună dreptate, Cuza este al de început, punct cu punct, toate reformele Marelui Orient conținute în proclamațiile pașoptiste și ministrul lui, cel mai de seamă om politic al României veacului al nouăsprezecelea, Mihail Kogălniceanu, le-a „înfăptuit neabătut”!

Vin, în sfârșit, și telegramele de felicitare de prin toate părțile. Astea, nu știu dacă s-a gândit cineva să facă un studiu serios, nu ar trebui să se coșcovească în zadar, căci ele reprezintă un barometru de stimă! Bunăoară, cea mai răsunătoare telegramă, după ultimatumul Uniunii Sovietice din 1940, cred că este aia adresată de Dali lui Nea Nicu, cu ocazia reinstaurării sceptrului prezidențial în 1971! Toate gazetele importante – care erau în număr de trei! – publicau o selecție atentă și la fel de atent pusă în pagină din depeșele astea. Astfel, în primul rând pornind din stânga sus se găseau recomandatele URSS, Chinei, Jugoslaviei, SUA, Franței etc. Întotdeauna mă pufnea râsul cum începea epistola URSS, semnată mereu de două sau trei nume: „datorită ofensivei Frontului ucrainian... la, la, la! Adică, datorită nouă, v-ați eliberat și voi. Acum, apar o grămadă de ciripitori de istorie de clasa a patra care vorbesc despre „lovitura de stat” din august, nu mai e nici „scuturarea jugului hitlerist”, „eliberarea țării de hidra fascistă”, nici „Revoluția antiimperialistă”! Ca la fotbal, mereu pentru înfrângerile noastre sunt de vină arbitrii și terenul, foarte rar slaba mobilizare și indiferența față de culorile naționale. Pentru toate tâmpeniile făcute de noi de-a lungul și de-a latul veacurilor au fost de vină turcii, tătarii, leșii, grecii, ungurii, nemții, evreii și rușii. Romanii, care tot cuceritori s-au dovedit, fiind mai departe, mai ales în timp, sunt priviți cu simpatie, căci ne-au lăsat pe columnă. Unde, vorba lui Călinescu, suntem în lanțuri. Oricum ar fi, ar trebui să fie un moment și un monument de mândrie, că nu multe nații au un astfel de certificat de naștere în basoreliev! Sigur că prejudecățile vor mai dăinui și răbufni încă vreo niscăi secol, dar până la urmă zău că mult mai interesant ar fi ce facem azi și îndeosebi mâine. Dar noi, românașii, nu prea avem spirit antreprenorial, noi vrem repede totul, dacă se poate, cât ai bate din palme. Și ne mai facem că plouă când dăm băca, ba chiar ne laudăm peste poate, râsul lumii!

— Guriță, am pus patru garoafe la căpătaul Ancăi Mihaela Spigel, căsătorită Popescu, fina noastră care se află la Bellu militar. La aceeași figură cu familia Vulpeștilor. În mijlocul aleii tronează un monument impunător al unui erou de la Turtucaia, generalul Iakobov sau Iakobovici. Ne băturăm și cu bulgarii, deși nu erau prevăzuți. Ăștia erau înnebuniți după Capșa, care la 25 august 1916 se închidea. Și de fapt nu acel general fusese erou.

— Nae, dar cum se trăia efectiv, asta m-ar interesa, cum erau casele, cum arătau.

— Există o carte extrem de interesantă, semnată de doctor Ecaterina Arbore, o membră a PSD de-atunci, „Întinderea tuberculozei în București în anii 1902-1912, scoasă la Editura Minerva în 1913, preț doi lei și cincizeci de bani. Aflăm de-acolo că Bucureștiul avea o populație de 338 109 locuitori, dintre care 134 320 bărbați și 121 030 femei. Recensământ după cum am zis vor face și nemții în timpul ocupației. Bucureștiul era al șaselea oraș din Europa din toate cele cu o populație de peste o sută de mii de locuitori. După Rouen, Le Hâvre, Cracovia, Trieste și, culmea, Marele București, Parisul Franței!

— Și care să fi fost cauzele?

— Cică alcoolismul, mizeria, înghesuiala și cartierele insalubre. Dar și casele erau adevărate focare. Lucrătorii necalificați câștigau sub o sută de lei pe lună, ceva între șaiszeci și optzeci, cei calificați câștigau între o sută și două sute de lei, maiștrii de atelier ajungeau și la aproape trei sute de lei pe lună. Salariul mediu era între o sută douăzeci și o sută patruzeci de lei lunar, dar erau și lucrători constructori, pietrari, zidari, zugravi, care ajungeau, în funcție de sezon, la zece, cincisprezece lei pe zi. Chiriile erau, în general, între zece și douăzeci și cinci de lei pe lună, ele reprezentau fie o pătrime, fie o șesime din salariu. Locuințele erau în general neigienice, odăile mici și cu tavanul jos, cele mai multe nu aveau dependințe, bucătărie separată și latrine primitive, curți nepavate. Chiar dacă muncitorii sau micii funcționari închiriau o locuință de două camere, numai una era întrebuințată drept cameră de culcare, oricât de numeroasă ar fi fost familia, iar în aceeași odaie ședea cinci, șapte sau chiar zece inși – mai ales oltenii precupeți și băieții tineri în gazdă. Existau două categorii de locuințe-tip. Una mai pricopsită, compusă din două odăițe cu sală sau o odaie mai mare cu sală, tindă sau marchiză și

o bucătărie de scânduri. Un asemenea apartament, de obicei prost construit, cu ziduri subțiri, prost tencuit, adesea umed, adesea lipsit de sobă de zid, costa între douăzeci și treizeci de lei pe lună. Când locuitorul se nimerea a fi cizmar sau croitor, aceeași încăpere servea și ca bucătărie și ca atelier și ca dormitor pentru ucenici. Ailaltă, a lucrătorilor mai săraci, avea o singură odaie sau o odaie cu sală unde se amenajează și bucătăria. Când există sală sau săliță, camera se ține pentru fiicele sau fiii mai mari, în sală dorm părinții cu copiii mici, pe un singur pat de scânduri, pe lavițe sau pe jos. Când nu există sală, în aceeași cameră se află mașina de gătit sau o sobă mică de fier și acolo se înghesuie întreaga familie. În multe din zonele marginase, până înspre șoseaua Pantelimon, Colentina, pe străzile din cartierul Teiului, odăile au pardoseală de pământ. Chiar și străzile mici din spatele Gării de Nord, unde locuiesc mulți funcționari de la căile ferate sunt pline de case vechi, lipite unele de altele, având curți înghesuite. Ferestrele sunt extrem de mici, odăile devin astfel întunecoase iar dimensiunile lor sunt cel mai adesea de doi pe trei metri, cu înălțimea de maximum doi și douăzeci și cinci.

— Și azi nu mai ai loc de blocuri construite din oțel și sticlă și de cartiere rezidențiale înghesuite în parcuri și parcări. Pe vremea noastră, confortul consta în două sau în trei camere, cu dependințe, apă curentă, încălzire centrală, baie și bucătărie. Blocuri din cărămidă, cu parchet, ca al alor mei, sau blocuri din beton și BCA. Mobilier stas, camere organizate complet: sufragerie, dormitor, bucătărie, de tineret. Obiectul numit bibliotecă era nelipsit, până și cele mai nevoiașe familii îl aveau. Îmi amintesc că am trecut câteva ceasuri pe la o picoliță de la Bumbesti, foarte cumsecade și foarte drăguță, care avea așa ceva, dar care era plină de sticle de whisky de bună calitate. Plus masa de televizor, cu un fel de placă rotitoare și cu niște rafturi cu geam dedesubt.

Nagy Endre

Natură moartă cu craniu (2005), cerapastel, 60 x 70 cm

Ovidiu Komlod

Cursor

acum o iei de la capăt un nou început
oare al câtelea numără și tu ca omul
când reinstalează ubuntu pe laptop
cu tot ce înseamnă mișcarea asta
de la ștergerea de tot la nume de cod nou
te tunzi ca un puștan de douăj de ani
îți razi barba dintr-o mișcare
muți în recycle bin texte
la care nu credeai c-o să renunți vreodată

nu. nu le arunci
te asiguri c-ai dat empty
cum le-ai fi supus la arderea de tot

și mergi înainte
ca un cursor
alb pe acest monitor
cu terminal de linux
tot mai la dreapta
parolei de utilizator.
ești sigur că vrei să mergi mai departe
nu înțelegi de fapt rostul întrebării
dacă tot ai ajuns până aici
de ce să nu continui
din ce în ce mai jos
fără ceva ce strămoșii
numeau pe vremea lor scăpare înaintare uitare

de urmat
urmează
până la urmă

și mergem toți înainte
ca un cursor
alb pe același ecran

Disco time

/
suntem aici. pe dinaintea pixelilor. fiecare cu dorințele lui năpăstuite. cu visele noastre nesăbuite. cuvintele nesățioase călcare-n picioare atent sinu-cigaș.

//
trăiască bormașina de la zece seara. vecini căpi-ați. când nu scârțâie patul pereții vibrând ca un himen. izbit la frecvență record. încontinuu. de parcă dau cu bormașina unul în altul.

///
ascultă. sunt liniște. am infinită răbdare. să treacă fiecă clipă. lacrimi pe obrazul de chihlimbar. nu spera și nu ai teamă. se face mereu întuneric și niciodată lumină. la miezul nopții vom stinge toate calculatoarele vom urla.

Extenuare a speciei

sosesc ultimul
ca să plec primul
dimineața colegii întotdeauna acolo
conectați la aparate
cu mouse-ul
excrescență/prelungire/pseudopodă
a corpului
perfuzii pe terminate
întocmai cum i-am lăsat de cu seară

impresia că nici n-au plecat vreodată
că i-am trădat și pe ei
în drumul spre casă
fără bilet.
în fiecare zi mai învăț ceva
cum să modific o diaporamă
ce înseamnă pm
adresa de gmail a șefului
tot mai alb concentrat înăuntru
tone de cenușiu pe site-urile francezilor
din țara lui negru pe dinaintea ochilor
de parcă în altă galaxie cu alți cromozomi ar putea
fi măcar o secundă pitică altfel
tâmpim pe planeta lui negru în fața ochilor
undeva înainte luminița beznatică
de la capătul acestei înșiruii de ferestre
și ce mă împiedică să le sparg
așa cum aș sparge o față imaculată
pe care nu s-a plimbat niciodată-n neștire
niciun organ sexual
de extenuare a speciei.

fakebook

1. îmi place. viața ca o paradă
curând
organe de perceput like-uri
în omuleții sărind electrocuțați
de plăcere când le vor încasa
precum o bătaie pe umăr
o strângere mică de mână
o tiflă o pișcătură
facem politică percutăm
la fakebook și circ
postări ce țin loc de pâine
ba un mesaj de interes public
ba un selfie cu Nimeni însuși
perfect încadrat în rama #rezist
ba un primar explicând cu năduf
de ce nu crește numărul de parcări
neschimbat numărul de urmăritori
numărul de prieteni îndepărtați
numărul capetelor întoarse
încet cu răbdare
toată săptămâna aștepți
un mesaj un like o distribuie
timpul se lungește ca o tenie metafizică printr-un
creier 2D. Laurențiu traduce, nu are când. Ovidiu
are pagină. Doritorii nu au decât. Aștepți toată
ziua de parcă ai aștepta ziua de ieri. În față bal-
conul, copacii scheletici, parcare, biserica penti-
costală mereu din profil, nu s-ar întoarce un pic la
tine, s-o vezi frontal, în goliciunea și imaculata ei
concepțiune.

2. ador ca viața o paradă
nu ne mai rămâne decât să stăm pe fakebook
totul a fost trăit de alții nu se întâmplă nimic
ne urmăm cursul aproape teleghidați.
câte-o răbufnire de tinerețe la intervale neregulate
ii poți găsi repede un model și o scuză
am fost acolo am văzut aia nu am văzut
e plin de talente ca de scorbut
ai vrea să nu mai primești notificări despre events
pe cine interesează de fapt
că Y a reușit în viață
din pură întâmplare sau ghinion pentru altul

Ovidiu Komlod

și câte proastele dispoziții
gogoșa prost umană
familie copii loc de muncă mașină fakebook
nu se mai pune problema că nu ajung vietile
să citim cărțile fundamentale
se pune că nu ajung zilele să scrolăm feedul
în căutare de vechituri
să știm ce-au făcut ceilalți mereu ceilalți
dinte pentru dinte. like pentru like.
noutăți care nu ne interesează
și pentru că nu ne interesează
încep subit să ne intereseze.
dacă îți bați joc de nefericirea altuia
vei fi făcut răutate mică.
îmi vine să scriu toate astea pe fakebook
s-aștept inimile să curgă

3. haha. viața o paradă k
literații stau pe fakebook
își pierd unii altora vremea
se vaietă de soarta lor ingrată
și-o distribuie tolerant cu nesaț
chestia aia așa și pe dincolo
ghemotocul de neputință și narcisism cronic
ii vezi cum se laudă ca la ușa îngustă a cortului
cu realizările lor mai ceva ca nicicum.
și tot auzi pe câte unul
că nu folosește emoticoane
pe motiv de emoții prefabricate
numaidecât limitate la câteva tranșe
de parcă numărul lor ar fi de fapt infinit
avem fețele diferite fără ca asta să însemne
că nu simțim toți în identice feluri puține setate
de parcă ura n-ar fi aceeași pe orice coordonate
un conglomerat de pietre uscate în plex. următo-
rul.
it-iștii stau pe skype
scot bani din piatră seacă
lucrează peste program
cu pauze pentru development creativ
puțin le pasă de autismul utilizatorului de rând
prea ocupați cu al lor
ii simți cum își freacă satisfăcuți mâinile-n gând
cu realizările lor mai ceva ca nicicum.
de ce n-ar da mâna
letriștii cu iterații.
am avea numai de câștigat.

Doctrina nescrisă a lui Platon (II)

(Teoria principiilor prime și supreme)

Viorel Igna

Textele scrise de Platon nu puteau să asigure acea înțelegere vie a argumentelor dificile și poliedrice, la care se putea ajunge numai prin discursul viu, în cadrul unui dialog viu. „În mod natural, scrie John N. Findlay, Platon nu încearcă să folosească noțiunile în general, sau să facă apel la vreo formă mai directă de comunicare, cuvintele sunt pe de-a-ntregul esențiale dialecticii, dar ele trebuie să fie exprimate în mod variat și alăturate altor cuvinte, cu cazurile prezentate sau imaginate, înainte de a genera o modalitate de înțelegere care merge dincolo de exprimarea lor convențională (cfr. Scrisoarea a VII-a 342 B – 344 D). Până și semnificațiile destul de simple cer pentru a fi comunicate o modalitate diferită de prezentare, ceea ce într-un sens restrâns nu se poate vedea, care după Platon, ca simbol scris nu poate avea posibilitatea de a fi atins.”¹

În textul cel mai celebru și solemn amintit mai sus din Scrisoarea a VII-a Platon le explică prietenilor lui Dione, cel care de fapt a fost responsabil de invitarea sa în Sicilia, de ce doctrina principiilor făcută cunoscută de Dionisie, fără aprobarea Maestrului, a fost preluată de către Dionisie din surse de mâna a doua și pe care Platon a vrut să o țină ascunsă, și care în varianta lui Dionisie nu era cea autentică. Platon ne-a spus că nu a divulgat toată învățătura sa lui Dionisie, și n-a scris nici o operă despre aceste argumente cu un grad înalt de dificultate și pe care n-a făcut-o niciodată. (341C)

”De fapt, scrie Findlay, ele nu sunt posibil de a fi exprimate în mod verbal cum sunt alte cunoștințe, ci după o lungă perioadă de experimentare a unor cunoștințe de acest fel, legate de altele, și care fac posibilă izbucnirea acelor cunoștințe luminate și care vor deveni la sfârșit o flacără constantă (341 C-D). Rezultatele unei asemenea iluminări filozofice pot fi comunicate numai celor aleși: dacă se încearcă ca aceste cunoștințe să fie comunicate unor cercuri mai largi, ele vor provoca la aceștia numai dispreț, sau îi vor face pe aceștia incapabili să le înțeleagă, având impresia că ar poseda o cunoștință magnifică. (341 E – 342 A)”²

John N. Findlay face o trimitere aici la Wittgenstein, asta datorită studiilor sale despre marele filozof austriac³, care la rândul lui a restrâns frecvența la lecțiile sale și accesul la manuscrise și datorită faptului că puțin cunoscutul conținut al acestor scrieri ar fi provocat la unii dintre cei care s-au apropiat de ele o totală neînțelegere și ironie și la alții o exaltare fără cunoștință de cauză, de aici afirmația sa: „Despre ceea ce nu se poate vorbi, trebuie să se tacă.”

„Amândoi filozofii aveau idei extraordinare și profunde pe care doreau să le comunice, amândoi și-au menținut aceste idei într-o formă rudimentară și care nu puteau fi exprimate printr-o explicitare și care aveau rațiunile lor pentru a se menține departe de aceia, care fiind ei înșiși incapabili să ajungă la un rezultat al gândirii lor, și-au trăit pe deplin „întâlnirile” lor cu aceia care sunt

capabili de o gândire coerentă și mai ales o pun în valoare.”⁴

Platon, ne atrage atenția Findlay, în aceste texte nu susține că o cunoaștere filozofică ar fi una inefabilă și privată, ci numai faptul că ea nu poate fi comunicată dacă cunoștințele sunt folosite într-un mod comun altor discursuri, bazat pe o simplă exprimare a sensibilității. De aceea este nevoie să fie reînviat acel impuls care să dea naștere unei viziuni capabile de introspecția unei serii de căutări esențiale, și care trebuie să meargă dincolo de lucrurile comune până a ajunge la o viziune care să facă posibilă participarea ființei individuale. Ceea ce interlocutorii văd și-și spun, nu va fi deloc obscur pentru aceia care participă cu adevărat la noua viziune, ci va fi pur și simplu ridicol pentru aceia care n-au făcut nici un efort să se ridice la nivelul noii viziuni.”⁵

Ceea ce Platon a încercat să facă este faptul de a fi descurajat pe cei ce se apropie de noua viziune asupra lumii, de a gândi diferit, de a uita pur și simplu vechile reguli, lăsând zonele cele mai mici

ale propriei gândiri fără o constantă revizuire. Nu este nimic misterios în a proceda astfel, încearcă pur și simplu să se ridice deasupra unui mod comun de a vorbi și acționa.

În ce privește Scrisoarea a II-a, pe baza căreia neoplatonicii și-au construit doctrina celor trei ipostaze, și care, conform multor interpreți, notează Findlay, și care demonstrează că „scrisoarea este o scrisoare neautentică și se pare a atribuită lui Platon, pur și simplu pentru că este enigmatică și mai ales că ea încearcă să-și justifice calitatea sa enigmatică.”⁶

Dionisie I regele Siracuzei s-a folosit de Archedemus ca de un fel de mediator – călător în raporturile sale cu Platon, ne spune Findlay, și care după ce s-a întors la Atena după prima sa vizită la Siracuza (Scrisoarea a II-a, 310B, cfr. Scrisoarea a VII-a, 339 A-B și 349 D). Dionisie I ar fi continuat să filozofeze după plecarea lui Platon cu ajutorul altor filozofi cum ar fi Archita, și dorea să se mențină în contact cu Platon, în ce privește diferite noțiuni neînțelese și dificultăți. (Acesta a afirmat după aceea că doctrina învățată de la Platon i-ar aparține, fără să se preocupe că de fapt l-a plagiat pe Platon, de pe poziția unui rege, căruia Platon i-a destăinuit o parte din doctrinele sale nescrise). Dionisie I i-a trimis lui Platon, scrie Findlay, prin intermediul lui Archedemus, un model al câtorva *cercuri planetare* care încercau cosmosul sferic, și Platon i-a răspuns că diagrama sau modelul acestuia nu e pe de-a-ntregul corect, și că Archedemus îi va explica regelui ce nu era corect în acest model. (312 D). Dionisie I totodată a meditat asupra unei probleme și mai

Nagy Endre

Biserica Reformată din Cluj (2011), ulei pe pânză, 100 x 90 cm

importante și cu caracter divin, referitor la care ar fi primit demonstrații suficient de convingătoare, aceea referitoare la natura Primului Principiu.⁷

Platon i-a răspuns că el trebuie să vorbească de întreaga problematică cu ajutorul enigmelor (*di ainigmon*, 312 D), în așa fel că, în cazul că Scrisoarea s-ar pierde, cititorul care ar găsit-o n-ar fi în măsură s-o înțeleagă.

”Ceea ce se spune aici, scrie Findlay, este faptul că Primul Principiu din care derivă toate lucrurile, poate fi caracterizat numai într-un mod negativ, la nivelul cel mai abstract, și care respinge toate circumscriserile definite la primul nivel și care sunt posibile în cazul altor naturi: este specificată în toate *Ideile (eide)* fără a fi numite printre ele. Dar poate fi caracterizat în mod indirect ca ceva care este specific tuturor *ideilor (eide)*: fiecare dintre ele este Primul Principiu și nimic altceva, și este într-un mod specific.”⁸

Concluzia critică în ceea ce-i privește pe neoplatonici, aparține aceluiași Findlay: „Neoplatonicii au avut dreptate să facă din Intellect ce-a de a doua ipostază, dar au părăsit într-un anumit fel calea justă vorbind uneori ca și cum ar fi fost un fel de intelect sensibil, un gânditor divin în locul unei idei pure, a unui gânditor oarecare (cfr. De exemplu în Plotin, *Enneadi*, I 6 (1) 7; III 6 (26); V 4 (7) e; V 6 (24) 6), care nu este departe de o realitate platonice diferită de oricare gânditor divin. Dacă admitem toate acestea, cel de-al Treilea Principiu nu poate fi altceva decât Sufletul lumii, principiul care îmbrățișează toate ființele, sensibil și ordinator, și lucrurile care sunt în jurul lui sunt fie cele mai înalte unități eidetice întrucât intră în concepția sa despre lume fie în infinita lor descendență sau stirpe, de concepte matematice sau sensibile, în care ea ilustrează și aplică asemenea unități eidetice.” (cfr. Timaios, 34C – 37C)⁹

Pentru a înțelege întreg acest discurs, întreaga doctrină „nescrisă”, în concepția lui Platon este nevoie de persoane „preparate” care nu vor întâmpina greutăți să înțeleagă această doctrină și s-o îmbrățișeze cu stupoare și entuziasm. Acest lucru îl vor face filozofii neoplatonici și în primul rând Damascius care continuă analiza procliană asupra principiului așa cum scrie Marinela Vlad într-un studiu remarcabil despre ultimul reprezentant al acestei școli, doctrină supusă unei critici radicale în măsură s-o depășească prin Proclus, ca de altfel în întreaga tradiție neoplatonică, principiul prim este incognoscibil¹⁰ și indicibil, iar „Unul” nu este decât un nume prin care sugerează acest principiu, sursă a întregii pluralități. Damascius merge însă și mai departe: principiul prim nu poate fi nici măcar desemnat ca Unu, deoarece unul intră într-o relație opozitivă cu pluralele, așadar Unul este încă, într-un anumit fel, cognoscibil și dicibil. Unul este limita ultimă până la care se poate înălța gândirea noastră, el este ultima supozitie pe care o mai putem face.

Cea de-a doua” navigare” pe care am amintit-o la începutul acestui studiu este o constantă care însoțește întreaga speculație a lui Platon și care traversează toate fazele producției sale literare, ea este firul roșu al gândirii sale. Ea presupune sosirea în punctul final al teoriei Principiilor. „Fără această teorie concludă Battista Mondin călătoria spre transcendență se oprește la o jumătate de stradă”.¹¹ Trebuie remarcată aici concluzia lui Giovanni Reale „Odată acceptat faptul că nucleul esențial al „Doctrinelor nescrise” se referă la o epocă mult anterioară decât s-a gândit în trecut, atunci este sigur, că problema evoluției gândirii platonice trebuie pusă într-un mod cu totul nou,

și în mod precis pe baza raporturilor între opera scrisă și învățăturile orale, adică pe baza raporturilor dintre cele două tradiții care ne-au parvenit și ținând cont de toate împrejurările pe care le-am indicat mai sus.”¹²

Azi problema nu este aceea de a-l critica sau a-l apăra pe Platon, așa cum s-a întâmplat în timpul Renașterii și mai ales în deceniile de după război. „Problema este mai ales aceea de a-l înțelege”, scrie Mario Vegetti¹³, în Ghidul său la lectura Dialogului *Republica*.

Înțelegerea sistemului platonice presupune o teorie a principiilor. După dialogul *Republica*, Platon a ajuns să pună Binele ca unul din principiile „genurilor ființei”, adică al discursului sau mai bine zis al dreptului mod de gândire, acela de a găsi pentru fiecare discurs premisele cele juste. Despre Bine deci, nu se poate scrie nimic. De aici toată filosofia apofatica preluată de Dionisie Areopagitul și creștinism. Orice definiție a Binelui n-ar fi decât o negare a acestuia. Așa cum rezultă din însemnările făcute pe baza lecțiilor lui Platon, scrie Francesco Adorno în *Introducerea sa la Platon*, marturii despre doctrinele nescrise prezentate de H. J. Kramer în „*Arete bei Platon und Aristoteles. Zum Wesen und zur Geschichte der platonischen Ontologie*” și de K. Gaiser în „*Platons ungeschriebene Lehre*” despre Bine, în care tocmai pentru faptul că lecțiile erau orale se putea revendica tot ceea ce stătea dincolo de proporțiile matematico-geometrice. Lecțiile lui Platon se numeau „Despre Bine”, mai ales cărțile centrale din dialogul *Republica*, VI și VII, texte scrise, în schimb cele cu caracter extatic le-a scris într-un mod cu totul diferit în sufețele celor ce-l ascultau. Giovanni Reale a comentat acest lucru în mod absolut extraordinar: „Filosoful este filosof adevărat, adică „*alethes philosophos*” numai în măsura în care are ceva de spus în plus, față de ceea ce scrie. Dacă tot ce are de spus este numai ceea ce scrie, atunci nu este filosof.” Există de aceea o complementaritate tematică între doctrinele dialogurilor și „doctrina nescrisă” a principiilor. „De aceea, scrie Kramer, în ciuda a tot ce ni se spune în dialogul *Parmenide* și în dialogul *Scifistul* determinările ontologice de bază sunt dezvoltate în mod complet, și în raporturilor lor intrinseci cu punctele esențiale de legătură, care reconduc la ele, numai în forma oralității.”¹⁴

Noi, după mai mult de două mii de ani, vedem că obiectul întregului demers platonice n-a fost altceva decât o cuantificare, exactă sau inexactă, a tuturor faptelor care constituie știința empirică și formalizarea principiilor în măsură să facă posibilă înțelegerea faptelor realității. De aceea Platon a avut un plan de cercetare cognitiv capabil să explice multe lucruri, care în acel moment părea puțin credibil, subiectiv și îndreptat spre transcendență, ca să fie inclus într-o modernă imagine a științei logicii, dar care cu trecerea timpului s-a dovedit a fi o intuiție genială, pe care azi le putem numi adevărate anticipații cu caracter științific de tipul algoritmilor sau a infinității cuprinse în terminațiile telomerice. Studiile reprezentanților Școlii de la Tübingen unde trebuie să-l amintim și pe Thomas Alexander Szlezak, se explică, cum a fost subliniat de Reale, ca urmare a renasterii studiilor aristotelice, în particular a studiilor despre primul Aristotel. F. Adorno remarca în studiul său un lucru extrem de important și anume faptul că împotriva interpretării lui Jager a lui Aristotel, un întreg curent interpretativ, inspirat de pe poziții religioase, a susținut unitatea compactă a filozofiei aristotelice și că prin intermediul interpretării

Nagy Endre Pictorul (2016), pastel, 100 x 70 cm

aristotelice a doctrinei nescrise (agrapha dogmata) s-a scos în evidență existența unei „concepții secrete” a lui Platon exprimată într-un compact sistem ontologico-matematic, împotriva unui Platon exclusiv politic.

Acesta este sensul cercetării utilității în lucrurile inutile, așa cum apar pentru mulți dintre contemporanii noștri, de aici importanța cercetării pure anticipate de Socrate, care-și are scopul în sine însăși, afirmând necesitatea că învățătura nu trebuie văzută ca o constrângere în însușirea de noi cunoștințe, ci așa cum a spus Platon în dialogul *Republica* „un om liber nu trebuie să-și însușească nici o cunoștință cu spirit servil (VII, 536 d-e).”¹⁵ De multe ori cunoștințele considerate „inutile” se revelează la sfârșit de o extraordinară utilitate.

Note

- 1 Findlay N. John, *Platone, Le dottrine scritte e non scritte*, Vita e Pensiero, Milano 1994, p. 141
- 2 Findlay N. John, Op. cit., p. 271
- 3 Findlay N. John, *Platone, Wittgstein's Philosophical Investigations, Revue International de Philosophie*, 7 (1953), n. 3, p. 201 – 6, *Review of Wittgstein's Philosophical Investigations, Philosophy*, 30 (1955), Language Mind and Value, cit., p. 197 -207
- 4 Findlay N. John, Op. cit., p. 271 în sensul că nu pot fi scrise experiențele de iluminare prcfundă, așa cum mai târziu Angelo Tonelli va spune că experiențele de unire extatică cu Absolutul nu pot fi descrise.
- 5 Findlay N. John, Op. cit., p. 268
- 6 Ibid., p. 268
- 7 Ibid., p. 268 -269
- 8 Ibid., p. 269
- 9 Ibid., p. 270
- 10 Vlad Marilena, *Damascius și tradiția neoplatonică (Introducere)*, în *Damascius, Despre primele principii: aporii și soluții*, Humanitas, București 2006, p. 5-55
- 11 Mondin Battista, Op. cit., p. 159
- 12 Reale Giovanni, *Platone*, Op. cit., p. 129
- 13 Vegetti Mario, *Guida alla lettura della Repubblica di Platone*, Edizioni Laterza, Bari 1999
- 14 Krämer H., Op. cit., p. 211 – 212
- 15 Platone, *Tutte le opere, Repubblica*, în vol. IV, Newton & Compton edit., Roma 1997, p. 387 (trad. ne aparține)

Intelect, Rațiune, Spirit.

De la raționalismul clasic la gândirea speculativă (II)

Alexandru Boboc

9. „Cel mai ușor este să judeci ce are conținut și temeinicie, mai greu este să-l înțelegi, cel mai greu este, ceea ce le unește pe amândouă, să înfaptuești expunerea lui”¹. Și pentru a marca diferența „față de ceea ce epoca mai produce în acest domeniu”, Hegel introduce încă o teză de bază a gândirii sale: ... „lucrul nu este epuizat în scopul său, ci în dezvoltarea sa, rezultatul nu constituie întregul real, ci numai împreună cu devenirea ... Tot astfel *diversitatea* este mai degrabă *granița* lucrului; ea este acolo unde lucrul încetează, adică este ceea ce acesta nu este”².

Așadar, nici „scopul pentru sine”, nici „rezultatul nud”, ci, cu totul altfel decât în „procedarea” comună, care „în loc să se ocupe cu lucrul... este întotdeauna dincolo de el”, mai exact: „în loc să zăbovească în lucru și să uite de sine în el”, caută „să prindă altceva și rămâne mai degrabă la ea însăși”³.

10. Această schimbare de perspectivă capătă mai întâi forma unui *program*, centrat de ideea funcției-cheie a ceea ce Hegel numește «propoziția filosofică»: prin faptul că „este propoziție”, acesta „evocă ideea relației obișnuite dintre subiect și predicat și pe a comportării obișnuite a cunoașterii”; dar „această comportare și părerea acesteia este distrusă de conținutul ei filosofic. Părerea face experiența că este gândit altceva decât credea ea; și această corectare a părerii sale necesită ca cunoașterea să se întoarcă asupra propoziției și să o înțeleagă acum altfel”⁴.

Mai explicit, cele spuse privitor la „întoarcere” pot fi exprimate („formal”, precizează Hegel) și astfel: „că natura judecății sau a propoziției în genere, care implică diferența dintre subiect și predicat, este distrusă de *propoziția speculativă* (sulb. n.); și propoziția identică, către care devine prima, implică contralovitura față de acea relație. – Acest conflict între forma propoziției în genere și unitatea conceptului care distruge această formă este asemănător aceluia ce se găsește în ritm, între metru și accente. Ritmul rezultă din media oscilantă și din unirea celor două. La fel, în propoziția filosofică, identitatea subiectului și predicatului nu trebuie să distruge diferența acestora pe care o exprimă forma propoziției, ci unitatea lor trebuie să rezulte ca o armonie”⁵.

Așadar, în propoziția speculativă, „este”, pe lângă funcția de a lega S și P, adică de a le identifica (diferențierea lor), și aceea de menținere a identificării și astfel S și P nu-și mai sunt indifferente. În modul speculativ de a gândi «este» limitează atribuirea nedeterminată de predicat; numai predicatul care exprimă subiectul se cere a fi legat prin copulă (pe când în propoziția nespeculativă «este» nu-i simplă copulă).

Exprimarea prin exemple aduce mai multă claritate: „să luăm propoziția: *Dumnezeu este ființa*. Predicatul este *ființa*; el are o semnificație substanțială, în care trece subiectul. *Ființa* nu trebuie să fie aci predicat, ci trebuie să fie

esența; prin aceasta, «Dumnezeu» pare a fi încetat să fie ceea ce el este prin poziția propoziției, anume subiectul fix”⁶.

Ce se întâmplă aci? „Gândirea – continuă Hegel – în loc să ajungă mai departe în trecerea de la subiect la predicat, se simte, *deoarece subiectul se pierde*, (subl. n.) mai mult frână și aruncată înapoi la *gândul subiectului* (subl. n.), fiindcă acesta (adică subiectul – n.n.) îi lipsește”⁷.

În alți termeni, în trecerea de la subiect la predicat, gândirea se oprește la acesta din urmă, uită „să se reîntoarcă în sine”; ceea ce se pierde prin „identitatea subiectului și predicatului” este diferența acestora pe care o exprimă forma propoziției, subiectul însuși rămânând numai ca „gândul subiectului”.

Prin aceasta subiectul „pare a fi încetat să fie ceea ce el este prin poziția propoziției, anume *subiectul fix*” (subl. n.), rămânând doar „gândul subiectului”. Se pierde „reîntoarcerea în sine” a gândirii, adică totul se concentrează la ceea ce se petrece în predicat și nu în unitatea în diferența dintre subiect și predicat, exprimată de prima propoziție.

11. În principal, programul unei gândiri speculative implică în esență confruntarea cu „filosofia reflexivă a subiectivității în formele ei complete ca filosofie kantiană, jacobiniană și fichteiană”, în care „filosofia s-a ridicat până la concept”, dar „conceptul pur este idealitate absolută și golul, care își are conținutul și dimensiunile numai în raport la empiric și deci avându-le prin aceasta”; nu este deci de văzut în aceste filosofii altceva decât ridicarea culturii reflexiei la nivelul unui sistem”⁸.

Aceste caracterizări (cu funcție delimitativă) preced sublinierea semnificației și limitelor filosofiei kantiene, care, „prin faptul că esența ei este aceea de a fi *idealism critic*”, mărturisește „că principiul său e principiu al subiectivității și al gândirii formale”; dar Kant „a pus mai mult în forma imaginației transcendente ideea adevăratei apriorități”, iar în intelect „a situat începutul ideii rațiunii prin aceea că el a considerat gândirea sau forma nu ca pe ceva subiectiv, ci ca pe ceva în sine”⁹.

Mai exact, Kant a considerat gândirea „nu ca pe ceva lipsit de formă, ca apărție goală”, ci a înțeles „gândirea ca *intelect*, ca *formă adevărată*, ca *triplicitate*. Numai în această *triplicitate se află sâmburele speculativului* (subl. n.), deoarece în ea este conținută în același timp judecata originară sau dualitatea, deci însăși posibilitatea aposteriorității, iar aposterioritatea încetează în felul acesta de a fi opusă aprioricului, și tocmai prin aceasta și aprioritatea încetează de a fi identitate formală”¹⁰.

Este de observat (în scrierile anterioare *Fenomenologiei...*) o insistentă căutare a ceea ce este „speculativ”: la Kant „unitatea rațiunii se referă însă la intelect și la judecățile lui. Potrivit acestei determinări generale, rațiunea este, fără îndoială, ridicată în sfera identității relative a

Nagy Endre

Portret (2013), piatră, 40 x 25 cm

intelectului și acest caracter negativ ar îngădui ca ea să fie înțeleasă ca identitate absolută: dar rațiunea a fost astfel ridicată numai ca *idee speculativă*”¹¹.

În ce sens „speculație?” Oricum, ceea ce vine prin tradiția gândirii se arată mai mult negativ și limitativ: „speculația – scria Hegel – recunoaște ca realitate a cunoașterii numai ființa cunoașterii în totalitatea ei: tot ceea ce este determinat posedă realitate și adevăr pentru speculație numai în raportarea cunoscută a sa la absolut. De aceea, speculația recunoaște și absolutul cuprins în ceea ce se află la baza sentințelor simțului comun”, dar aceasta „nu poate înțelege cum ceea ce pentru el este nemijlocit cert, este pentru filosofie în același timp un nimic”¹².

Ca urmare, consideră Hegel, „apartine filosofiei sarcina de a arăta dacă speculația, în cea mai mare depărtare a ei de simțul comun și de fixarea opuselor proprii acestuia, nu este supusă destinului epocii sale de a fi pus ca absolută o formă a Absolutului, deci ceva ce în esența sa este opus”¹³.

Dar depășirea filosofiei concepută ca „filosofie a intelectului” trebuie să rețină însă și «punerea problemei» (die Fragestellung), care este oricând un punct de pornire, o deschidere. În acest sens Hegel „nu a dat la o parte” reflexia (Reflexion), căci „fără reflexie nu-i posibil nici un sistem al filosofiei”¹⁴.

De fapt, vestita *Prefață* la *Fenomenologia spiritului* este „o prestație de reflecție, oferind cititorului un concept preliminar”, ceea ce îndreptățește aprecierea, că „fără această *Prefață* ar fi imposibil de înțeles de la început sensul întregului”¹⁵.

12. *Fenomenologia* produce în fond o veritabilă cotitură în istoria gândirii moderne. Căci Hegel își propunea „să reformeze filosofia de până acum, iar gândirii să-i deschidă noi posibilități; și aceasta o face cu adevărat în mod concret și obiectiv. Universalitatea (filosofiei) trebuia păstrată, însă forma rațională trebuia în așa fel dezvoltată, dincolo de propriile-i granițe, încât să poată cuprinde adecvat și iraționalul”¹⁶.

Poate nu întâmplător, un celebru neokantian

(istoric al filosofiei) scria: „... înțelegerea ei nu presupune doar înțelesul și capacitatea generală de analiză filosofică; căci ea este de-a dreptul cea mai grea dintre toate operele care au fost scrise cândva în întreaga literatură a filosofiei. Un dialog al lui Platon, *Critica Rațiunii Pure* constituie o lectură ușoară față de cerințele pe care le pune înțelegerii de către un cititor această introducere în filosofia hegeliană. Dacă ne întrebăm cu privire la temeiul acestui fenomen ciudat, acesta nu se află numai în dificultatea formală, pe care o împărtășește această carte cu toate celelalte ale autorului, ci, înainte de toate, în conținutul ei specific și cu totul incomparabil¹⁷.

În alt context istoric (mult mai târziu: 1929), N. Hartmann scria: „Nu am învățat încă să-l «citim» pe Hegel. Nu este ușor a-l citi. Despre cum să învingem dificultatea și despre expunere nu poate fi nicicum vorba”; dar în ciuda «caracterului abstract» (Abstraktheit) nemăiîntâlnit al conceptelor sale, e de remarcat „că în aceste concepte se ascunde ceva eminent concret și viu¹⁸.

În contemporaneitatea mai apropiată întâlnim o sugestie de interes pentru „lectura” scrierilor lui Hegel: «Tout au monde existe pour aboutir à un livre» (Mallarmé, *Oeuvres Complètes*, Paris, 1945, p. 378) îi prilejuiește lui Kojève precizarea: „C'est donc la *logie* des phénomènes qui introduit philosophiquement le Système de savoir, non ces phénomènes eux-mêmes en tant que phénomènes existentiels”; „c'est cet aspect «logique» de la *Phénoménologie* qui rend son accès si difficile¹⁹.

Dar aspectul logic e unit cu cel ontologic și nu atât de simplu (deși se urmărește „simplitatea”): „Căci această simplitate – precizează Hegel

– este gândul ce se mișcă el însuși, diferențându-se, și propria-i interioritate, *Conceptul pur*. Astfel, *inteligibilitatea* este deci o devenire, și ca fiind această devenire ea este *raționalitatea*”²⁰.

13. Este astăzi cvasiunanim acceptat, faptul că textul hegelian în genere ridică mari dificultăți de înțelegere și, cu atât mai mult, de interpretare și valorizare atunci când e vorba de *Fenomenologia spiritului*, gândită și, se pare, scrisă, mai exact spus instituită ca și o operă de artă, solicitând astfel o lectură bine pregătită logico-teoretic și istorico-filosofic.

Aceste dificultăți sunt angajate de însăși natura gândirii hegeliene, venită în expresie prin «gândire speculativă». Hegel însuși scria: „*Speculativul este dialecticul* așa cum el este considerat aci, e deci cuprinderea opuselor în unitatea lor, a pozitivului în negativ. Acesta este aspectul cel mai important, dar și cel mai greu al problemei pentru puterea de gândire neexercitată încă și neliberă. Când gândirea mai luptă încă să se elibereze de reprezentările concret-sensibile și de reflexiile intelectului, ea trebuie mai întâi să se execute în mânărea abstracției, să elaboreze concepte în forma lor *ferm determinată* și să învețe a cunoaște pornind de la ele²¹.

Interacțiunea „din punctul de vedere al formei”, prezintă astfel „trei laturi”, „momente ale oricărui *real-logic*”, adică ale oricărui concept sau a tot ce este adevărat, în genere”: „α) cea *abstractă* sau a *intelectului*; β) cea *dialectică* sau *negativ-rațional*; γ) cea *speculativă* sau *pozitiv-rațională*”²².

Așadar, aceste „momente trebuie considerate în „adevărul lor” numai ca „momente ale oricărui *real-logic*”. Unitatea vine prin cea de „a

treia formă a logicului”, adică a *speculativului*: *Speculativul*, sau *raționalul* pozitiv prinde unitatea determinațiilor în opoziția lor, *afirmativul* care este conținut în soluția și în trecerea lor²³.

Hegel caracterizează *speculativul* în opoziție cu modul comun de înțelegere: *speculativul*, în genere, nu e altceva decât raționalul (și anume raționalul pozitiv), întrucât acesta este *gândit*”; „în adevărata lui semnificație, *speculativul* nu este – nici în mod provizoriu, nici definitiv – ceva pur subiectiv, ci este mai degrabă, în chip explicit, ceea ce conține în sine, ca depășire, opozițiile la care se oprește intelctul (deci și *opoziția* subiectiv-obiectiv) și tocmai prin aceasta el se dovedește a fi concret și totalitate²⁴.

De aceea, devine de acum o problemă exprimarea unui „*conținut speculativ*”: acesta „nici nu poate fi exprimat printr-o *propoziție* unilaterială. Când spunem, de exemplu, că Absolutul e unitatea subiectivului și a obiectivului, aceasta este, desigur, adevărat, totuși unilaterial, întrucât nu e exprimată decât *unitatea*, accentul fiind pus pe ea, în timp ce în fapt, subiectivul și obiectivul sunt totuși nu numai identice, ci și deosebite²⁵.

Există astfel îndreptățire pentru a vorbi aci de „une *raison élargie*”: Hegel „inaugurează tentativa de a explora iraționalul și a-l integra unei *rațiuni lărgite*, care rămâne sarcina secolului nostru”; el este „inventatorul acestei Rațiuni mai comprehensive decât intelectul, care, capabilă de a respecta varietatea și singularitatea psihismelor, civilizațiilor, metodelor de gândire și contingența istoriei, nu renunță totuși la a le domina pentru a le conduce la propriul lor adevăr²⁶.

Este „sarcina care rămâne”: „O «*rațiune lărgită*» – spunem: căreia i-ar fi recunoscută totodată amploarea sferei de incidență și eficacitatea acțiunii – ar trebui să se prezinte ca o putere de *mediere* pentru însăși imediatitatea lucrurilor și evenimentelor, mai mult, ca *îngroșare* (*épaisseur*) infinită a *punctului* care constituie prezentul conștiinței. Hegel se înscrie astfel în lunga linie a filosofilor Occidentului care, de la Homer și faimoasa lui formulă «Idea este aceea care conduce lumea», au știut să manifeste nu numai o supremație a gândirii asupra lucrurilor, ci caracterul *esențial* al actului uman al comprehensiunii în însăși constituirea lucrului²⁷.

14. Pe acest fond e concepută veritabila funcție a „*facultăților*”: „*Konkret zu denken ist die Aufgabe*; de aceasta ține și intuiția, iar *intelectul* este o putere enormă”. La acest specific (pe care Hegel îl va trata în formula „*forță și intelect*” în *Fenomenologia spiritului*) se adaugă o explicație înnoitoare: „Ceea ce pentru Hegel constituie înainte de toate «*sigur*» și «*cauza*» sa, era convingerea că *adevărul* nu este ascuns sau numai – simbolic, ci se află în fața ochilor²⁸.

Fie că îi spunem holism sau nu, pentru Hegel fiecare concept (ca și expresiile, teoriile) trebuie înțelese și justificate numai în context cu alte concepte (și expresii, teorii) ale unui domeniu, iar aceasta numai în contextul celorlalte domenii ale științei. Este însă greu de urmărit această complexă înlănțuire, care, în ciuda «caracterului abstract» (Abstraktheit) al conceptelor hegeliene, „ascunde ceva eminent concret și viu²⁹.

Nagy Endre

Icoană cu scoici (2003), tehnică combinată. 40 x 30 cm

Hegel însuși conștientizează această dificultate: „Trebuie să fim convinși că adevărul are natura sa de a străbate atunci când timpul său a sosit și că el nu apare decât atunci când acest timp a sosit; și de aceea el nu apare niciodată mai devreme, nici nu găsește un public nepregătit... În această privință publicul trebuie deosebit de cei care pretind a fi reprezentanții și purtătorii săi de cuvânt. El se comportă în unele privințe altfel decât aceștia, ba chiar într-un mod opus. Dacă el își ia mai degrabă asupra sa vina, atunci când o scriere filosofică nu îi spune nimic, aceștia din urmă, siguri pe competența lor, aruncă întreaga vină asupra autorului”³⁰.

Principalul pentru Hegel – dobândirea «sistemului științei filosofice» – nu-i de conceput decât în modalitatea interacțiunii momentelor gândirii speculative în «System» într-o formulă de cuprindere numită «idealism speculativ», al cărui specific „se arată numai dacă se ia în considerație în ce sens în acesta este vorba de gândire și de cel ce gândește. Gândirea nu este luată aci unilateral ca prestație «subiectivă» a «Eului» sau chiar a unui «subiect» individual, finit, ci ca echivalent față de alternativă, fie că în aceasta e vorba de o astfel de gândire sau de o gândire exemplificată, cum s-ar spune, în mod obiectiv, care domină lumea, așa cum o afirmă Anaxagoras despre *Nous*”³¹.

Note

1 G.W.F. Hegel, *Fenomenologia spiritului*, București, Editura Academiei, 1965, p. 11.

2 *Ibidem*, p. 10.

3 *Ibidem*, p. 10-11.

4 *Ibidem*, p. 42.

5 *Ibidem*, p. 41-42.

6 *Ibidem*, p. 42.

7 *Ibidem*.

8 G.W.F. Hegel, *Credință și știință sau filosofia reflexivă a subiectivității...* (1802), în *Studii filosofice*, București, Editura Academiei, 1967, p. 15, 16.

9 *Ibidem*, p. 30.

10 *Ibidem*.

11 *Ibidem*, p. 310.

12 Idem. *Deosebirea dintre sistemul filosofic al lui Fichte și sistemul filosofic al lui Schelling* în *Studii filosofice*, p. 145-146.

13 *Ibidem*, p. 147.

14 H. Glockner, *Hegel, Zweiter Band: Entwicklung und Schicksal der Hegelschen Philosophie*, Stuttgart, Fr. Frommanns Verlag, 1940, p. 345.

15 *Ibidem*, p. 416, 417. De unde și formula: „Cel ce a înțeles *Prefața la Fenomenologie*, l-a înțeles pe Hegel” (*Ibidem*, p. 419)/

16 *Ibidem*, p. 185.

17 W. Windelband, *Die Geschichte der neuen Philosophie, Zweiter Band: Die Blütezeit der deutschen Philosophie* (1880), 5. Aufl., Leipzig, Breitkopf & Härtel, 1911, p. 322.

18 N. Hartmann, *Die Philosophie des deutschen Idealismus*, 3. Aufl., W. de Gruyter, Berlin/New York, 1974, p. 244, 245. „Omul de azi – scrie Hartmann (p. 243) – nu este tocmai înclinat să valorizeze avuția hegeliană ... În gândirea sa nu se petrece ce s-a petrecut în gândirea lui Hegel: *viața conceptului*”.

19 A. Kojève, *Le Concept, le Temps et le Discours. Introduction au Système du Savoir*, Paris, Gallimard,

Nagy Endre *Cai verticali* (2018), desen tuș, 100 x 70 cm, 2018

1990, p. 73.

20 G.W.F. Hegel, *Fenomenologia spiritului*, p. 38.

21 G.W.F. Hegel, *Știința Logicii* (trad. de D. D. Roșca), București, Edit. Academiei, 1966, p. 38. În alt context al acestei scrieri (*Prefața la prima ediție*, p. 10), Hegel prezintă astfel: interacțiunea „facultăților” *intelect și rațiune* (distincția argumentată de Kant): „*Intelectul* determină și menține fixe determinațiile intelectului; *rațiunea* este negativă și *dialectică*, deoarece ea rezolvă în neant determinabilele intelectului; ea e *pozitivă*, deoarece creează *universalul* și cuprinde în el particularul. După cum intelectul este considerat ca ceva rupt de rațiune tot așa e privită și rațiunea dialectică drept ceva rupt de rațiunea pozitivă. Dar, în esența sa veritabilă, *rațiunea este spirit*, care, superior amândorura, e *rațiune inteligentă sau intelect rațional*”.

22 G.W.F. Hegel, *Enciclopedia științelor filosofice*, I: *Logica*, București, Edit. Academiei, 1962, p. 157.

23 *Ibidem*, p. 164.

24 *Ibidem*, p. 165, 166.

25 *Ibidem*, p. 166. Referitor la „semnificația speculativului”, Hegel mai reține aici „că prin el trebuie să se înțeleagă ceea ce se înțelegea mai demult în mod obișnuit, mai ales în legătură cu conștiința religioasă și conținutul ei, prin *mistic*”; e de observat că „*misticul* e în adevăr ceva misterios, dar numai pentru intelect, și anume doar pentru motivul că principiul intelectului este identitatea abstractă, în timp ce *misticul* (ca echivalent în semnificație cu speculativul) este unitatea concretă a acelor determinații pe care intelectul le consideră adevărate numai în izolarea și în opoziția lor” (*Ibidem*).

26 M. Merleau-Ponty, *Sens et Non-Sens*, Paris, 3-ème ed., 1961, p. 109.

27 G. Jarczyk/P. Jean Labarrière, *Phénoménologie de l'esprit et Science de la Logique*, în *Jahrbuch für Hegelforschung*, hrsg. von H. Schneider, 6/7 (200/2001), Academia-Verlag, Sankt Augustin, p. 113.

28 H. Glockner, *Hegel*, II: *op. cit.*, p. 413.

29 N. Hartmann, *Die Philosophie des deutschen Idealismus*, p. 244, 245.

30 G.W.F. Hegel, *Fenomenologia spiritului*, p. 47.

31 H. Friedrich Fulda, *Georg Wilhelm Friedrich Hegel* (1770-1831), în *Klassiker der Philosophie*, II. Band, hrsg. von O. Höffe, 2. Aufl., München, C.H. Beck, 1985, p. 74.

Nagy Endre

Arlechin (1998), tempera, 40 x 50 cm

Cum este posibilă logica pură?

Laurențiu Luca

Premise: 1. Studiul are în vedere logica generală pură așa cum o definește Kant.

2. În „*Critica Rațiunii Pure*”¹, Kant analizează trei științe pure, matematica, fizica și metafizica.

Puritatea lor este conferită de faptul că „În toate științele teoretice ale rațiunii sunt conținute, ca principii, judecăți sintetice a priori” (*In allen theoretischen Wissenschaften der Vernunft sind synthetische Urteile a priori als Prinzipien enthalten*).²

1. Din comentariile kantiene referitoare la logica generală pură, putem formula o definiție unică, care are în vedere trei aspecte: *că este generală, că este pură și că este specia științifică a logicii generale*.

*Logica generală pură este ramura științifică (diferită de logica generală aplicată, care nu este propriu-zis știință) a logicii generale, care are a face doar cu forma gândirii, făcând abstracție de orice conținut al cunoașterii intelectului și al diversității obiectelor ei (de aceea este generală), în care totul este cert a priori pentru că nu are principii empirice (de aceea este pură) (1. Als allgemeine Logik abstrahiert sie von allem Inhalt der Verstandeserkenntnis, und der Verschiedenheit ihrer Gegenstände, und hat mit nichts als der blossen Form des Denkens zu tun. 2. Als reine Logik hat sie keine empirischen Prinzipien, mithin schoeßft sie nichts (wie man sich bisweilen ueberredet hat) aus der Psychologie, die also auf den Kanon des Verstandes gar keinen Einfluss hat. Sie ist eine demonstrierte Doktrin, und alles muss in ihr voellig a priori gewiss sein.)*³

Este important de precizat că logica, încă din antichitate, începând cu Aristotel, a reușit să urmeze drumul sigur al științei și astfel, deși nu a făcut vreun pas înainte, nu a fost constrânsă să facă un pas înapoi. De aceea, aparent, logica pare să fie închisă și terminată. Dovada este că, deși unii moderni au sperat că, adăugându-i capitole noi, sau psihologice sau metafizice sau antropologice, vor reuși o extindere, au rămas cu speranța deoarece hotarul logicii este precis limitat doar la regulile formale ale gândirii. Dar tocmai limitarea a fost avantajul logicii, pentru că prin ea logica este constrânsă să facă abstracție de obiectele cunoașterii și astfel în ea *intelectul are ca obiect doar intelectul și forma lui*. De aceea logica este doar vestibulul științelor iar, în ceea ce privește cunoștințele, rostul logicii este doar aprecierea acestora.⁴

Premisele 2. și 3. evidențiază (implicit, e adevărat) două aspecte:

2. Kant nu închide domeniul științelor pure doar la cele menționate, pentru simplul motiv că nu apare vreun *doar*.

3. Aspectul evidențiat de premisa 1. face ca judecățile a priori sintetice să se găsească în orice posibilă știință pură a rațiunii, cum este cazul logicii generale pure, care, deși este explicit menționată, nu este demonstrată de Kant ca aparținând științelor teoretice ale rațiunii.

Deoarece asemenea judecăți pot fi găsite și în logica generală pură, nu trebuie să folosim judecata

general afirmativă „Toate judecățile a priori sintetice se găsesc în matematica pură, fizica pură și metafizica pură” ci judecata particular afirmativă deschisă „Unele judecăți a priori sintetice se găsesc în matematica pură, fizica pură și metafizica pură” în care, fiind deschisă, *unele înseamnă posibil toate*.

Faptul că, pentru a fi științe pure, cele trei științe teoretice, matematica, fizica și metafizica, trebuie să conțină judecăți a priori sintetice, este explicit prezent în paginile „*Criticii Rațiunii Pure*”.

Pentru a conferi rigoare, acolo unde nu există judecăți ca atare (ci doar comentarii) prin care Kant să consemneze că științele pure conțin judecăți a priori sintetice, putem formula judecăți categorice.

A. 1. „Toate judecățile matematice sunt sintetice” (*Mathematische Urteile sind insgesamt synthetisch*).⁵

A. 2. „Toate judecățile matematice autentice trebuie să fie totdeauna judecăți a priori și nu empirice” (*...eigentliche mathematische Sätze jederzeit Urteile a priori und nicht empirisch sein...*).⁶

„Toate judecățile fizicii sunt a priori sintetice” (*Naturwissenschaft (Physica) enthält synthetische Urteile a priori als Prinzipien sich*).⁷

C. Referitor la metafizica pură, concluzia kantiană din „*Prolegomena*” are o formă care poate fi foarte ușor redusă la forma standard a unei judecăți categorice. „Metafizica are de-a face cu judecăți a priori sintetice pure” (*...Metaphysik es eigentlich mit synthetischen Sätzen a priori zu tun habe...*).⁸

Pentru ca și logica generală să fie știință pură, trebuie și ea să conțină judecăți a priori sintetice, care, pentru a fi ca atare, trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

1. 1. Să conțină necesitatea.

1. 2. Să aducă noutatea.

1. 3. Să fie cunoștințe a priori.

1. 4. Să aibă originea în intelectul pur și în rațiunea pură.

Anterior, Kant face o precizare importantă pentru maniera în care putem demonstra posibilitatea logicii pure sau a logicii ca știință teoretică a rațiunii.

Deși toate judecățile metafizice propriu-zise sunt sintetice, unele din judecățile care îi aparțin, de care se folosește doar ca mijloace pentru elaborarea celor propriu-zis metafizice, sunt analitice. Dar unicul scop al metafizicii pure este elaborarea judecăților a priori sintetice („*Eigentlich metaphysische Urteile sind insgesamt synthetisch. Man muß zur Metaphysik gehörige von eigentlichen metaphysischen Urteilen unterscheiden. Unter jenen sind sehr viele analytisch, aber sie machen nur die Mittel zu metaphysischen Urteilen aus, auf die der Zweck der Wissenschaft ganz und gar gerichtet ist, und die allemal synthetisch sind*”).⁹

Logica generală pură poate fi întemeiată într-o manieră similară întemeierii metafizicii pure în ambele specii, logica limbajului natural și logica limbajului simbolic.

Deși toate judecățile logicii generale pure

trebuie să fie sintetice, unele din judecățile care îi aparțin, de care se folosește doar ca mijloace pentru elaborarea celor propriu-zis logice, sunt analitice. De aceea, deși unicul scop al logicii generale pure este elaborarea judecăților a priori sintetice, la întrebarea „Cum este posibilă logica pură?” putem răspunde, folosind metoda carteziană, nu căutând ceea ce vrem să găsim, judecăți a priori sintetice, ci inventariind ceea ce nu vrem să găsim, judecățile a priori analitice, pentru că, dacă după încheierea inventarului rămâne ceva, acel ceva nu poate fi decât ceea ce vrem să găsim fără să căutăm, judecățile a priori sintetice.

Pentru exemplificarea existenței judecăților a priori sintetice în logica limbajului natural, selectez domeniul formelor logice.

Forma logică este o schemă logică (tipar sau matrice) care asigură adevărul oricărei ideții.

Deoarece domeniul formelor logice este foarte vast, selectez doar părți ale subdomeniilor „Noțiunile” și „Judecățile”.

În cazul acestora logica pură poate formula judecăți a priori analitice ca mijloace pentru atingerea scopului specific al elaborării judecăților a priori sintetice.

Deoarece judecățile a priori analitice vor fi angajate în demonstrații doar ca mijloace pentru elaborarea judecăților a priori sintetice, enumerarea câtorva din cele posibile este suficientă.

1. 1. Orice noțiune este o formă logică.

1. 2. Orice noțiune gen cuprinde integral în sfera ei sferile noțiunilor ei specie.

1. 3. Orice noțiune gen are integral cuprins conținutul în conținutul noțiunilor ei specie.

1. 4. Orice noțiune specie cuprinde integral în conținutul ei conținutul noțiunilor ei gen.

1. 5. Orice noțiune specie are integral cuprinsă sfera în sfera noțiunilor ei gen.

Dacă luăm aceleași predicate logice ca la 1. 2 – 1. 5, dar luăm ca subiect logic noțiunea, fără determinanții subiectivi gen sau specie, atunci judecățile sunt a priori sintetice.

Pentru că demonstrațiile în cazul judecăților negative sunt similare celor referitoare la cele afirmative, examinarea doar a celor afirmative este suficientă.

Judecata 2. 2. Orice noțiune cuprinde integral în sfera ei sferile noțiunilor ei specie este a priori sintetică, deoarece predicatul logic integral în sfera ei sferile noțiunilor ei specie, atribuit a priori cu necesitate subiectului logic noțiune, aduce, prin transfer relațional predicativ implicit, ceva nou (restrânge sfera și corelativ îmbogățește conținutul subiectului logic) față de ceea ce știm deja din 1. 1. Oricât analizăm conotația subiectului logic noțiune, nu găsim vreo specificație că este vorba de o noțiune gen, căci numai o noțiune gen cuprinde integral în sfera ei sferile noțiunilor ei specie, dar acest fapt îl aflăm ca absolut nou tocmai prin predicatul integral în sfera ei sferile noțiunilor ei specie.

Independent de acest predicat, analiza conotației subiectului logic noțiune ne indică doar ceea ce știm deja din judecata analitică 1. 1., respectiv faptul că Orice noțiune este o formă logică. Sau, altfel spus, în timp ce subiectul logic noțiune reflectă doar ceea ce știam din 1. 1., faptul că este o formă logică, predicatul logic integral în sfera ei sferile noțiunilor ei specie reflectă implicit, în urma unei sinteze a priori, că o asemenea noțiune este o noțiune gen.

Dacă transferăm explicit predicatul logic integral în sfera ei sferile noțiunilor ei specie în

conținutul subiectului logic noțiune, obținem o judecată a priori analitică. Aceasta indică explicit prin predicatul logic că noțiunea subiect logic este o noțiune gen.

Orice noțiune care cuprinde integral în sfera ei sferele noțiunilor ei specie este o noțiune gen.

Demonstrațiile în cazul judecăților 2. 3. – 2. 5. sunt similare celei privind judecata 2. 2.

Deoarece domeniul judecăților este foarte vast (Kant amintește 12 specii funcție de 4 criterii)¹⁰, putem alege pentru exemplificare doar una din speciile funcție de relație, respectiv judecățile categorice.

Pentru că demonstrațiile în cazul judecăților negative sunt similare celor referitoare la cele afirmative, examinarea doar a celor afirmative este suficientă.

Pentru a respecta simetria cu „noțiunea”, putem proceda similar cu derivarea judecăților despre judecăți.

1. 1. Orice judecată este o formă logică.

1. 2. Orice judecată are o anumită cantitate și o anumită calitate.

1. 3. Orice judecată are o valoare de adevăr.

1. 4. Orice judecată generală are raporturi de contrarietate, contradicție și subalternare.¹¹

1. 5. Orice judecată particulară are raporturi de subcontrarietate, contradicție și subalternare.

1. 6. Orice judecată generală adevărată implică falsul contrarei.

1. 7. Orice judecată generală adevărată implică falsul contradictoriei.

1. 8. Orice judecată generală falsă implică adevărul contradictoriei.

1. 9. Orice judecată generală adevărată implică adevărul subalternei.

1. 10. Orice judecată generală falsă poate implica fie adevărul fie falsul subalternei.

1. 11. Orice judecată particulară falsă implică adevărul subcontrarei.

1. 12. Orice judecată particulară adevărată implică falsul contradictoriei.

1. 13. Orice judecată particulară falsă implică adevărul contradictoriei.

Dacă luăm ca subiect logic judecată, fără specificarea cantității și valorii de adevăr, iar ca predicat logic valoarea de adevăr a judecății implicate, atunci putem elabora judecăți a priori sintetice.

Judecata 2. 6. Orice judecată implică falsul contrarei ei este a priori sintetică deoarece transferul relațional predicativ implicit aduce ceva nou față de ceea ce știm deja din analiza conotației subiectului logic judecată. Analizând conotația subiectului logic judecată, nu găsim însă vreă specificație privind cantitatea ei, *generală*, și valoarea de adevăr, *adevărată*, iar acest fapt îl aflăm ca absolut nou tocmai prin predicatul falsul contrarei ei. Independent de acest predicat, analiza conotației subiectului logic judecată ne indică doar ceea ce știm deja din judecata analitică 1. 1., respectiv faptul că Orice judecată este o formă logică. Sau, altfel spus, în timp ce subiectul logic judecată reflectă doar ceea ce știam prin analiză, faptul că este o formă logică, predicatul logic falsul contrarei ei reflectă implicit, în urma unei sinteze a priori, că o asemenea judecată categorică are o anumită cantitate și o anumită valoare de adevăr.

Dacă transferăm explicit predicatul logic falsul contrarei ei în conținutul subiectului logic judecată, obținem o judecată a priori analitică. Aceasta indică explicit prin predicatul logic că noțiunea subiect logic este o judecată generală adevărată.

Orice judecată care implică falsul contrarei ei este generală adevărată.

Demonstrațiile în cazul judecăților 2. 7. – 2. 13. sunt similare celei privind judecata 2. 2.

Dacă studiul de față a demonstrat că elaborarea judecăților a priori sintetice trece în logica generală de la posibilitate la realitate, atunci trecerea de la realitatea la necesitatea lor înseamnă nu doar că logica generală este posibilă ca știință pură sau ca știință teoretică a rațiunii pure și nu doar că este reală ci că este obligatorie pentru întemeierea logică a oricărei științe pure a rațiunii.

Note

1 folosesc Kant I., *Kritik der reinen Vernunft*, Hamburg, Felix Meiner Verlag, 1998; în continuare voi folosi variantele „judecăți a priori analitice” și „judecăți a priori sintetice” deoarece noțiunea „judecăți a priori” este genul proxim iar noțiunile „judecăți a priori analitice” și „judecăți a priori sintetice” sunt speciile.

2 *Ibidem*, p. 63

3 idem, *Kritik der reinen Vernunft*, [EBook #6342, 2004, p. 32

4 *Ibidem*

5 *Ibidem*

6 *Ibidem*, p. 65

7 *Ibidem*, p. 69

8 *Ibidem*

9 *Ibidem*

10 *Ibidem*, p. 38

11 Folosesc varianta „judecată generală” și nu varianta consacrată „judecată universală” din două motive: în timp ce universalul este în cuplu cu specificul, particularul este în cuplu cu generalul; în timp ce generalul și particularul au grade, universalul și specificul nu au.

■

Nagy Endre

Fata cu craniu (2017), desen cărbune, 50 x 80 cm

Masca lui Agamemnon și alte identități

Ștefan Manasia

Despre seria de autor Philip Roth am mai avut ocazia să scriu în paginile *Tribunei*. Pentru Harold Bloom e unul din prozatorii americani emblematici ai *epocii haotice*. Cu o longevitate artistică invidiabilă, Roth stă alături de nume ca Thomas Pynchon, Cormac McCarthy, Don deLillo sau John Updike. Capodoperele sale, *Pastorala americană*, *Contraviața*, *Pata umană sau Teatrul lui Sabbath*, scanează cu umor și autoironie, ficțional și autoficțional, geografia mentală a Statelor Unite, fiind plantate în epicentrul devenirii comunității evreiești (a refugiaților din calea pogromurilor și a Holocaustului), al emancipării ideologice, sexuale ș.a.m.d. Opere extinse, autotelice, filigranate maniacal, le secondează mici romane lejere, variațiuni kunderiene despre moarte și dezagregare, despre libidou și adolescență: *Animal pe moarte*, *Nemesis*, *Fantoma iese din scenă* sau *Indignare*. Merită, de asemenea, citite – când nu redescoperite periodic – volumul de povestiri *La revedere*, *Columbus* (debutul lui Roth), scandalosul roman de tinerețe *Complexul lui Portnoy*, ca și eseistica și publicistica grupate în volumul *De ce scriem* (impresionantă dare de seamă despre aproape trei sferturi de veac de fervoare academică, intelectuală și artistică).

Masca păpușarului exhibiționist Mike Sabbath i se potrivește cel mai bine lui Roth însuși, derivaților și compușilor săi narativi, alter ego-uri inventate cu frenezie și abandonate apoi, exuvial, pentru a se reîncarna în altele, sclipitoare, pătimăse, impenitente. Mike Sabbath, victima corectitudinii politice și a feminismului, a prejudecăților unei Americi în permanentă remodelare, în permanentă vînătoare de vrăjitoare, surprinde cel mai bine natura histrionică, exuberantă și cumva lipsită de instinct de conservare a romancierului american – vînat el însuși, în crepusculul carierei academice, de corecții politice, de cititorii leneși adunați sub steagul feminismului, așa cum îmi amintesc dintr-un interviu recent al lui Norman Manea, prieten mai tînăr și protejat al autorului *Complotului împotriva Americii*. Comod plasabil între reprezentanții postmodernismului literar de peste ocean, Roth se dezice parcă, de la un titlu la altul, de capcanele și neajunsurile acestuia. Refuză vodevilul, fantezia, constructele pur intelectuale care fac din creația unui Thomas Pynchon o supă indigestă. Roth e, dintre cei mari, cel mai stimulat de realitatea clipei, de adrenalina cotidianului, de psihologiile metisate sălbatic în metropolele secolului XX. E, prin urmare, cel mai atent la lecțiile de scriere ale lui Flaubert și Henry James – micii zei protectori ai *casei* narrative. Deloc dispus să altereze, să arunce în aer vocabularul limbii engleze, sintaxa, deloc dispus să cedeze ispitei fluxului (incontinent) al conștiinței – *stream of consciousness* –, suprarealismului mimat, el detonează idei, teze și antiteze, roman după roman. Precis și sarcastic. Neconvențional. Exacerbînd adesea libidoul masculin. Carisma erotică. Incendiînd pu-doarea comunităților habotnice, persiflînd *status quo*-ul comunităților etnice, sexuale, academice etc. Ca un personaj seducător, comic și diabolic

din animațiile lui Disney. Ca un scenarist (secret) al celor mai bune episoade din sitcomul *Seinfeld*.

Atunci cînd nu creează oglinzi în care să-l recunoaștem, cînd nu amorsează în text coincidențe biografice – droguri letale pentru critici și cititorii afionados – Roth plasează, în paginile aceleiași cărți un Philip Roth identificabil pînă la ultimul detaliu al calviției, văzut ca prin cuvintele unui biograf paranoic și îndrăgostit, dublat – williamwillsonian – și într-o cheie de lectură ironică a „sincronicității” jungiene – de un Philip Roth 2 patetic, grav, mesianic, arătînd – fizic – chiar mai bine decît autorul nostru înalt, brunet, chel, adept al cămășilor bleu și al sacourilor cenușii. Asta este situația inventată în romanul *Operațiunea Shylock*, gîndită să ne amuze și să ne împingă spre tot felul de false recunoașteri, de pactizări cu ideile, ideologia, visele și spaimele unui din cei trei Roth: autorul din spatele decorului, autorul-personaj în propriul roman, și tizul său, dublul escroc care îi manipulează identitatea în propriul folos, tîrîndu-l din New York și din Londra, din miezul unui nou mariaj, al dependenței de somnifere (care au ca efect secundar halucinația), în Israelul anilor 1980-1990. Cei trei Roth sînt atrași – stați așa? nu ar trebui să îi scrie un al patrulea? – într-un vortex conspiraționist, în care mîinile păpușarului adaugă permanent, de-a lungul celor 540 de pagini (ediția Polirom, 2014) condimente: Mossad, Treblinka, procesul unui posibil criminal de război (cel supranumit Ivan cel Groaznic), conflictele inerente noii societăți israeliene, alungarea palestinienilor de pe pămînturile lor, bombardarea Libanului, a Beirutului și, finalmente, căderea rachetelor irakiene Scud în zone rezidențiale din Tel Aviv, urmate de – așa cum știm – întreaga demență care a cuprins, acoperit și orbit ca o furtună de nisip Orientul Mijlociu...

Dacă în *Teatrul lui Sabbath* Roth descoperă, prin crearea lui Mike Sabbath, propria mască a lui Agamemnon, capodopera sa din punctul acesta de vedere, în *Operațiunea Shylock* jocul cu identitățile, coincidențele îi scapă autorului de sub control. Se pierde tocmai efectul de realitate (cel pe care postmodernii îl subminau adesea dintr-o prea acută conștiință de sine). Cei doi Roth par personalitățile multiple ale unui scamator. Lectura devine oboșitoare în jocul acesta de oglinzi. Ceea ce mă ajută, totuși, să nu abandonez cartea e intuiția că am să întîlnesc, pînă la ultima pagină, anecdote rothiene, superbe bancuri evreiești, suprarealistele acțiuni ale Mossadului, organizații care te lasă perplex (Antisemiții Anonimi, franciză ironică a Alcoolicilor Anonimi, OEP-ul lui Yasser Arafat), plonjoane fără butelie de oxigen în adîncurile Istoriei (tragedia fără seamăn trăită de evrei în prima jumătate a secolului XX) sau excelente lecții de istorie și critică literară.

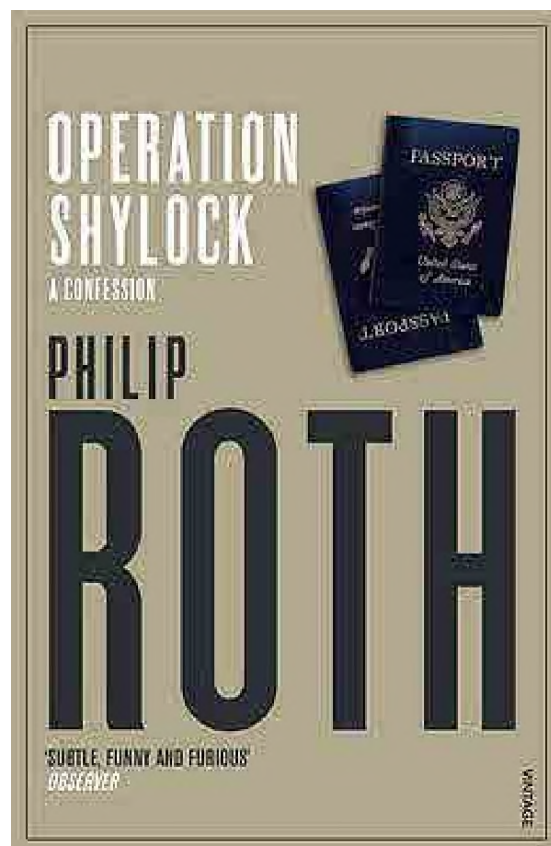
Iată cum posibilul creier al Mossadului, utonicul domn Suposnik, i-l povestește lui Roth-personajul pe Shylock, cămătarul evreu din cunoscuta piesă shakespeariană *Neguțatorul din Veneția*: „Vă amintiți primul vers rostit de Shylock? Vă amintiți cele trei cuvinte? Ce evreu

Philip Roth

le-ar putea uita vreodată? Ce creștin le-ar putea ierta? «Ducați, trei mii.» Patru silabe plate, deloc frumoase, și evreul de pe scenă este ridicat la apogeu de un geniu, este catapultat către notorietatea eternă de cuvintele «Ducați, trei mii.» [...] Totuși concepția victoriană a unui Shylock în ipostaza de evreu căruia i s-a făcut o nedreptate, deci e îndreptățit să caute răzbunarea, portretul care ni s-a transmis [...] este o ofensă sentimentală adusă nu numai autenticei uri anti-evreiești care i-a animat pe Shakespeare și întreaga epocă în care a trăit el, ci și îndelungatei și ilustrei cronici europene a și-canării evreilor. evreul detestabil, urît de toți, ale cărui rădăcini artistice se regăsesc în spectacolele medievale de la York pe tema crucificării, a cărui perenitate în ipostaza de nemernic al istoriei și al teatrului nu are egal, cămătarul cu nas coriat, degeneratul meschin, egoist, mort după bani, evreul care merge la *sinagogă* ca să urzească uciderea unui creștin virtuos – *iată* evreul european, evreul expulzat de englezi în 1290, evreul exilat de spanioli în 1492, evreul terorizat de polonezi, măcelărit de ruși, incinerat de germani, respins de britanici și americani în timp ce cuptoarele de la Treblinka duduiau.” (pp. 371-372) Am reprodus un fragment elocvent pentru pathosul rothian, pentru modul cum sarcasmul și ironia nuntesc alchimic – în opera acestui autor – pînă ce devin madrigal. Unul din cele mai frumoase imnuri aduse evreității.

Aristofan sau Petronius cu bunici galițieni, Flaubert al cartierelor populare din Newark, Philip Roth e de (re)citit și în romanele unde ratează de puțin.

Criza educației și indicatorii ei

Andrei Marga

Astăzi chiar în țări care au parcurs la timp reforme ale educației se concep noi reforme.

Bunăoară, președintele american preconiza renunțarea la actualul sistem cantitativist de evaluare, care a dus în impas sistemele de educație din diferite țări, oprirea „politicii standardelor unitare”, trecerea învățământului la „nivel local” și încurajarea competiției în educație (vezi Donald Trump, *Great Again! Wie ich Amerika retten werde*, Börsen Medien, Kulmbach, 2016, p.69). Copiii trebuie „educați, nu indoctrinați”! Orizontul este o reformă în urma căreia fiecare elev și student să se poată dezvolta conform potențialului său.

În Germania înalți demnitari spun că „tendința actuală duce într-o nouă catastrofă” (Julian Nida-Rümelin, Klaus Zierer, *Auf dem Weg in eine neue deutsche Bildungskatastrophe. Zwölf unangenehme Wahrheiten*, Herder, Freiburg im Breisgau, 2015, p.147). O seamă de competențe cruciale în viața oamenilor, „competența puterii de judecată”, „competența deciziei”, „competența cooperării”, sunt sacrificate de educație (p.95). Nu ar trebui ca orientarea exclusivă a educației spre componenta cognitivă, pe care OECD o ia ca premisă indiscutabilă, să hotărască. În fapt, testele și ierarhizările ce se cultivă creează „motivații false și un ethos pedagogic periculos”.

În Franța actualul ministru al educației spune că „modelul francez trebuie astăzi să facă față la puneri în cauză multiple, legate de neliniștea în fața progresului tehnologic, riscurilor de declin economic și de implozie a societății, pericolului de reacție fundamentalistă în fața modernității, fără a uita blocajele inerente societății însăși, care se exprimă cu claritate în sânul sistemului școlar” (Jean-Michel Blanquer *L'Ecole de demain. Propositions pour une Education nationale renouée*, Odile Jacob, Paris, 2016, p.7). Trebuie lăsate în muzeu experiențele de sub presiunea globalizării, care au generat veritabile „catastrofe pedagogice”. Jean-Michel Blanquer atrage atenția asupra nevoii de „a conștientiza că științele cognitive nu sunt busola absolută a tot ceea ce trebuie făcut în materie de educație” (p.11). Școala însăși își asumă construcția societății în jurul idealului unei națiuni avansate.

Iar dacă aceste țări, care au orientat educația lumii, semnaleză criza, atunci ne dăm seama cât de gravă este situația în altele, mai ales acolo unde mimetismul este în floare, iar gândirea cu capul propriu a abdicat.

a. Sub „criza educației” unii au în vedere împrejurarea că educația nu mai formează individualitatea liberă, responsabilă și creativă. Alții se gândesc la faptul că nu a avut loc adaptarea educației la societatea industrializată bazată pe digitalizare și nanoștiințe. Mai sunt unii care au în vedere adâncirea crizei morale din societate și faptul că educația nu are răspuns. Sunt de părere că, istoricește, odată cu deteriorarea formării individualității s-au produs și scăderea creativității și adâncirea crizei morale.

Termenul de „criză” ne vine din limbajul medical. Un organism este în criză atunci când, din diferite cauze, resursele de care dispune nu mai sunt suficiente pentru a-i asigura supraviețuirea. Criza nu depinde de conștiința celui atins, care poate chiar jubila.

Conform înțelegerii clasicizate, educația (*Bildung*) reunește, în scop, conținut și mijloace, deopotrivă, individualitatea și valorile conviețuirii, libertatea și răspunderea, integrarea în prezent și memoria trecutului, profesia și percepția importanței ei în comunitate (Humboldt, *Theorie der Bildung des Menschen*, 1793). Astăzi s-a ajuns într-o asemenea situație în care educația se reduce în fapt la un fel de ucenicie, la o formă de răspândire a cunoștințelor, chiar de propagandă și comerț și încetează să mai fie educație.

b) În ce constă criza actuală a educației?

Nici educația nu este un scop în sine, cum nu sunt nici economia, nici politica. Un indicator de criză a educației este și că azi se pune prea puțin întrebarea: ce are educația de creat?

Creează, adică, educația inși disciplinați, care respectă valorile angajate de o societate? Sau indivizi relativ profesionalizați, care nu se interesează decât de ei înșiși? Sau veleitari care se strecoară, dar nu lasă mare lucru în urmă? Sau impostori care plac regimurilor, căci pot fi instrumentalizați? Sau forță de muncă ce se vinde, dar nu are decât interese pecuniare? Sau oameni care pot să se descurce găsind un job indiferent de condiții? Sau persoane competente și responsabile, în stare să-și promoveze vederile? Sau personalități capabile să conceapă soluții de interes obștesc și să-și asume răspunderi în societate? Fiecare putem răspunde la aceste întrebări și întocmi un scor. Acela ne va indica dimensiunile crizei educației.

După multe indicii, s-a trecut în fapt la „ne-educație” organizată (Konrad Paul Liessmann, *Theorie der Unbildung. Die Irrtümer der Wissensgesellschaft*, Piper, München, Zürich, 2006). Aceasta creează inși în cazul bun utili, dar nu educați (gebildete). Ea este ruptă de „năzuința la cunoaștere fondată, reflecție critică, întâlnire cu propria tradiție și culturi străine și la o putere de judecată ascuțită” (Konrad Paul Liessmann *Bildung als Provokation*, Paul Zsolnay, Wien, 2017). Educația nu mai produce mai mult decât „actuala cultură media”.

Numai că situația este și mai dificilă. Chiar în societăți europene dezvoltate sărăcia, fie și relativă, urcă dincolo de mijlocul societății (Reinhard Cardinal Marx, *Das Kapital*, 2009). Profesionalismul european este în declin (Alan Greenspan, *The Age of Turbulence*, 2003). Șomajul licențiatilor și masteranzilor capătă amploare. În unele țări abandonul școlar continuă. Iliterația este un fapt incontestabil. Oportunismul este mod de viață.

Este clar că educația slabă lasă în urmă ființe în cazul bun robotizate. Max Weber scria că odată cu expansiunea „oamenilor moderni specializați (moderne Fachmenschentum)” (Max Weber, *Die protestantische Ethik und der Geist*

des Kapitalismus, Siebenstern, Hamburg, 1975, p.172) cultura va produce „specialiști fără spirit și oameni ai plăcerilor fără inimă” pe o scară nemaîntâlnită înainte. Avertismentul lui Husserl de acum un secol – cunoașterea cu orizont jos dă oameni cu umanitate redusă - este mai actual ca oricând. În definitiv, degradarea culturală de azi este legată de lacunele educației.

Problemele acestea reapar astăzi în educația însăși. Cel mai important pedagog de azi a arătat că „a fi recunoscut ca membru al unei profesii nu este același lucru cu a acționa ca specialist” (Howard Gardner, *Five minds for the Future*, Harvard Business Press, 2008, p.129). Adaug distincția dintre „a fi absolvit ceva” și „a fi priceput în specialitate”. Câți oameni nu poartă titluri, dar pregătirea lor este mediocră? În epoca comerțului cu locuri de studii fiabilitatea diplomelor a devenit problemă.

Educația existentă pregătește insuficient pentru administrare și autoadministrare și antrenează slaba înțelegere a societății. Experiențele atestă că nu se ating performanțe durabile acolo unde nu este decât egoism, oportunism, șiretenie.

Fără îndoială, educația a generat și persoane competente și responsabile, în stare să-și promoveze vederile și să conceapă soluții de interes obștesc. Numai că efectivul acestora este surclasat de efectivul nepregătiților, semidoctorilor, descurcăreților, veleitarilor, impostorilor. Această disproporție sintetizează gravitatea crizei educației actuale.

c) O seamă de organizări tradiționale în educația din Europa reclamau de multă vreme reforma. Aceasta a fost concepută și lansată în multe țări în anii 1990. PISA și Bologna sunt simbolurile ei. Ce a ieșit din acestea?

În 2000, s-a pus în aplicare cel mai amplu program de evaluare internațională a pregătirii elevilor - *Programme for International Student Assessment (PISA)* - în citire, lectură, matematică, științe, la care s-a adăugat ulterior rezolvarea de probleme. Învățământul preuniversitar s-a transformat însă pe nesimțite într-un instrument de obținere a punctajelor PISA.

În 1999, miniștrii educației din țările europene au semnat *Declarația de la Bologna*, care își propunea compatibilizarea sistemelor de învățământ superior și mărirea competitivității universităților. Întrucât se informează puțin, unii oameni cred că această *Declarație* ar fi redus durata studiilor, ar fi modificat specializările, ar fi schimbat programele de studii, ar fi creat birocrația evaluărilor, cu un cuvânt, ar fi desfigurat învățământul superior. Nici vorbă! *Declarația* nici nu putea modifica învățământul superior din vreo țară, căci educația este și acum domeniu de suveranitate națională.

Este adevărat însă că, din 2001, au intervenit decizii greșite ale miniștrilor educației și guvernelor, care au dus *Declarația de la Bologna* la o aplicare acefală. Birocrația educației crede și astăzi că s-a ajuns la ultima fază a evoluției învățământului pe Pământ. Așa cum în cazul PISA se descurajează orice îndoială, în cazul Bologna unii refuză orice reflecție.

Nu putem să nu notăm că și PISA și Bologna au fost înțelese greșit nu ca strategii, cum erau de fapt, ci drept concepție asupra educației, ceea ce este fals. Și că după 2001, reforma a fost practic părăsită în unele țări, în schimbul unei adaptări la globalizare ea însăși înțeleasă discutabil.

Deloc surprinzător, mulți specialiști (Richard

Münch, *Globale Eliten, lokale Autoritäten. Bildung und Wissenschaft unter den Regime von Pisa, McKinsey & Co*, 2003; Stefan Collini, *What Are Universities for?*, 2012 etc.), au avut reacții la situația care s-a creat după 2001. Reacțiile continuă și în zilele noastre.

La rândul meu, am reacționat pe parcurs (vezi Andrei Marga, *Speranța rațiunii. Interviu*, 2006; Theodor Berchem, Andrei Marga, Jan Sadlak, eds., *Living in Truth. A Conceptual Framework for a Wisdom Society and the European Construction*, 2008; Andrei Marga, *Prăful și reforma universității clujene. Discursuri rectorale*, 2011). Am arătat că legislația aplicării *Declarației de la Bologna* în România este eronată și că hotărârile de guvern privind masteratul și doctoratul sunt greșite. Ceea ce se vede astăzi din plin! Împreună cu președintele American Council on Education (vezi David Ward, *The Bologna Process: an American Perspective*, 2008) am arătat că afectarea structurii studiilor este inadecvată – ceea ce se simte acum pretutindeni. Am mai arătat diferența dintre *Declarația de la Bologna* și aplicarea ei (Andrei Marga, *Implementing Bologna Declaration: the Need for a Change of Direction*, în „Donauraum”, Wien, nr. 3, 2011), care s-a făcut în limbajul specific - employability, accountability, workload, outcomes, human capital, university teacher etc. - și în optica strămtă a neoliberalismului.

d) Ceea ce se testează în PISA sunt ținte importante ale educației, dar ceva nu se va putea realiza niciodată – dezvoltarea sistemului de învățământ. Între ceea ce grecii antici numeau *idiotes*, adică inșii absorbiți de ei înșiși, și *polymates*, inșii care se risipesc în multe, dar fără a le putea sistematiza, ar fi de preferat persoanele care ajung la a judeca cu capul propriu faptele (Julian Nida-Rümelin, Klaus Zierer, *Auf dem Weg in eine neue deutsche Bildungskatastrophe. Zwölf unangenehme Wahrheiten*, p.124). De aceea, educația ar trebui plasată în cadrul „dezvoltării”, nu în serviciul „creșterii”, în înțelegerea restrictivă de astăzi. Este nevoie, desigur, de măsurarea rezultatelor, dar nu de transformarea măsurării în doctrină a dezvoltării.

S-a observat foarte bine că are loc o „academicizare” forțată a pregătirii în loc să se lucreze la adaptarea studiilor la nevoile societății și afinitățile tinerilor (p.51). Se creează ierarhii artificiale de instituții de învățământ, în loc să se procedeze la „diferențierea” (p.53) lor și a oportunităților. Specializările se fragmentează, egoismul fiecăreia triumfă (p.137), cu prețul înaintării pe o direcție de care nimeni nu răspunde (p.160). Discursul public este tot mai sărac (p.165) și se târâie în urma evenimentelor. Globalizarea se înțelege greșit ca ceva ce ar trebui să anihileze tradiții naționale și valori locale (p.182).

Analize europene (Richard Münch, *Globale Eliten, lokale Autoritäten*, Sührkamp, Frankfurt am Main, 2009) acuză că s-a ajuns într-o situație gravă: autonomia decizională a profesorului este înlocuită cu integrarea în programe; agențiile de evaluare și acreditare devin instanțe de consacrare profesională; birocrăția auditului preia ascendentul asupra profesioniștilor; deprofesionalizarea personalului didactic este legitimată prin îndeplinirea de parametri măsurabili; idealul profesional devine satisfacerea standardelor sau obținerea granturilor; o birocrăție a controlului calității păzește standarde, dar nu-și ia răspunderea a ceea ce rezultă; relația educativă profesor-studios este înlocuită cu raportul ofertant-client; iar viitorul se închide în acest orizont.

În multe universități din țările europene se trăiește din mimarea a ceea ce se inovează - tehnologic, științific, cultural - în alte locuri. Universitățile sunt mai curînd întoarse cu fața spre ele însele. Este prea puțină grijă pentru selectarea de vârfuri creative. Mulți universitari predau discipline, dar nu au nici un răspuns pentru nevoile practice din jur. Universitățile sunt mai multe decât oricînd în istorie, dar viitorul este mai opac ca niciodată.

e) Dacă încercăm să captăm în termeni preciși criza educației din Europa atunci devine clar că ea s-a extins. Este o „criză de sens”: scopul educației este obscurizat. Este o „criză de conținut”: nimeni nu mai decide ce este de învățat. Este o „criză de motivație”: încrederea în cunoștințele predate în învățământ scade. Este o „criză a pregătirii profesorilor”: nu se mai știe cum trebuie să arate dascălul. Este o „criză de concepție”: prea puțini mai pot spune ce este de făcut. Este o „criză de creativitate”: soluții și idei noi apar prea rar.

f) Se observă repede în România că repararea unui pod durează ani, că se construiește mult, dar fără sistematizare durabilă, că administrarea nu are eficiență, că nu se știe argumenta fără erori o sentință, că nu se pot relata evenimente fără măsluire, că nu se poate scrie istoria contemporană a țării, că nu se înțelege lumea din jur.

Unele statistici publicate în ultimii ani sunt însă mai concrete: a) România de azi nu numai că are cea mai mare emigrație dintr-o țară în timp de pace - sunt peste 90000 de copii rămași acasă, cu părinții la lucru în afara țării; b) a scăzut dramatic înscrierea cetățenilor români la biblioteci. Dacă în 1990 erau înscriși 5,8 milioane de cetățeni, recordul înscrierilor se va atinge în 1998 și 2003, cu peste 6,1 milioane, pentru ca efectivul înscrișilor la biblioteci să se prăbușească continuu din 2004 încoace; c) Recent, unele publicații au semnalat că doar 19,2% dintre cetățeni vorbesc o limbă străină (România, cu peste 7% dintre cetățeni aparținând ai minorităților etnice și imigranți, fiind întrecută doar de Ungaria, cu 17,6%). Spre comparație, vorbesc o limbă străină în China actuală peste 29% dintre cetățeni, Austria (60%), Cipru (59,3), Grecia (44,8), Franța (35,9), Polonia (39), Cehia (34,6), Bulgaria (30) (vezi Mathieu Duchatel, ..., *Le monde vue d'Asie*, Philippe Picquier, Mas de Vert, 2013); d) Generațiile mai noi ajung să încalce frecvent regulile de gramatică. Pe deasupra, este excesivă prezența sofismelor în comunicarea publică (Andrei Marga, *Schimbarea lumii. Globalizare, cultură, geopolitică*, Editura Academiei, București, 2013). Iar erorile de pragmatică covârșesc: la constatări se reacționează cu retorică, la întrebări cu amenințări etc.; e) În 2016 firma care produce mașinile Mercedes-Benz a decis construcția de noi uzine în Ungaria și Polonia. În România se va crea doar o uzină de recondiționat cutii de viteză. Mai clar ca oricînd, o firmă de referință a arătat cu degetul spre „calitatea slabă a forței de muncă”! Comisia Europeană a remarcat în 2019 „persistență lipsă de competențe” în România; f) S-a publicat World University Ranking 2016 – o ierarhizare a primelor o mie de universități, în care s-a vrut cuprinderea cu ceva a fiecărei țări. Dar și așa, nici o universitate din România nu mai urcă între primele 970 de universități după acest criteriu convenabil. După ce în clasamentul Shanghai se ajunsese, în 2011, să se candideze pentru primele 500, acum nu se mai intră în discuție! g) La Jocurile Olimpice de la Rio de Janeiro România a ajuns în 2016 la cele mai slabe rezultate olimpice

din ultimii cincizeci de ani. Sporturi întregi în care România conta – handball, volei, canotaj, gimnastică, box, lupte etc. – s-au prăbușit; h) La noi, atunci când se discută pregătirea nu se fac distincții între amintire și înțelegerea de cunoștințe, apoi între înțelegere și abilitatea de a face ceva cu cunoștințele respective și între abilitate și dorința de a face ceva și între acțiune personală și schimbare în jur. Ca urmare, o ideologie întregă a suficienței de sine ocupă terenul; i) În România, nu se înțelege ceea ce Marin Preda spunea cu o bună intuiție: tineretea poate fi vanitate, dar nu este virtute. Sau, cum am spune mai direct: valoarea nu ține de vîrstă, ci de talent, pregătire, devoțiune. În vreme ce alte țări își integrează cu parcimonie valorile, România etalează o pasiune a excluderii. Este elocvent că la împlinirea a șaptezeci și nouă de ani, actorul extraordinar care a fost Marin Moraru a spus: „nu îmi doresc nimic, nici măcar sănătate!”; j) Cum observa un istoric american (Tony Judt with Timothy Snyder, *Thinking Twentieth Century*, Vintage Books, London, 2013), istoriografia din România se face cu deosebire vulnerabilă prin „combinația de formă nondemocratică cu conținut popular” (p.265). De aceea, scrierile profesionalizate de istorie, ce dau tonul în privința istoriei de la Carpați, se scriu în altă parte - SUA, Germania, Franța și altele; k) Politica externă a României este acum, la o examinare serioasă, un catalog de nimicuri. Relațiile sînt bune, dar alte țări întrețin nu doar relații bune, ci și relații mutual fructuoase. Oscilația între servilism și iritare nu se poate numi politică externă; l) Se fac erori pe scară mare, încît sunt greu de înțeles în afară. Președintele francez a trebuit să spună liderilor români, la un moment dat, că nu au folosit ocazia de a tăcea.

Fenomene grave și-au făcut loc în educația din România. Doctoratele s-au compromis durabil (prin expansiunea plagiatului, numirea de conducători incompetenți, carențele programelor). Nivelul profesurilor universitare a devenit mediocru (ca urmare a selecției eronate și criteriilor greșite). Pe scară mare conducerile de unități și universități (ca urmare a sistemului greșit de selecție) sunt amatoare și parohiale. Prezența serviciilor secrete în universități a atins o amploare fără precedent. Corupția (nepotism, comercializare de posturi etc.) este mai mare ca oricînd în istorie.

Orice „tăietură” am face în curentul știrilor, ea sugerează sărăcia, nefuncționarea, nepriceperea, lipsa de cultură, care nu sunt străine de educație.

La crizele europene amintite, la noi, se adaugă criza capacității administrative în educație. De ani buni nu mai urcă pe scenă oameni în stare să conceapă educația ca întreg. Ajung la decizii persoane care nu au publicat nici măcar cinci pagini cu vederile lor. Alții au ajuns întâmplător în funcție, încît străinii întreabă uimiți: „la voi cum se ajunge demnitar al statului?”. În același timp, indicatorii crizei specifice a educației din România se înmulțesc: declinul profesiilor; decalajul pregătirii față de nevoi; proliferarea diplomelor fără acoperire; sărăcia inovației tehnologice; formalismul cercetării științifice; starea precară a dezbaterii democratice; starea critică a moralității publice. ■

Națiunea și gâlceava istoricilor (II)

Ionuț Butoi

Nu trebuie să fii demitizator pentru a investiga modul în care s-au construit identitățile naționale autohtone. La fel cum nu e nevoie să fii neapărat de orientare socialistă pentru a scrie despre cum a funcționat colonialitatea în România Mare. În *Geografie și conștiință națională. Calistrat Hogaș și potecile neumblate ale naționalismului românesc* (Ideea Europeană, 2018), Mircea Platon vede în prozatorul moldovean mai degrabă un călător cultural cu vocație de antropolog decât „primitiv/homericul” care a devenit, prin stereotipizare, în istoria literaturii românești.

Refugiu din calea orașului și inițiere în viața ascunsă din munți, „Pe drumuri de munte” este decodificat de istoricul ieșean din perspectiva tensiunii dintre o Românie necizelată, dar autentică, vie și organică, și o Românie a modernității de fațadă, ignorantă și disfuncțională. Este un *topos* clasic, acesta al celor două Români, dar nouitatea pe care o aduce Platon este modul în care îl regăsește (și refolosește) pentru a aduce la lumină o serie de conversații uitate asupra identității și construcției noului stat național care arată un pic altfel, mai ales în nuanțele sale, decât ne-a obișnuit canonul istoric și literar în vigoare. În cazul de față, este vorba despre proiecția identității naționale prin jurnalele de călătorie, ghiduri și monografii geografice văzute fie ca mijloace de propagandă oficială, fie ca acte de rezistență culturală. Ambele forme de discurs, departe de a fi de interes doar literar sau, și mai mult, doar turistic, sunt despre România și locurile sale. Ambele propun o reprezentare despre ce este frumos și de dorit pentru țară. Ambele, așadar, propun un model implicit de societate.

Prin geografie se face, așadar, mai mult sau mai puțin implicit, etnografie și/sau colonizare, într-o vreme în care legătura dintre mediul geografic și comunitate era privită, deseori, naturalist, alteori, de-a dreptul determinist.

În Calistrat Hogaș, Platon vede „unul din marii scriitori antropologi ai culturii române”, martor al unei lumi vechi care „nu e în nici un caz „primitivă”, ci doar parte organică a unei realități naturale pe cale de a fi poluată, deformată și, în cele din urmă, substituită de simulacrele peisagistice, vestimentare, alimentare, educaționale, culturale produse în serie de o modernitate alimentată de contrafaceri: e, așadar, un sistem social complex amenințat să rămână fără suport social” (p. 76). Hogaș are gustul locului și al oamenilor lor, gustul întâlnirilor, care devin un eveniment la care participă prin integrare. Este un „localist” care folosește în scriere, în ciuda tendințelor uniformizatoare și a centrului, moldovenisme dialectale, precum și un critic acid al occidentalizării fără discernământ. Și un precursor al monografiștilor gustiști care au lansat formula celor două Români, atunci când consideră că este o deosebire adâncă între modurile de viață și modurile de gândire ale „târgoveților” față de „autohtonul din câmpiile și munții noștri” (p. 103).

Prin contrast, „România pitorească” a lui Al. Vlahuță, scrisă la comanda Ministerului

Instrucțiunii, este o carte „de propagandă școlară, un manual pitoresc de geografie istorică a Regatului României” (p. 46). Discursul lui Vlahuță lasă cititorul în afara locurilor vizitate și fără experiența interacțiunilor cu oamenii lor, oferind, în schimb, o proiecție fadă și anostă a unei Români așa cum ar trebui să și-o imagineze publicul vizat. Este vorba despre o privire colonială, consideră Platon, asupra României, care este văzută ca „verigă de legătură între Europa și coloniile ei, între nevoile metropolei și materiile prime” care se scurg „peste capetele românilor, înspre buzunarele și mesele Apusului” (p. 55). Preocuparea constantă a lui Vlahuță de a cântări, măsura, privi și descrie o Românie aspirațional „europeană” merge până acolo încât aceasta își pierde „pitorescul” și, ceea ce este mai important, lipsește de voce proprie localnicii reduși la un fel de „piei-roșii” ornamentali. Este vorba despre țărănul român pus în efigie și, astfel, în vitrină, un exponat bun pentru retorică și pentru impresie, dar lipsit de conținut real: „Toți țărânii lui Vlahuță sunt rumeni, stoici, frumos îmbrăcați și urmași ai unor strămoși la fel de stoici. (...) Cu mâna pe coarnele plugului, țărânii lui Vlahuță nu tac sau înjură, ci povestesc (boului?) lucruri înălțătoare despre vitejiile strămoșilor” (p. 64).

Așadar, când îl apreciază pe Hogaș pentru că îi dă acces la o societate organică, vie, Platon nu face exerciții de idealism sau pășunism - dimpotrivă. Idealizarea idilică și artificială e un discurs al puterii colonizatoare, uniformizatoare, al unui centru care confecționează fațade identitare. În schimb, discursul lui Hogaș este unul critic și realist, pentru a-l reda chiar în cuvintele lui: „nu suntem, totuși, dintre cei care apoteozează trecutul nostru idilic; suntem însă dintre aceia care condamnă, din toate puterile, direcțiunea progresului nostru aparent” (p. 104).

Dar Hogaș și Vlahuță nu sunt singurii autori care fac din călătorie și geografie excurs cultural. În volum sunt discutați și geografi ca Simion Mehedinți, George Vâlsan, social-progresiști ca Henric Sanielevici, gustiști ca Henri H. Stahl

Nagy Endre

Portret (2013), piatră, 40 x 25 cm

Nagy Endre

Ar trebui să merg deja (2018)

tehnică mixtă, 100 x 80 cm

sau Ion Conea, precum și alți autori de ghiduri sau cărți de drumeții ca I. Simionescu, Pușcariu Țeposu, Aurel Gheorghiu, Popescu-Băjenaru și alții. Este un alt fel de a trasa o linie, de această dată nuanțată, între „sincroniști” și „autohtoniști”, între modernizatorii care văd doar primitivi și pitoresc și reacționarii de diverse orientări (nu neapărat conservatoare) care au simțul locurilor și al comunităților. Miza nu e doar una ideatică. Reprezentările despre oameni și locuri ajung să susțină intervenții și modelări ale acestora. Se numește „civilizare”, iar ea poate lua forma unor experimente coloniale care duc la distrugerea acelor forme de viață socială care nu sunt „văzute” de elită, sau care, dacă sunt văzute, nu „merită” a fi protejate sau încurajate. Pomenirea direcției „sincroniste” în acest context nu trebuie să înșele. Așa cum am arătat deja, „civilizatorul” de țară este, de foarte multe ori, un apărător retoric, dar ignorant, al țărânimii, un admirator calp al „frumuseților patriei”.

Într-adevăr, cartografierea societății românești are un dublu sens: nu doar cel geografic-fizic, ci și cel geografic-simbolic, prin care capătă contur statul național și națiunea corespunzătoare. Este o conversație despre identitate și civilizație, despre locuri și despre moduri de a fi. Drumeția nu mai este o simplă excursie „în natură”, ci devine călătorie într-un fel inițiativă, prin care se construiește un „eu” din „reminiscențe istorice sau etnografice recuperate ambulator” (p. 188). Pentru Mircea Platon, care, dincolo de miza istoriografică, se plasează în descendența celor pe care îi citește și citează, urmărind și o miză culturală, „geografia conștiinței naționale” este „urma lăsată de români în natură, cărarea bătută de un cioban, poteca pe care urcă fetele la zmeură, popasul la un foc de stână, satul risipit pe umerii stâncilor” (p. 223). De fapt, o e vorba de o geografie umană, a familiarului și domesticului care, poate în mod paradoxal, în momentul în care e revizitat din exilul modernității, este redescoperit într-o formă nouă, în care, dintr-o dată, devine vizibil în „nervurile fine, cărările și căile de comunicație subterane ale lumii românești nepieritoare”.

Un roman, un personaj

Mircea Moț

Prin tot ceea ce are el valoros, romanul *Ion* (1920) abate atenția cititorului de la un personaj care are, totuși, un rol semnificativ în ampla narațiune rebreniană. Debutul romanului îl surprinde pe Glanetașu într-o ipostază umilitoare, amintită de fiecare dată atunci când vine vorba de binecunoscuta secvență a horei: „Pe de lături, ca un câine la ușa bucătăriei, trage cu urechea și Alexandru Glanetașu, dornic să se amestece în vorbă, sfiindu-se totuși să se vâre între bogătași”.

Într-un admirabil eseu despre romanul lui Rebreanu, Andrei Terian are în vedere, printre alte categorii, infra-umanitatea satului Pripas („e vorba nu atât despre brute cât despre țărani atât de săraci, încât existența lor nu este necesară pentru existența comunității”, altfel spus despre „paraziții asemănători animalelor domestice”, un exemplu fiind Alexandru Glanetașu) dar și despre „supra-umanitatea” (domnii care stau la oraș, în afara satului). Universitarul sibian consideră că „«infra-umanitatea» seamănă mai degrabă cu «supra-umanitatea» decât cu «umanitatea inferioară» (străinii de sat, n.n.): ambele categorii se află, de fapt, în afara satului, chiar dacă, din motive diferite-primii, pentru că locuiesc la oraș, ceilalți pentru că, deși locuiesc în sat, nu fac parte din el” (Andrei Terian, *Oameni, câini și alte dobitoace: o lectură pseudo-darwinistă a romanului Ion de Liviu Rebreanu*, în *Transilvania*, nr 11-12, 2018, p. 20).

Nu poate trece neobservat un amănunt din roman. Ion este asociat de mai multe ori câinelui. Atunci când Laura încearcă să-i explice că refuzul lui de a se căsători cu Ana este lipsit de demnitate, „Ion parcă înnebunise, tăcea și rânjea ca un câine turbat”. La fel se manifestă și în discuția cu preotul Belciug, când, vrând să zâmbească, Ion își arată dinții „ca un câine care mârâie neputincios”. În sfârșit, ultimele cuvinte ale lui Ion sunt „Mor ca un câine!”. Spre deosebire de fiul său, Alexandru Glanetașu este comparat cu un câine doar la începutul romanului, treptat scriitorul scoțându-l din această condiție, e adevărat, cu multă discreție.

Alexandru Glanetașu este tipul uman care i-ar fi plăcut lui Cioran(scriitorul mărturisea că i-au plăcut întotdeauna oamenii care nu au făcut nimic, paraziții, cei plasați la marginea societății). Personajul are vocația unui artist, a unui cântăreț, iar porecla îl consacră în acest sens: „În tinerețea lui a fost mare cântăreț din fluier, de i se dusese vestea până prin Bucovina. Zicea atât de frumos din trișcă, parc-ar fi fost clarinet. De aceea l-a și poreclit lumea «Glanetașu»”. Această vocație nu se împacă deloc cu activitatea practică, el refuzând-o printr-o lenie ce o amintește pe aceea a personajului lui Creangă: „Fusesse băiat curățel și isteț, dar sărac iască și lenevitor de n-avea pereche. Fugea de munca grea”. Evitând treburile bărbătești, Glanetașu are evidente tendințe de efeminare, schimbând în casă rolul cu Zenobia, care devine bărbatul: „I-au plăcut mai mult lucrurile muieresti, săpatul, pologul, căratul, semănatul[...]. Norocul lui a fost Zenobia, o femeie ca un bărbat[...] Gospodărie deplină, numai Glanetașu să fi fost bărbat, s-o îngrijească”. Lipsit total de simțul realității și incapabil de acțiune, personajul face din băutura o modalitate de a se sustrage presiunii exercitate de realitate asupra lui. Nu este deloc lipsit de semnificație faptul că, la beție, blând, Glanetașu întoarce spatele realității în numele minciunii ce devine universul său protector: „S-a lăsat de fluier și s-a apucat de beție. Cât e Armadia de mare, toate crâșmele le bătea. În loc să muncească la coasă ori la plug pe pământul lui, umbla pe la ovreii din Jidovița, să facă bani, iar banii să-i bea. Nu se îmbăta însă niciodată rău și era blând la beție; râdea întruna și povestea fel de fel de minciuni, de-ți era mai mare dragul de el”.

Alexandru Glanetașu este, totuși, „util”, în lumea satului, în preajma Crăciunului, el fiind recunoscut ca „singurul meșter al satului în cășăpirea neamului rămătorilor”. Cu mențiunea că activitatea sa nu este deloc asociată cruzimii și violenței, fiind mult mai de aproape de un spectacol atent pregătit, el, Glanetașu, asumându-și rolul unui regizor care împarte rolurilor, cunoscând foarte bine

actorii: „Glanetașu își ascuți cuțitul de junghiat cu multă îngrijire, împărțind tuturor rolurile”.

Pe parcursul romanului, Glanetașu se distanțează vizibil de condiția sa inițială, umilă, începând cu binecunoscuta secvență a nașterii Anei, pe câmp, sub un măr pădureț, în afara satului, totul plasând-o pe Ana, ca și pe Glanetașu sub semnul lipsei de importanță și de semnificație în lumea satului. Nu doar compasiunea lui Glanetașu reține aici atenția („Glanetașu tresărea la fiecare țipăt al Anei”, „-Of, sărăcuța, sărăcuța! se cutremură bătrânul auzind deodată un răcnet mai pătrunzător”), ci și revolta personajului în fața indiferenței lui Ion la suferințele Anei, indiferență asociată de personaj unui păcat grav, ce nu trece nepedepsit, sub incidența căruia a căzut și preotul dintr-un sat vecin: „- Taci, Ioane, că te-o trăsni Dumnezeu din senin ca pe popa din Runc!” El „tresare” la țipetele Anei și „se cutremură”, ca o sugestie de cutremurare și zdruncinare în adâncul său, ca trecere la o altă ipostază. Ipostază care se concretizează de altfel în aceeași scenă a nașterii la câmp. Zenobia o moșește pe Ana, taie cordonul ombilical, după cum, simbolic, tăiașe cu secera tulpina similară aceleiași cordon în alt plan, al legăturii bobului ce trebuie să se desprindă de glia mamă. Soacra taie cordonul ombilical cu custura lui Glanetașu, unealtă despre care nu am știre să fi fost menționată până acum în roman. Contează însă un detaliu semnificativ. În fața minunii nașterii, „Glanetașu se închină cu cernic”, gestul său, imitat de Ion, echivalând unei simbolice înălțări: „iar după dânsul și Ion, simțindu-se ca și când s-ar fi înălțat, își făcu cruce de trei ori”.

Alexandru Glanetașu suferă puternic la moartea Anei, scriitorul prezentându-l de data aceasta printr-un alt termen sugestiv, ce sugerează strivirea statului său umil și lipsa lui de semnificație de la începutul romanului: „Glanetașu, zdrobit, cu obrazii în palme, plângea cu sughituri”.

În schimb, același Glanetașu nu plânge la moartea fiului său, acum suferința lui nu se mai exteriorizează prin lacrimi. Suferința efeminatului personaj este în contrast cu cea a Zenobiei, care-și asumase rolul de bărbat în gospodărie: „Glanetașu veni mai târziu, alergând, împreună cu Zenobia, care bocea și afurisea de răsună tor satul”.

Prin țesătura riguroasă a textului realist se întrezărește o ipostază aparte a aceleiași Glanetașu, nelipsită de reflexe mitice. Bătrânul își asumă rolul celui care conduce mortul dincolo, mergând cu capul gol, înaintea carului mortuar: blestemele Zenobiei încetează când sosește Glanetașu „cu carul, în care fu ridicat cadavrul. Bătrânul, cu capul gol, o luă înainte, boii, cu carul mortuar după el”.

Glanetașu ocupă un alt loc în lumea satului prin ritualul convenit mortului: el face nu întâmplător „pomni bogate”, la care, anulând diferențele, ia parte și familia Herdelea, care trebuie să guste „din toate mâncărurile « de sufletul lui Ion »”.

În finalul romanului, ca un ecou al începutului, Alexandru Glanetașu este iarăși surprins „mai la o parte, stingherit”, în timp ce „trăgea cu urechea mai umilit ca odinioară”. Nu mai e însă vorba de umiliția din plan social. În corpul sferoid care este romanul rebrenian, se ivește un Glanetașu metamorfozat, fiindcă moartea fiului îi impune bătrânului, o condiție cu totul aparte, sub semnul statorniciei: moartea lui Ion „il încărunțise de tot și-i sădise în ochii blânzi o tristețe statornică”.

Vizitați site-ul nostru:

tribuna-magazine.com

comentarii
analize
interviuri

TRIBUNA MAGAZINE,
WEEKLY MAGAZINE IN ENGLISH, ROMANIAN AND ITALIAN

Aniversare în Nord

Claudiu Groza

Secția română a Teatrului de Nord din Satu Mare a aniversat la începutul lui 2019 o jumătate de secol de la prima sa premieră. Evenimentul a cuprins colocvii, expoziții, conferințe, concerte și spectacole, într-o cheie deloc festivistă, dar cu un firesc încărcat de emoție. Aniversarea a reunit – cum era de așteptat – actori, regizori, scenografi, critici legați într-un fel sau altul de Teatrul de Nord, iar amintirile, chiar frisonante, au avut un aer mai degrabă ludic, ca la o întâlnire familială.

N-am reușit să văd premiera momentului, cu *Despre șoareci și oameni* de Steinbeck, regizată de Andrei Mihalache, în schimb am ocazia să comentez acum două producții recente care girează și probează strategia curajoasă artistică a lui Ovidiu Caița, actualul director al secției române – o strategie care continuă acel ferment de *căutare și diversitate* pe care toți foștii coordonatori ai trupei l-au cultivat în ultimele decenii cel puțin.

Rețeta perfecțiunii în foarte mulți pași care nu duc nicăieri (un teatru fizic de Andrea Gavrilu) are, cum sintetizează net și lungul său titlu, o puternică amprentă parodică, dar și un marcat subtext simbolic. O parodie a artificului vieții contemporane și a standardizării clișeele sociale, un simbol al irosirii existențiale, în nesfârșita goană de a fi agil, frumos, de succes, bio și eco, în trend, competitiv, tânăr, perfect.

Totul evocat fizic și complet nedidactic, întrucât extrem-ludic, liber, (auto)ironic, de protagoniști îmbrăcați în costume scumpe, de firmă, folosite însă ca... echipament de fitness. Căci eroii din *Rețeta...* n-au odihnă: ei sunt parcă mereu în alergare pe o bandă, indiferent de ceea ce fac.

Fie că a intenționat să construiască un spectacol cu tentă ideologică, fie că nu, Andrea Gavrilu a reușit să articuleze o semantică extrem de limpede, care duce în derizoriu, cu simpatie și degajare, dar nu fără miză, „rețeta” inutilă a lumii contemporane.

Un spectacol de o oră, amuzant dar nu gratuit, care a probat o duranță de admirat a actorilor sătmăreni Crina Andriucă, Cristian But,

Ioana Cheregi, Roxana Fânață, Andrei Gîjulete, Raluca Mara, Vlad Mureșan și Andrei Stan, capabili să-și joace și nuanțeze personajele în pofida consumului fizic presupus de banda de alergare pe care se mișcă aproape în continuu. Micile gesturi sau interacțiuni care descriau o poveste, o întâmplare din interiorul acestei mari însingurări a „rețetei” au fost redade cu o precizie notabilă. Or, e remarcabil să mai poți face actorie când faci, efectiv, gimnastică. Pariul Andreei Gavrilu a fost câștigat alături de trupa Teatrului de Nord, iar asta nu face decât să confirme pofta de joc, de antrenamente, de noutate pe care o arată actorii de la Satu Mare cu fiecare prilej.

Netă și eficientă scenografia lui Alexandru Petre – benzi de alergare care încadrează perfect intenția regizorală & costume *business* ce definesc imediat personajele; foarte adecvată, ritmică, dinamică, muzica lui Mihai Dobre, ca de sală de sport, întărind senzația de stres al „perfecționării”; light-designul lui Lucian Moga și Alexandru Dancu a construit inspirat un fundal rece-pastelat care a îngroșat orizontul parodic al ansamblului.

Rețeta perfecțiunii în foarte mulți pași... este un succes al Teatrului de Nord, care inaugurează și dezvăluie un registru estetic nou la Satu Mare.

Ceva special are și alt spectacol recent al teatrului sătmărean: *Tără(z)boi* de Mariana Starciuc este textul câștigător Concursului de Dramaturgie *Focus Drama:Ro* cu tema „Diferitele generații în căutarea diferitelor Românii”, pe care Ovidiu Caița a promis că-l va monta. A și făcut-o, așa cum nu prea fac alți producători care derulează competiții dramatice autohtone.

Tără(z)boi e un text cu structură poematice, fragmentaristă și diaristică totodată, ceea ce presupune un efort de descifrare la înscenare. Mariana Starciuc abordează un subiect cvasi-necunoscut la noi în afara informației din media: războiul transnistrean evocat din perspectiva comunităților implicate, a oamenilor care au trăit conflictul de la începutul anilor '90.

Tără(z)boi

O poveste cu inflexiuni adesea emoționante, cu accente de deznădăjduită resemnare sau teribilă și neomenească înverșunare, povestită „în limba” și cu obiceiurile cotidiene – chiar și în război păstrate – ale omului simplu, care-și duce viața de pe azi pe mâine indiferent de vremuri (rele, cel mai adesea). Lașități și căldășii, ură și dușmănie, indiferență și împăcare cu răul, dar și empatie și dragoste, milă și întrajutorare, durere și ispășire, toate sunt ingredientele acestei piese cu aspect aluvionar, dar cu o magmă pulsantă de sensuri și stări pe care spectacolul lui Ovidiu Caița le surprinde și le redă acut.

Menționam mai sus un efort de descifrare necesar. Acesta provine din derularea acțiunii în text, pentru care spectatorul trebuie să fie prevenit diacronic și istoric. Iar acest lucru este ușurat considerabil de regie și înscenare, care aduc conflictul dramatic într-un orizont mai accesibil, ridicându-l la nivelul strict omenesc, dincolo de nota cronotopică. Firește, spațiul și timpul narațiunii scenice sunt păstrate prin elemente lexicale și situații specifice – ceea ce era și firesc.

Ovidiu Caița a optat pentru ample mișcări de grupuri, în interiorul freamătului cărora să se identifice câte o întâmplare. Actorii sunt pe rând naratori, apoi actanți, aproape mereu toți prezenți în scenă, exact ca într-un spațiu de mare convulsie istorică, în care comunitatea e angrenată în totul ei și reacționează ca un ansamblu. Foarte bine marcate regizoral au fost punctele de tensiune ale intrigii, clarificând, din aproape în aproape, nuanțele neguroase ale poveștii. Ofensivele și retragerile de grup, excesele sau suferințele individuale au fost redade pregnant, cu un ambitus de echipă admirabil și (majoritar) foarte bine personalizate momente individuale de Crina Andriucă, Raluca Mara, Roxana Fânață, Alexandra Odroagă, Ciprian Vultur, Cătălin Mareș, Romul Morușan, Ioana Cheregi, Anca Dogaru, Stelian Roșian, Andrei Gîjulete și Adriana Vaida.

Excelent prin austeritate și eficiență semantică decorul Andei Pop, alcătuit din bănci de lemn cu întrebuințare multiplă și practicabile ce imagină inspirat un relief. Muzica lui Andrei Raicu, mișcarea scenică a Roxanei Fânață, video designul lui Dimitris Palade și light designul lui Lucian Moga & Alexandru Dancu au întregit tempoul interior al intrigii, printr-un ritm cazon și alert, un „glosar” ad-hoc ce particulariza povestea ori lumini cețoase care circumscriau nu doar meteorologia, ci și vremeiala vremii.

Tără(z)boi este un demers remarcabil al lui Ovidiu Caița și al Teatrului de Nord, prin ineditul subiectului, specificul temei și originalitatea transpunerii scenice. Încă un argument pentru noua strategie teatrală sătmăreană.

Rețeta perfecțiunii în foarte mulți pași care nu duc nicăieri

Nihilism ridicol și... „căsătorie în stil italian”!

Eugen Cojocaru

O seară foarte rece de februarie prevestește „temperatura” sentimentelor unui soț italian... Cine ar crede, după celebrul film cu Marcello Mastroianni și Sophia Loren?! Regizorul Roberto Bacci (a treia montare la Teatrul Național din Cluj) a optat pentru piesa lui Michele Santeramo: *Aleg să nu fac nimic*. Sala Euphorion ne așteaptă „proletar” pentru premiera unei... „dramedii” (lumea va râde, uneori, dar cu un cuțit în inimă) – scenografia lui Cristian Rusu e simplă: un bonzai pe o masă lungă de lemn (*Împărat și proletar!*), două scaune, un fotoliu vechi. Spațiul e folosit practic: cameră de zi, intrare în clădire... O melodie lent-visătoare – muzica lui Ares Tavolazzi, cu nuanțe indiene, ne spune că se va aplica „refuzul (schopenhauerian al) vieții”.

Când intră spectatorii, *Soția/Ramona* Dumitrean stă chircită pe scaun – batic, față lividă: e în chemo-terapie. „Intrăm” în intimitatea acestei femei – durerea ei mută, minute întregi, impresionează și ne introduce direct în atmosfera piesei. Apare *Soțul/Cătălin Herlo* cu două pungi cu legume și fructe – ce s-a aruncat la super-magazin. *Cât de mult face pentru ea, în loc să stea acasă, aduce mâncare, medicamente, îi reproșează cu permanentă mină sictir-blazată și ton disprețuitor. Spre public: Acum e mai bine, dar nu vreau să o mai văd!*

Cei doi dispar și *Proprietarul* locuinței/Radu Lărgeanu se întâlnește cu *Fratele ei/Ovidiu Crișan: Banii de chirie! Fratele: Nu am. Ei trebuie să-ți dea. Radu Lărgeanu creează, din nou, un personaj aparte: un coleric suferind somatic că nu primește chiria de luni de zile, dar e un milos simpatic și nu e în stare să-i dea afară. Se retrag în câte un colț, ca fiecare, când scenariul o cere – ingenios mod de a arăta că „rămân prezenți”. În „focus” intră soții: el ciupește minute întregi, cu forfecuță și lupă, bonzai-ul – „supremul țel” al vieții sale! Ea: *Mai ocupă-te și de mine! Nihilismul său absurd și ridicol răzbate din fiecare „idee” lansată: La ce, nu lăsăm nimic în urmă! / Nici tu n-ai trebui să faci nimic – și așa mori! / Du-te singură să-ți aranjezi înmormântarea, cu o zi înainte!* Ea îi cere să lucreze pentru a nu fi aruncați în stradă – el, cinic: *Nu va îndrăzni!* Ea pleacă disperată și-l întâlnește, în fața clădirii, pe *Doctorul/Cristian Grosu* și amantul ei – încă se iubesc, deși ea a întrerupt relația de când e bolnavă: *Chiar ai trecut „întâmplător” pe aici?! El știe știe ce viață are, suferă și dorește să stea împreună, să o trateze – crede că o poate vindeca. Sosesc *Proprietarul* cu *Fratele* și merg, toți, la *Soț* – dormea: *Visam forma perfectă a bonzaiului!* Ronțăie morcovi: *Și ăștia-s obositori!* Ține un discurs pseudo-existențialist și anti-capitalist, dar în orice face și afirmă se dovedește a fi doar un rizibil „puturos” de sorgintea poveștilor populare românești cu *Muietii-s posmagii?! Se laudă ca acesta: Am un chef de nimic că mă doare și gura să vorbesc!* Ea: *De la morcovi!* Foarte puțin pentru personajul principal al unei piese din secolul 21, după marii dramaturgi ai Italiei: Dario Fo și Luigi Pirandello! E momentul când *Doctorul* le propune să o lase la el – cei doi pleacă. *Soțul: Morții nu se vindecă plecând!* Și un musulman habotnic și-ar trata nevasta mai frumos**

și e greu de crezut că există un așa „specimen” în Occident.

Piesa cade în absurd, dar nu unul ionescian, ci doar pentru a șoca: *Proprietarul* se mută în locul *Soției* pentru a salva banii pierduți! Se taie curentul – *Soțul* stă la lumânare, celălalt aduce un pitic-lampă cu baterii! Pune și un casetofon cu Elvis Presley: *You are always on my mind: Ai pierdut-o!* Discuții banale, situații neverosimile fără mult sens: *La banii ăștia, îi oferă *Proprietarul* un pumn de bancnote, du-o la restaurant, la cofetărie! – Nu e a mea!,* răspunde *Soțul* cu un nihilism în care viața e vis și totul iluzie. Marea filosofie la nivel de „pseudo-proletarul lenes”... Piesa se transformă într-o farsă cu accente kierkegaardiene *ad ridiculum*. Trama se încurcă mai rău: *Doctorul* și *Ea* vin în vizită (sic!) la *Soț*. Ea (ilogic!): *Vrei să fim împreună?* El ezită și ea hotărăște să rămână (!?), deși *Cu el voi fi singură!* Ce să înțelegi din acțiunea și personajele astea!? Ca în *Deus ex machina* baroc ori basme, *Soțul* se schimbă într-o clipă: își ia servicii, dar tot așa o

o dată pe lună

Acorduri arpegii...

Mircea Pora

Mă fugărește liniștea, trecutul dă cu bar-da, cam puțini prieteni pe câmpiile din jur. Să ridicăm paharul și să spunem „La mulți ani”, să zâmbim, să râdem, să hohotim prin întuneric. Când plouă, când e ceață, când pretutindeni stăpânește cerul albastru. Când viața e puternică ca un granit, când sângele-i fierbinte, când verdele proaspăt nu se mai sfârșește... Contemplativ, agitat, vânător de umbre, în loc deschis, sub soare, vag impresionat de un amurg... Uneori ne otrăvesc mișcările mecanice, în pat, jos din pat, la cumpărături, la curățat cartofi, bă-tut pături, covoare, la șters faianța din bucătărie. Mergem hotărâți mai departe... Ți repeți mereu, sunt puternic, nu mă tem, am de toate, mâine voi repara dușul din baie, voi face ordine în bibliotecă, mă voi imagina înaintea adormirii, atârnat de zgârie-nori... Mai privim și prin atlase... Mările Sudului, n-ai prea fost, America Latină, nici atât, continentul negru, povestit de alții, Australia, mai rece decât oasele cine știe cărui strămoș... Batem iarăși calul să s-aștearnă mai aprig la drum... Din nou primăvara cu fustița ei frumoasă, o mică jenă la ficat, alte personaje până lumânarea se va stinge... lasă-le să vină, viața, poftele curg în șuvoaie, privește-te-n oglindă, o mică năruire chiar sub ochi... Din nou la drum, printre scăieți, veșnice zăpezi, figuri zâmbitoare, personalități de ambe sexe... Dacă ți-e cald, treci la răcoriri, dacă vrei apă, bea cu găleata, dacă-ți plac amurgurile, plimbă-te prin ele. Fii fantast când lumea de-alături e

tratează. O simplist-absconsă simbolică vrea să „ne ia fața”: când el lucrează, bonzaiul se ofilește, la final e înflorit, iar ea se întinde pe masă și ce doi se încolăcesc încrâncenați...

Textul are două subiecte „tari” și fiecare poate fi o piesă bună: un personaj contra pseudo-capitalismului deșănțat actual, distrugător de valori umane, și drama unei femei, bolnavă în ultimul stadiu. Degeaba scrie regizorul cuvinte pompos zornăitoare, nu acoperă deloc textul și personajul: *nevoile celui care vrea să dea sens propriei vieți, dincolo de orice lege... alegerile extreme ale protagonistului, o chemare la esența fiecăruia...* Nici autorul nu e mai prejos: *Acesta e un text politic, pe lângă o poveste de dragoste. Adevărul e invers: povestea de dragoste e „pe lângă”, iar piesa total a-politică: nu faceți nimic, fraierilor și va fi de rău – mai bine era consecvent titlului! Publicul nu e „prost” cum cred unii și vede doar un ridicol bărbat nematurizat, nu din cauza jocurilor și internetului, ci a lenei și marotei sale: ore întregi, zilnic, își îngrijește bonzaiul – în mod normal, ar trebui internat la psihiatrie, pentru fețișism!*

Și-au mai adus contribuția: regia tehnică/Doru Bodrea, maestru lumini/Jenel Moldovan, sonorizare/Vasile Crăciun. S-a aplaudat decent, de vreo trei ori, strădania meritorie a actorilor, însă ei n-au nici o vină pentru „alegera de a nu face nimic” din această piesă.

Dragoste de april

Cristina Struțeanu

Are 17 ani și, astăzi, din zori, inima îi tot sare. De 70 de ori câte 7. Întâi, n-a știut de ce. Pe urmă, clar, a văzut. Nu venea niciun apel. A înțepenit așteptând. Tresare la orice sunet, sunețel. E telefonu? Nu. Un s.m.s. Nu. E soneria. Nici. Vreun bulgăre în fereastră, ca altădată, semnalul „lor”. Fie și din pământ, dacă nu mai e zăpadă. Acum, defel. Îi spusese El, amenințător, că într-o bună zi... Dacă n-o lasă mai moale cu mofturile și pretențiile, va dispărea. Și, totuși, chiar așa? Și chiar acum, de 1 aprilie? Sigur, e o glumă, o farsă, o păcăleală. Ah, sună... în sfârșit. Iar nu. Pur și simplu, niște puștani, draci de copii, au legat o cutie de conserve de coada unei mățe. O tinichea plină cu pietricele și ce mai zornăia. Uuf! Toată strada ei, tot cartierul se vede că-și răd de ea. În depărtare uruie o salvare, poliția, pompierii, o sirenă, ceva. Pun alarma aia afurisită cu pauze, intermitent, să-i sară inima afară din piept. Și, la o adică, ea o să zărnăie așa toată ziua? O să vibreze ca o tamburină? Ei bine, nu trebuie să se lase, nu va înghiți, dumicat cu dumicat, toată neliniștea asta care i se vâra în suflet, o copleșește, îi umple capul cu ceață, câlți, vată, pâslă. Se privește cu coada ochiului în oglindă. E acolo un chip scos din apă. De parcă-i salvată, cu greu, de la înec și nu știe încă ce-i cu ea. Strânge pumnii, și-și înfige unghiile în ei. Palme, n-are chef să-și dea. E vie, va demonstra tuturor că e vie. Nu s-a înecat. Îi va face ea să afle. Va să zică, e 1 aprilie. Buun. Își poate găsi de lucru cu asta, nu să tot aștepte, să-L aștepte. El nu vine, nu mai vine, ca-n Eminescu. N-are decât. Ea este vie. Chiar dacă nutrița din oglindă băjbăie să respire. Ca un pește scos din apă. Nici nu știe ce-i cu el, peștișorul ăla.

*

Va să zică, 1 aprilie. Mă autopăcălesc, io pe mine mă m- că o să sune!? Tot ce se poate, dar nu-mi pasă. Voi păcăli și eu pe alții, pe loc, îmi fac de lucru, am mai spus-o, nu? Întâi și întâi pe Tanti Lala, mătușa cea mai bătrână (câți ani o avea?), că-mi dă mereu peste nas cu conduita, nu mă comport ca o domnișorică de familie, hm.

Zâr, zââr... formez numărul. Ne schimbăm vocea eu cu mine și: „Alo? Doamna Lavinia Guță? De la vamă... în Prelungirea Ghencea. Sau Prelungirea Ferentari, cum preferați. Aveți un colet din străinătate, Elveția, (are prietene acolo, draga de ea, tante..) Între ora două și trei. Aa, nu, am greșit, seara după opt, că e o urgență (nu vede pe întuneric și nu iese..). Urgențele se eliberează numai seara. O zi bună. Pofim? Dacă nu veniți seara, între orele 20 și 22, îl returnăm, doamnă, că n-avem spații de depozitare, doamnă. Treaba dumneavoastră, doamnă.”

Așaa, acum, la rând cealaltă mătușă, mai tânără mult, Irina. Este simpatică, da' mă poartă cu vorba, de nu știu când, că o să-mi tricoteze o rochiță-sac din mohair lila, culoarea mea. De trei ani tot împletește, deși nici n-a început, știu eu bine.

„ Bună ziua, sunteți Irina Argentescu din strada Verei colț cu Toamnei, daa? Casa de pe colț, cu terasă la parter? Să știți că motanul dumneavoastră, cel cât un iepuroi, pe care am auzit că-l

strigați Pisongu, deci motanu' ăla, mi-a mâncat papagalul. Puteți controla pe loc, aveți terasa plină de pene. Superbe, culori rare, strălucitoare. Era un papagal scump, din Jamaica, 500 de dolari. Îl lăsam liber în curte (și noi avem o curtică, nu?) și mi se așeza pe deget. Sun imediat la ușă, după bani. Cum?! N-aveți? (niodată n-are, știu precis, i-am fript-o rău, haha...) Vin cu polițaiul, polițistul de zonă, să constate, și vă dau în judecată. Va fi 1500 de dolari, 500 era pe loc. Gata, am închis, vin.” (ha,ha,ha, ce emoție i-am dat, tocmai umbla după un împrumut, avea scadențe.) O să meargă pe terasă, unde nu-i niciun puf, darmită pene, și se va liniști. Pe cealaltă o anunț pe înserat c-a fost păcăleală, o mai fierb puțin.

Și, acum, tata. Mă toacă toată ziua că „ăla” nu-i de mine, nu mă merită, să nu mai audă că mă văd cu el. Bineînțeles, domnul tătic își ține mobilul închis. Și ce, n-are secretară la Institut?

„Îl caută fiica dumnealui, Diana. Fie mi-l dați la telefon, faceți pe loc legătura, fie îl scoateți din ședință cât de repede. Sau... Comunicați-i că mă aflu la cofetăria Scala. Am spart, din greșeală, geamul de vitrină și nu sunt lăsată să plec până nu se achită contravaloarea. N-am nimic la mine, nici acte. Mă găsește aici. Și repede, vă rog, că am atelierul de pictură, la liceu, îmi cunoaște programul. La revedere. „

Mamei, ce să-i dreg? Că se uită prin mine, nu la mine. Ca prin sticlă. O mamă care nici n-o vede, n-o bagă în seamă. Îi trec ei prin cap vreo două, trei păcăleli, dar simte, din senin, cum o cuprinde un fel de oboseală.

O ia de la genunchi. De ce s-or fi înmuiat? Ce osteneală și lehamite. De pare că poartă pe umeri, în spate, un rucsac uriaș, cu cort, saci de dormit, saltele izopren, pitoane, corzi, carabinieri, peturi cu apă, bocanci, bidoane, pulovere, ceaun, cutii de conserve, tot felul de paste și pesmeți, fructe uscate, cât să pui pe doi măgari, nu pe unul. L-a văzut ea pe El, cât pleacă de încărcat, la alpinismul lui. Acum, le cară ea, gârbovită, îmbătrânită, pe un urcuș ciudat, spre Niciunde. Se scutură. Nu-i adevărat, hotărâse doar că e vie. Dar nu oricum, ci puternică, cu forță. Nu zdrobită, terciuită, o ființă care se târâște cu poveri în spinare. Are curiozități, deci poftă să cunoască. Ca dovadă, uite, se interesează, o interesează - ce-i cu 1 Aprilie asta, cum a răsărit, că doar nu-i trecut drept sărbătoare în calendar? Îl va pune pe googălică de la lepton (așa îi zicea o babă) să scoțosească, să cotrobăie ce și cum.

*

Ha, Ha, cică obiceiul e de pe vremea lui NOE! Chiar așa, de-a dreptul. Au haz. Când cu potopul, Tata Noe a trimis greșit porumbelul, o dată, de două ori, văzând că apele începeau să se retragă și mijea curcubeul. Abia a treia oară s-a întors pasărea cu ramura de măslin în cioc. Complicată farsă, a cui, cu cine?! Nu se va gândi acum la asta.

Nagy Endre

Natură moartă cu flori (2012) cerapstel, 80 x 90 cm

Colecționariatul în Anglia

Silvia Suciu

Oricum, e o invenție, legendă populară. Oamenii simt nevoia să-și explice toate cele. A priceput asta de mult. Dar, cândva, Anul Nou era la 1 aprilie. A fost mutat, precum se știe. Dar de! Inerția a tot tropăit, dă-i înainte, așa că acelora ce continuau să-l sărbătorească pe „stil vechi”, li se ziceau „nebuni de aprilie”. În Spania, „nătărăi”. Cum tocmai se ieșise din zodia peștilor (aha, asta-i ultima din an), în Franța, erau numiți „poisson d'Avril” și li se agăța, în spate, cu un bold, o hârtie cu un pește desenat. În Anglia, se chemau „noddy” și trebuiau să poarte, două zile, coadă atașată la pantaloni sau fustă. În Scoția, li se spuneau cuci, „April cuckoo”. Distractiv, ei intrau în primăvară hlizindu-se, un fel de bălci, că lista obiceiurilor vesele nu se mai termină, câte sunt, Doamne, nu, n-are răbdare să le afle.

Ce de mai fac oamenii, dar ea, ea ce să facă acum, că timpul ei parcă a stat. Degeaba e 1 Aprilie, pentru ea nu e, oricât s-ar preface că a intrat în joc. Rămâne jocul lor, al celorlalți. Nu-și găsește rostul, nu se găsește nici pe sine, s-a rătăcit pe aici pe undeva, unde? Hăuie, chiuie, strigă, aude un ecou, dar niciun glas, în orice caz nu pe al Lui. I-ar spune că n-o să-l mai sufoce, n-o să-i mai sufle în ceafă, cum zicea. N-o să se mai poarte posesiv (precum îi reproșa), n-o să se mai țină oriunde după El, n-o să-i mai umble pe net, pe face-book, în memoria telefonului, în fotografiile vechi și noi. N-o să mai fie căpușă, scai, o să-l lase să respire liber, n-o să-l controleze întruna, n-o să întrebe mereu pe alții ce-a făcut atunci când n-a fost și ea. Auzi, că-i suflă în ceafă, ca Baba-Cloanța când îl urmărea pe Făt-Frumos. Ea, babă, la nici 17 ani! Da, o să se schimbe. Hotărât. Dar cum să-l facă s-o creadă? Că s-au mai certat și ea i-a tot promis. Însă acum, nu, n-o să-l mai sufoce. Niciodată. Numai să vină. N-o să mai faaac! Vino o dată!

Și ce țipi așa?! Intrase.

Cum, necum, ușa era deschisă, poate de atunci când ieșise să vadă ce-i cu pisica aceea cu tîncheaua. El intrase. Și avea un buchețel, ba nu, un ghiveci mic, cu flori mărunte, gri-albăstrui-lila, dintr-alea cu un nume caraghios, muscarite, după care se înnebunește ea. Să nu-i fi sărit de gât? I-a ciufulit părul, s-a cățărât pe el ca o maimuțică și a rămas atârnată, a răs, a plâns un pic, a fugit să-i facă un ceai indian cu arome și l-a uitat pe foc, atunci când au ieșit, ținându-se de mijloc, pe scări. Bietul ibric. Fie-i țărâna...

*

Cerul de april e fraged și speriat. Se retrage sus, cât mai sus, albastru ascuțit, tremurat. Îl împing toate, toate ramurile copacilor, înnebunite și ele de vânt, de vântoasele primăverii. Crengile se zbânțuie, înțepate de muguri, încolo, încoace. Pe alee, cei doi par a merge la fel, încolo, încoace, se ating ușor, mângâios, ca balenele în valuri. Cu opriri multe, îmbrățișări și săruturi. O ia de talie și o învârte în aer. Ea îi dă pumnișori mici, iuți, o răpăială. Și, apoi, rămân pe loc. Fata parcă începe să peroreze, agită mâinile, una și-o pune în șold, cu cealaltă îl apucă de piept. Ca și cum i-ar cere socoteală de ceva. Iar el... El o privește lung, sec, și se răsucește pe călcâie.

Gata, a plecat, a dispărut, a intrat în vreun gang, l-a înghițit pământul.

Nuuuuu!

Antoon van Dyck *Charles I și Henrietta Maria cu Prințul Charles și Prințesa Mary (The Great Peece)* ulei pe pânză, 303,8 x 256,5 cm, Royal Collection Trust © Her Majesty Queen Elizabeth II, 2018

In timp ce casele regale și aristocrații din Germania, Franța, Țările de Jos, Italia și Spania aveau deja o istorie în ce privește colecționarea obiectelor de artă, în Marea Britanie această modă se instituie o dată cu venirea la putere a lui Charles I (1600-1649) și se încheie o dată cu execuția lui. Nu știm dacă băiatul de 12 ani care moștenise tronul Angliei era la acea vreme împătimit de achizițiile de artă, însă sfătuitorii lui au avut grijă să îi deschidă apetitul pentru această frumoasă îndeletnicire. „Charles era inteligent și educat, și probabil avea cel mai rafinat gust pentru estetică decât toți ceilalți monarhi englezi.”¹

Cel mai important consilier al lui a fost Thomas Howard, Conte de Arundel (1585-1646) care de-a lungul vieții adunase peste 700 de picturi, dar și o amplă colecție de sculpturi și inscripții grecești (în prezent, sculpturile fac parte din patrimoniul Universității Oxford: „Arundelian Marbles”), cărți, gravuri, desene și bijuterii antice. În calitate de trimis special al Coroanei la cele mai importante curți europene, Contele de Arundel are ocazia să vadă opulența afișată de familiile regale și începe să colecționeze obiecte de artă, pasiune care, nu de puține ori, l-a îndatorat în fața creditorilor.

La începutul sec. al XVII-lea, Italia constituia o excelentă piață de artă, mai ales că, datorită declinului economic, o seamă de colecționari se văd obligați să se despartă de „comorile” lor. Una dintre atribuțiile ambasadorului britanic în Italia era tocmai „vânarea” de obiecte de artă: Sir Dudley Carleton, ambasadorul englez

la Venetia (1610-1615), George Villiers, duce de Buckingham, olandezul Balthasar Gerbier, Daniel Nijs sau preotul William Petty au fost însărcinați în anii 1630 să contribuie la formarea colecțiilor lui Charles I și a Contelui de Arundel. Intermediarii apelează adesea la terțipuri pentru a pune mâna pe lucrări de valoare, cum este și cazul preotului William Petty:

Eliminarea concurenței prin oferte mari, așteptând apoi ca aceștia să plece din Italia ca să încheie târgul la un preț mai scăzut nu pare deloc o stratagemă potrivită unui om al bisericii; însă Petty era un cleric cu spirit comercial. Și dispunea de un patron regal.²

În 1623, Charles, Prinț de Wales a făcut o călătorie la Madrid, pentru a duce negocieri de căsătorie cu familia regală spaniolă. Acestea nu au dus la un rezultat favorabil, însă aici a avut ocazia să vadă colecția de pictură de la Curtea Spaniei și a realizat că arta era un „însemn al grandorii și puterii”. Cu câteva luni în urmă (decembrie 1622), Diego Velázquez (1599-1660) fusese invitat de Don Juan de Fonseca, capelanul regelui, să realizeze portretul regelui Filip IV. Pentru a-și acoperi cheltuielile cu drumul la Madrid, i s-au oferit 50 de ducați (175g de aur în valoare de 2000 euro, în 2005). A realizat portretul lui Regelui, al lui Fonseca și al Ducelui de Olivares, iar din 1624 a devenit Pictorul de Curte al Regelui. Costurile mutării familiei lui Velázquez la Madrid au fost acoperite de rege, cu suma de 300 de ducați. Totodată, Ducele de Olivares i-a

promis lui Velázquez că nici un alt pictor nu va realiza portretul regelui și că toate celelalte portrete ale regelui vor fi retrase din circulație. Pentru serviciile aduse, Diego Velázquez avea să primească 20 de ducăți pe lună (800 euro în 2005), la care se adăugau asistență medicală, cazare și plata fiecărei lucrări pe care o realiza.

La întoarcerea în Anglia, Charles I a strâns una dintre cele mai grandioase colecții de artă din vremea sa; a colecționat lucrări ale unor artiști precum Rafael (o importantă achiziție a regelui a fost portofoliul de desene ale lui Rafael pentru tapiseriile comandate de Papa Leon X, pentru Capela Sixtină³), Corregio, Titian, Andrea Mantegna, Hans Holbein, Albrecht Dürer, Giambologna, și a comandat lucrări de la pictorii marcanți ai epocii, flamanzii Antoon Van Dyck (1599-1641) și Peter Paul Rubens (1577-1640), miniaturistul Peter Oliver (1589-1647). Regele fost patronul atelierelor de tapiserie de la Mortlake și chiar a realizat cartoane pentru tapiseriile care urmau să fie făcute aici; în timpul domniei lui, în atelierelor de tapiserie de la Mortlake au fost realizate cele mai rafinate tapiserii.

În 1628, Charles I face una dintre cele mai importante achiziții de picturi și statui: Colecția Gonzaga, a Ducelui de Mantua, avându-l mijlocitor pe negustorul de artă flamand Daniel Nijs. Un an mai târziu, Regele duce negocieri cu aceeași familie (negocierile au durat trei ani) pentru achiziția a nouă pânze de Andrea Mantegna reprezentând „Triumful lui Cesar” (unele scene au fost folosite drept sursă de inspirație pentru tapiseriile realizate la Mortlake).

Daniel Nijs fusese furnizorul de bunuri de lux pentru Ferdinando Gonzaga, Duce de Mantua, din anul 1622; câțiva ani mai târziu, aflat într-o încurcătură financiară, moștenitorul Ducelui îi vinde lui Nijs o parte apreciabilă din colecția sa, fără a ști că aceasta va ajunge la Charles I. Personaj uns cu toate alifiile, Nijs îi scrie lui Sir Dudley Carleton: „Am recurs la orice tactică imaginabilă ca să le obțin la un preț rezonabil, ceea ce am și reușit, căci dacă ar fi știut că sunt pentru Majestatea Sa, ar fi vrut mult mai mult.”⁴

Cu această afirmație a lui Nijs, obiectul de artă capătă o „valoare speculativă”, lucru care se va accentua în viitor. Totuși Nijs a lucrat fără comision pentru Charles I (cel puțin așa i-a mărturisit Nijs lui Carleton), și chiar a ajuns la faliment din această cauză: a cumpărat din colecția Gonzaga mai multe statui și picturi, fără a avea acordul Regelui. Acesta, aflat în dificultate financiară și politică, nu a mai cumpărat obiectele de la Nijs.

Un alt negustor de artă care a contribuit la sporirea Colecțiilor Regale a fost Balthasar Gerbier. Artist olandez, acesta realizat că poate duce un trai mai bun din comerțul cu tablouri. Gerbier este unul dintre primii negustori care încurajează colecționarii să investească în artă, fiind consilierul lui Charles I și al ducelui de Buckingham. Într-una dintre scrisorile adresate Ducelui de Buckingham, Gerbier scrie: „Dacă ar fi să fie înstrăinate la un secol după disparția noastră, tablourile s-ar vinde pe bani buni, de trei ori mai mult decât au costat.”⁵ Astfel, el face apologia „artei ca investiție”.

Custodele Colecției Regale a fost Abraham van der Doort. În 1637, acesta a început să facă un inventar al lucrărilor din colecție, document

care s-a păstrat până azi și face dovada grandorii și a bogăției Curții. Fiecare obiect a primit un număr de înregistrare și purta ștampila lui Charles I: „numeroase desene ce-i aparținuseră lui D.H. Lawrence poartă ștampila lui Carol I Stuart, unu dintre marii colecționari de odinioară”⁶.

„Charles era un *connoisseur* excelent al artelor vizuale, însă ca monarh a fost extrem de inadecvat.”⁷ Iar acest lucru a dus la declinul lui și al colecției sale. Pentru vânzarea lucrărilor de artă din colecția lui Charles I, s-a stabilit un preț pentru fiecare obiect și a fost invitat publicul să cumpere. Mai ales în cazul tablourilor, vânzarea a fost extrem de lentă.⁸

În ianuarie-aprilie 2018, la Royal Academy of Arts din Londra a avut loc expoziția „Charles I, King and Collector”; pentru prima dată, din sec. al XVII-lea, operele care au făcut deliciul Curții Angliei s-au aflat sub același acoperiș, deoarece, după execuția regelui în 1649, colecția sa a fost vândută de Commonwealth, la comanda lui Oliver Cromwell, și împrăștiată în întreaga Europă. Prezentarea acestor lucrări împreună a demonstrat „impactul radical pe care l-au avut în vremea aceea și evidențiază modul în care ele au creat o cultură vizuală, necunoscută în Anglia până în sec. al XVII-lea”⁹.

La peste 10 ani de conducere austeră, o dată cu venirea la putere a lui Charles II, în 1660, s-a înregistrat o nouă etapă în emergența artelor

în Anglia. S-a încercat recuperarea operelor vândute de Commonwealth, care au constituit baza Colecției Regale, administrată de Royal Collection Trust. Curtea lui Charles II i-a patronat pe cei mai importanți artiști ai epocii și a colecționat numeroase opere de artă, care au servit atât decorării palatelor, cât și un mijloc de a glorifica monarhia restaurată și de a impune poziția Regelui.

Note

- 1 Richard Cust, *Charles I. A Political Life*, Pearson Education Limited, New York, 2007, p. 9.
- 2 Philip Hook, *op. cit.*, pp. 22-23.
- 3 Royal Collection trust, <https://www.rct.uk/collection/people/charles-i-king-of-great-britain-1600-49#/type/subject> – accesat la 25.02.2019
- 4 Philip Hook, *op. cit.*, p. 25.
- 5 Philip Hook, *op. cit.*, p. 24.
- 6 Georges Bernier, *Arta și comerțul*, Editura Meridiane, București, 1979, p. 238.
- 7 L.J. Reeve, *Charles I and the Road to Personal Rule*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, p. 3.
- 8 Chisholm, Hugh, ed., *Art Sales*, in „*Encyclopaedia Britannica*, vol. 2 (ediția a 11-a), Cambridge University Press, 1911, pp. 699-700.
- 9 <https://www.royalacademy.org.uk/exhibition/charles-i-king-and-collector> – accesat la 27.02.2019

Diego Velázquez

Las Meninas, 1656 © Museo del Prado, Madrid

Nagy Endre

sub regia lui Kovács Levente sunt emblematic pentru creațiile lui Nagy Endre. Nu trebuie uitată nici cele ale pieselor scrise de Csépp Sándor (*Mi Bethlen Gábor*, regia de Kovács Ferenc), Hunyadi László (*Erdélyi kastély/Castel din Transilvania*, regizat de Dehel Gábor) sau al lui Karinthy Frigyes (*Holnap reggel/Mâine dimineață*, regizat de Varga Vilmos), Székely János (*Mórok*, sub regia lui Tompa Gábor), Johann Strauss (*Cigánybáró*, regizor Márton János), Ecaterina Oproiu (*Nem vagyok az Eiffel torony!* Nu sunt turnul Eiffel, regizor Márton János), Csepreghi Ferenc (*Piros bugyelláris/Portofelul roșu*, regizor Márton János). Toate acestea, la vremea lor, au avut parte de un ecou favorabil în presa de specialitate și au reprezentat puneri în scenă pline de vitalitate și complexitate, care ocupă un loc fruntaș în lista pieselor prezentate pe scena instituției clujene.

Desigur, atenția tânărului artist nu s-a rezumat doar la această activitate, astfel la începutul anilor '60 începe să tatoneze cu lumea artistică clujeană și în special cu evenimentele expoziționale care se desfășurau în urbe și nu numai. Din 1962 participă anual la expozițiile județene ale Uniunii Artiștilor Plastici, iar din 1970 devine membru al acestei organizații profesionale de excelență. Prezența lui devine din ce în ce mai energică pe scena artistică națională, astfel participările la expozițiile de grup ale UAP, și nu numai, denotă nu doar dorința sa de prezentare a creației, ci și o recunoaștere a calității muncii depuse. În deceniile ce urmează, va participa constant la bienalele din București (1980-1996), respectiv devine un nume cunoscut al spațiului expozițional clujean, unde participă la diverse expoziții cu lucrări din ce în ce mai complexe și îndrăznețe. Din acest moment devine o certitudine tiparul și calea pe care artistul o va urma, o cale marcată de căutarea perfecțiunii și a profundului în exprimarea artistică. Meticulozitatea devine un element definitoriu al muncii sale, căutarea noului și a căilor noi de exprimare

în mod natural și transformă creațiile sale în lucrări cu încărcătură puternică și spirituală. Nu se rezumă doar la un set de instrumente de creație sau doar la un material, experimentează și crează folosind uleiul, tempera, pastelul, acuarela, guașa, cărbunele, tușul cu aceeași măiestrie, fără să se simtă intimidat de noile provocări ale exprimării mesajului pe suprafața de lucru. Siguranța și stabilitatea gândirii îi oferă echilibrul și înțelepciunea care îi vor permite să devină acel artist desăvârșit pe care îl putem vedea în cadrul expozițiilor Breslei Barabás Miklós din ultimul deceniu sau al diverselor expoziții locale sau naționale. Reușește să creeze un stil propriu, o marcă artistică care inspiră, insuflă și degajă nu numai o greutate artistică, ci și o siguranță a echilibrului dintre narațiune și reprezentare. Există opinii care îl plasează pe Nagy Endre în rândul discipolilor lui Kovács Zoltán și Tóth László după structura creațiilor, însă realitatea este că Nagy Endre, chiar dacă preia anumite caracteristici de la cei doi, rămâne un maestru care a reușit să își creeze un mod de lucru unic și specific. În lumea marketingului contemporan acesta s-ar putea numi brandul Nagy Endre.

În lumea artistului nu există imposibil sau tabu, nu există teme grele sau imposibil de prezentat. Paleta de culori folosite este de multe ori o extensie a sentimentului și noțiunii prezentate în lucrare, echilibrul dintre mesaj și reprezentare este unul care oferă nu numai o explicație, ci și o corelare între lumea interioară și cea expusă pe suprafața de lucru. Nagy Endre transpune pe material ceea ce vede cu ochii minții, ne aduce aproape de teme și motive mai mult sau mai puțin sacre, ne introduce într-o lume unde ne putem simți ca acasă, unde narațiunea este parte componentă a fibrei și existenței noastre, unde pânza sau hârtia sunt portaluri spre un univers misterios, dar frumos. Această complexitate artistică este în oarecare măsură și o reflecție a naturii și personalității artistului. Imaginile și ideile transpuse pe suprafețele de lucru sunt de multe ori produsul unei gândiri organizate, dispuse și deschise polemizării și dezbaterii pe diverse teme artistice sau mai puțin artistice. Orice discuție cu Nagy Endre

Nagy Endre *Autoportret cu paletă* (2011)
cerapastel, 100 x 70 cm

devine o epopee în trecut și în viitor, o discuție în care arta devine un element al expresiei gândirii și unde artistul, prin creația sa, devine nu doar un element central al spațiului expozițional, ci și un mesager al unei lumi complexe și marcate de frământări și îndoieli. Pentru artist profunzimea și gravitas-ul creației sunt elemente de bază și axiome fără de care individul nu poate râvni la statutul de artist. Trivialul sau lipsa de coerență parcă devin elemente indenzirabile în această lume, pe care talentul sau buna intenție nu o pot substitui. Toate aceste evoluții în realitate sunt suma experiențelor și a procesului aproape autodidact pe care Nagy Endre le-a parcurs pe durata întregii vieți, ele reprezintă totalitatea experiențelor cumulate, care i-au permis să devină un artist desăvârșit, un romantic al creației, un critic al diletantismului și o personalitate care oferă mai mult decât ia de la societate. La cei 81 de ani, vede lumea cu ochii unui călător care este atent nu numai la peisajul general, ci și la elementele specifice ale peisajului, observă și cele mai mici discrepante și neconcordanțe, îndrumă și sfătuiește înțelept și echilibrat pe oricine îl abordează. Nu este un artist avid de vizibilitate sau faimă, este un creator și transmitător de idei, care este conștient de valoarea sa și de valoarea creațiilor, care nu dorește o faimă nemeritată sau o poziție în lumina reflectoarelor. Este un artist care a creat și a lăsat în urma sa o moștenire consistentă de la primele zile ale carierei până în zilele noastre. Lucrările sale se regăsesc în mai multe colecții particulare sau în colecțiile instituțiilor culturale-muzeale din România sau Ungaria, ele reprezintă o expresie clară a unui produs autentic al vieții culturale clujene din cea de-a doua parte a secolului XX, care prin vigoare și prospețime ne surprind și ne vor surprinde în deceniile viitoare cu lucrări complexe marcate de timbrul specific Nagy Endre.

Atelierul pictorului Nagy Endre (2016)

sumar

bloc-notes

Ani Bradea
Colțul maghiar
la Biblioteca Județeană „Octavian Goga” 2

editorial

Mircea Arman
Sensul *Universalului* la Aristotel – câteva considerații
preliminare 3

cărți în actualitate

Adrian Țion
Un roman cu tentă monografică 4

Adrian Lesenciuc
Elogiu limbii inutile 5

Constantin Cubleşan
„N-am mai îmbrățișat
pe cineva de un secol” 7

Irina-Roxana Georgescu
Seinoske Yuassa și România 8

Ioan-Pavel Azap
Jurnal de cărți și autori 9

istorie și comemorare

Victor Constantin Măruțoiu
Intellectualitatea clujeană de la 1848 9

eveniment

Ani Bradea
Conferințele Tribuna, 22-25 martie 2019
Acad. Nicolae Breban - 85 10

interviu

de vorbă cu Horia Gârbea
„În literatură cel mai bine e să știi să tai, să ștergi,
să arunci, să pasezi” 12

proza

Ioana Scoruș
Lucruri mici (II) 14

Nicolae Iliescu
Marea invizibilă (XIII) 15

poezia

Ovidiu Komlod 17

filosofie

Viorel Igna
Doctrina nescrisă a lui Platon (II) 18

(Teoria principiilor prime și supreme) 18

Alexandru Boboc
Intellect, Rațiune, Spirit. 20

De la raționalismul clasic la gândirea speculativă (II) 20

Laurențiu Luca
Cum este posibilă logica pură? 23

eseu

Ștefan Manasia
Masca lui Agamemnon
și alte identități 25

diagnoze

Andrei Marga
Criza educației și indicatorii ei 26

social

Ionuț Butoi
Națiunea și gălceava istoricilor (II) 28

însemnări din La Mancha

Mircea Moș
Un roman, un personaj 29

teatru

Claudiu Groza
Aniversare în Nord 30

Eugen Căjocaru
Nihilism ridicol și... „căsătorie în stil italian”! 31

o dată pe lună

Mircea Pora
Acorduri arpegii... 31

reportaj literar

Cristina Struțeanu
Dragoste de april 32

conexiuni

Silvia Suci
Colecționariatul în Anglia 33

plastica

Iakob Attila
Nagy Endre 36

plastica

Nagy Endre

Iakob Attila

Nagy Endre

Însoțitori (2005), cerapastel, 70 x 100, cm

Pentru Nagy Endre, arta și creația artistică sunt mai mult decât simple expresii ale unei viziuni sau o prezentare a unei lumi, acestea trasează și o cale în viață, o finalitate maiestuoasă în care expresia gândului se contopește pe pânză cu formele și culorile variate într-un joc vioi și profund. Ar fi o deșertăciune orice încercare de înțelegere sau deconstrucție a acestei lumi, în cel mai bun caz, putem constata existența unei complexități a formei și mesajului artistic care, de multe ori, exprimă mai mult decât pare să o facă la o analiză superficială. Acest lucru se datorează poate și faptului că, pe parcursul carierei, Nagy Endre a intrat în contact cu lumea artei teatrale, unde talentul și viziunea instinctuală s-au rafinat și au transformat expresia artistică în mai mult decât un produs abstract. În acest spațiu al scenei, în calitate de designer de decorațiuni, artistul este pus în situația de a recrea lumi de mult apuse, sau chiar inexistente, de a oferi un cadru de desfășurare pentru scene și narațiuni dinamice. Decorul în sine trebuie să reflecte nu numai cadrul general al desfășurării evenimentelor scenice, ci trebuie să fie carapacea care învăluie narațiunea și oferă publicului acea senzație prin care reprezentarea devine atractivă și creează senzația prezenței fizice în lumea imaginară a evenimentelor care se derulează în fața ochilor. Aici ansamblul și punctualul devin la fel de importante, echilibrul dintre ele reprezintă nu numai elemen-

tul de succes pentru conceptul decorului, ele devin componente ale unei dualități esențiale. Odată însușit acest talent analitic și de expresie artistică, lumea creației lui Nagy Endre devine din ce în ce mai complexă, trecerea de la lumea tridimensională la cea bidimensională este făcută cu ușurință, lucrările de pictură și grafică devin din ce în ce mai complexe și marcate de elemente simbolice, care ne trimit spre mesaje subliminale și oferă o profunzime creației artistice.

Născut în 1938, Nagy Endre urmează primele studii de specialitate la liceul de arte din Cluj-Napoca, respectiv participă la cursurile școlii libere de pictură înființate de Szopos István împreună cu Tóth István, în 1935, la doar un an după stabilirea definitivă a primului în urbea de pe Someș. Astfel, tânărul artist se numără printre ultimii discipoli ai lui Szopos - care în 1954 se stinge din viață, lăsând în urma sa o moștenire semnificativă și o viziune artistică care îi va ghida pe mulți dintre cei care au trecut pragul școlii de pictură din cadrul Colegiului Unitarian.

Își începe cariera în cadrul Teatrului Maghiar de Stat din Cluj, unde în următoarele decenii se ocupă de elaborarea decorurilor pentru piesele de teatru. Printre acestea se numără și cele pentru *Maria Stuart* de F. Schiller sub regia regretatului Harag György, sau *Elisabeta I*

Continuarea în pagina 35

ABONAMENTE

Prin toate oficiile poștale din țară, revista având codul 19232 în catalogul Poștei Române sau Cu ridicare de la redacție: 30 lei – trimestru, 60 lei – semestru, 120 lei – un an Cu expediere la domiciliu: 39 lei – trimestru, 78 lei – semestru, 156 lei – un an. Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poștal la adresa: Revista de cultură Tribuna, contravaloare revistă cont nr. RO57TREZ21621G335100xxxx și contravaloare taxe poștale cont nr. RO16TREZ24G670310200108x deschis la B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.